

KONSTANTİNOPOLİS'İN SON KUŞATMASI VE DÜŞÜŞÜ

FERİDUN M. EMECEN*

Küçük Byzantion şehrinin yerinde I. Konstantinos tarafından “ilk Hristiyan imparatorluğun başkenti” olarak kurulan Konstantinopolis veyahut halkın deyimiyle Polis (İstin-polis/İstanbul), özellikle İslam dünyasında tarih boyunca manevi açıdan son derece önemli, kutsal bir hedef olmuştur. İslamî kaynaklarda “Konstantiniye” olarak geçen bu şehrin fethi, mukaddes bir amaç olarak mutlaka gerçekleştirilmesi gereken bir dinî vazife gibi algılanmıştır. Üstelik İslam’ın peygamberi, Hz. Muhammed tarafından bu şehre yönelik fetih müjdesi, birçok Müslüman hükümdarın rüyalarını süsleyen bir ideal olarak zihinlere yerleşmiştir. İslam’ın ilk büyük imparatorluğu olan Emevîler, bir taraftan Avrupa’nın en batısından İspanya’ya çıkmayı başarırken, diğer taraftan doğuda Hristiyan dünyasının bu mukaddes beldesi Konstantiniye’yi de ele geçirmek gibi dikkat çekici bir strateji izlemişlerdir. Bununla beraber ne onlar ne de halefleri olan Abbasîler, kuvvetli Orta Çağ surlarıyla güçlendirilmiş olan şehri fethetmeyi başarabilmişlerdir.¹ Fethi mümkün olmayan bir şehir imajıyla kuvvetlenen bir algı dâhilinde, onların esaslı ölçüde şekillendirdiği “fetih ideali”, köken olarak Arap olmayan ancak “İslam’ın Kılıcı” vasfına haiz olarak Orta Doğu ve İran’da yeni büyük devletler kuran Orta Asya bozkırlarından gelen Türkler tarafından az zaman sonra kuvvetle benimsenecektir. Sadece Müslüman Türkler değil, Kuzey steplerinden Kuzey Avrupa’ya akan çeşitli Türk kavimlerinin hedefinin de (Avar, Peçenek vs.) Konstantinopolis oluşu, kökeni İslamî kaynaktan beslenmeyen farklı bir durumu ortaya çıkarmıştır.² Fakat 1204’te Latinler dışında diğer hiçbir devlet veya topluluk, bu kuvvetli şehri ele geçirme ve tam olarak kontrol altına alma başarısını gösteremeyecektir.

* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

1 Marius Canard, “Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri”, çev. İ.H. Danişmend, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1956, c. 2, s. 213-259.

2 İbrahim Kafesoğlu, “XII. Asra Kadar İstanbul’un Türkler Tarafından Muhasaraları”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1957, c. 3, s. 1-16.

Bu büyük ve mukaddes işi, çok sonraları İslamî fetih geleneğinden beslenen Osmanlı Türkleri gerçekleştireceklerdir.

Doğu Roma’nın yahut bugün yaygın adıyla Bizans’ın hemen yanı başında küçük bir Türkmen beyliği olarak ortaya çıkan Osmanlılar, kısa sürede Balkanlar’a geçerek yeni bir devletin temellerini atmayı başardıktan sonra, 1300’lü yıllardan başlayarak 1450’lere kadar geçen süre boyunca iyice yıpranmış ve küçülmüş, âdeta merkezi/başkenti dışında herhangi bir etkin emperyal gücü kalmamış Bizans’ı kendi “denizi içinde” hapsedtiği “bir ada” gibi bırakmıştı. Zaman zaman abluka altına alınan, ilki 1395’te, ikincisi 1422’de neredeyse düşmekten son anda kurtulan Bizans’ın başkenti için son sahne, II. Murad’ın oğlu olup bir ara babasının iç siyasetinin bir piyonu hâline gelen ama bunun farkına vararak devleti güçlü bir imparatorluğa dönüştürmeyi planlayan, böyle bir ulvi gaye için Doğu ve Batı dünyasında çok iyi bilinen, manevi değeri yüksek olan “Konstantiniye”yi almayı büyük bir hırsıyla arzulayan II. Mehmed’in 1451’de ikinci defa tahta çıkışıyla açılacaktır.³

Rumelihisarı’nın İnşası ve Fetih Hazırlıkları

Osmanlı Devleti’nin yeni hükümdarı II. Mehmed, ikinci defa tahta cülus ettiğinde henüz 21 yaşında bir gençti. Fakat 1444-1446 yılları arasındaki ilk başarısız hükümdarlığının ardından tahttan indirilip Manisa’ya yollandığında bütün planlarını İstanbul’un ele geçirilmesi üzerine inşa etmiş; ilk hükümdarlığındaki siyasi ortamdan da çok şey öğrenmişti. Bu defa tahta çıktığı zaman kurmayı tasarladığı kuvvetli bir merkezî güce sahip “imparatorluğu” için ilk işi Bizans’ın başkenti İstanbul’un fethi maksadıyla süratle hazırlıklara girişmek oldu. Bütün askerî ve teknik hazırlıkları Edirne’de gerçekleştirdiği bilinmektedir. Daha önce Rumelihisarı’nı inşa ettirerek Boğaz’ı kontrol altına almıştı. Bu durum

3 Feridun M. Emeccen, *Fetih ve Kıyamet: 1453*, İstanbul 2012, s. 79-140.

1- Fatih'in cülusu (Hünernâme)

onun önemli bir stratejist olduğunun ilk ciddi belirtisiydi. Rumelihisarı'nın inşası, II. Mehmed'in Konstantiniye'yi tehdit altında tutacağı'nın nişanesi olmuştu. II. Mehmed inşaatı başlatmak ve nezaret etmek için 26 Mart 1452'de hisarın yapılacağı yere geldi.⁴ Bizanslılar onun Edirne'den yola çıktığını dahi haber almışlar, bu vesileyle de yolların Osmanlılarca kesildiğini öğrenmişlerdi. Gerçekten de II. Mehmed bir taraftan Gelibolu'daki deniz üssünde bulunan 30 kadirga ve irili ufaklı yük gemilerini Boğaz'a yönlendirdiği gibi kendisi de yanında vezirleri ve askerleri olduğu hâlde inşaat alanına ulaşmıştı. İnşaatın yapılacağı sahayı bizzat kendisi seçmiş, Boğaz'ın

2- Hisarbecesi, boğazdan geçen gemileri durdurmakla görevli topları ve içindeki yerleşim birimleriyle Rumelihisarı (Hünernâme)

en dar yerini ölçtürmüş, hisarın ebadını ve sınırlarını kendisi belirlemiş, kısaca hisarın inşaatıyla ilgili bütün teknik işlerle yakından ilgilenmişti.⁵ Hisarın her bir bölümünün yapımını vezirleri arasında paylaşmıştı. Halil, Saruca, Şehabeddin ve Zağanos paşalar bu işe nezaret edeceklerdi.⁶ Halil Paşa, deniz tarafındaki surlar ile oradaki büyük burcun yapımı ve iç kalenin düzenlemesi işiyle vazifelenmişti. İnşaatın en önemli bölümleri bizzat onun kontrolü altında bulunmaktaydı. Böylece II. Mehmed, babasının eski vezirine büyük bir sorumluluk vererek onu yapacağı işlerin tam anlamıyla içine çekmekte bir beis görmüyordu. İnşaatın kara tarafındaki bir burcu ve köşesi Zağanos'a, üçüncü köşede bir burcun yapımı Saruca'ya tevdi edilmişti. Bu üç burcun her biri kendisini savunacak ölçüde müstahkem şekilde yapılmıştı. II. Mehmed ise surların ve geri kalan kısmın inşasına nezaret edecekti. Hızla başlayan ve aynı şekilde sürdürülen inşaat işinde yapı malzemeleri, daha doğrusu taşlar, hem Anadolu yakasından hem de şehrin etrafındaki bazı harabelerden temin ediliyordu. Eski Byzantion'un bulunduğu yandan yıkıntı hâlindeki büyük kiliselerin taşlarının alınıp taşındığı, hatta baş melek Mikail'e adanmış kilisenin kalıntısından sütunlar alınırken Konstantinopolis halkından bazılarının

4 Sfrancis, *İstanbul'un Fethinin Son Tanığı: Yorgios Sfrancis'in Anıları*, çev. L. Kayapınar, İstanbul 2009, s. 270.

5 *Kritovulos Tarihi, 1451-1467*, çev. Ari Çokona, İstanbul 2012, s. 65-67.

6 İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Ş. Turan, Ankara 1957, VII. Defter, s. 34.

3- Rumeli ve Anadoluhisarı (Melling)

öfkelenerek Türkleri engellemek için surdışına çıktıkları, ama hepsinin yakalanıp öldürüldüğüne dair bilgiler mevcuttur.⁷ Hisarın yapım şekli ise daha çok denizden geçecek gemileri engellemeye yönelik bir şekil arz etmektedir. Üstelik burçların konumu, kara tarafına da tam anlamıyla hâkim olmak düşüncesinin bir ürünüydü. İlk büyük burçları mayıs ayına doğru bitirilen hisarın inşaatı, ağustos ayında tamamlanmıştı.⁸ Yapımı yaklaşık dört ay süren hisarın içine gerekli bütün teçizat ve silahlar konuldu. Özellikle ateşli silahlar öyle yerleştirilmişti ki, hisarın önünden geçen bir küçük kayık bile bunların ateşinden kurtulamazdı. Dönemin tarihçilerinden biri, büyük toprakların surun altına, deniz kenarına yerleştirildiğini, çapraz atış sistemi içinde sağ ve sola yönlendirildiğini, daha yukarıya yerleştirilenlerin güllerinin denizin ortasına yettiğini; eğer sektirme sistemiyle ateşlenirlerse, karşı kıyıya kadar rahatlıkla erişebildiklerini anlatır.⁹ Fethi şahit olan tarihçi Tursun Bey ise deniz tarafındaki surlara yirmi top yuvası

(denize açılır yirmi kapı) yapıldığını ve bunlarla Boğaz'ın kesildiğini haber verir.¹⁰

Hisarın inşası sırasında Bizans imparatoru çaresizlik içinde olup biteni takip etmeye çalışıyor, aradaki barışın korunması için diplomatik teşebbüslere girişmeyi daha uygun buluyordu. Hatta II. Mehmed'e bir mektup yollayarak, hasat mevsimi olduğundan Türk atlıları ve inşaat çalışanlarının hisara gelip giderken etraftaki ekinlere zarar vermemesi için önlemler alınması ricasında bulunmuş; köylüleri koruyacak muhafızlar görevlendirmesini istemişti. II. Mehmed'i yatıştırmak için ona çeşitli armağanlar, yiyecek ve içecekler göndermişti. II. Mehmed de derhâl muhafızlar çıkartarak hayvanlarını otlatmak için köylülerin tarlalarına salıverenlerin engellenmesini, eğer Rum köylüler bunlara sert müdahalede bulunurlarsa, onlara da karşı koyulmasını emretmişti.¹¹ Hisarın yapımının yarattığı gergin ortam ve etrafta artık sıklıkla görülen Osmanlı askerlerinin varlığı, her an bir olaya yol açabilirdi. Nitekim padişah hisarın tamamlanmasının ardından Edirne'ye dönerken kapı halkından bazılarıyla yöredeki Rum çobanlar arasında bir çarpışma olmuştu. Bunun üzerine aradaki sulhun bozulduğuna kanaat getiren Bizanslılar, surların kapılarını kapattırıp o sırada şehir içinde hiçbir şeyden habersiz gezmekte ve alışveriş yapmakta olan bazı Türk

7 Emecen, *Fatih ve Kıyamet*, s. 178.

8 E. H. Ayverdi, "Rumeli Hisarı ve İstanbul'un İlk Osmanlı Kitabesi", *Fatih ve İstanbul*, 1953, c. 1, sy. 1, s. 63-68. O sırada İstanbul'da bulunan Barbaro, inşaatın Ağustos ayında tamamlandığını bildirir (Niccolo Barbaro, *Kostantiniye Muhasarası Ruznâmesi*, çev. Ş. Diler, İstanbul 1976, s. 15). Keza Rumelihisarı'nın inşası ve askerî önemi için genel olarak bkz. H. Dağtekin, "Rumeli Hisarı'nın Askerî Ehemmiyeti", *Fâtih ve İstanbul*, 1953, c. 1, sy. 1, s. 117-137; 1953, c. 1, sy. 2 s. 177-191.

9 *Kritovulos Tarihi*, s.71

10 *Târîh-i Ebû'l-Feth*, nşr. M. Tulum, İstanbul 1977, s. 44-45.

11 Doukas, *Tarih: Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, çev. B. Umar, İstanbul 2008, s. 214-215.

askerlerini esir dahi almışlardı. Fakat durumun yanlış anlaşılmadan kaynaklandığı belli olunca imparator adamlarının hatasından dolayı özür dilemeye çalışmış, II. Mehmed bunu kabul etmemişti. İşte bu hadise Osmanlı tarihçileri tarafından İstanbul kuşatması için resmen savaş ilanına yol açan temel faktör olarak öne çıkarılmıştır. II. Mehmed'in imparatora yönelik olarak, elçilere "Ya kal'ayı versün, ya başı kaydın görsün."¹² şeklindeki bilinen sözü bu olaya dayanır. Bu ifadeler bir savaş bahanesinin ötesinde II. Mehmed'in kararlılığının açık bir göstergesi olmuştur. İçinde yine de bir ümit taşıyan Bizans İmparatoru XI. Konstantinos ise bu hadiseden sonra artık kaçınılmaz bir yola girildiğinin farkına varmıştır. Nitekim az sonra II. Mehmed, 30.000 kişiyle İstanbul surlarında bir keşif harekâtı yapmış, Karadeniz'den Marmara'ya geçmeye çalışan gemilerin bazılarını top ateşle batırmıştır.

Sultan II. Mehmed, Edirne'ye dönüp 1452 yılının eylül ayından itibaren kuşatma hazırlıklarını tam anlamıyla başlatır ve bunun alt yapısını oluşturmaya çalışırken, Bizans İmparatoru XI. Konstantinos, o tarihten daha altı ay öncesinde surları itina ile tamir ettirmiş, yakınlarda yaşayan köylüleri şehrin içine aldirmiş, biçilmiş buğdayı harmanlama gerekçesiyle yine şehre nakletmiş bulunuyordu.¹³ II. Mehmed ise yeni yaptırttığı

hisarın kumandanı olan Firuz Ağa'ya Boğaz'dan geçecek olan gemilerin cinsleri ve bayrakları ne olursa olsun mutlaka yelken indirmeleri ve durmaları, gereken vergiyi ödemeleri, aksi takdirde top ateşine maruz kalacakları hususunda uyarılması talimatını vermişti. Bu durum sadece Bizanslıları ilgilendirmiyordu; kıyılarında ticari kolonilerinin bulunduğu Karadeniz'e açılan İtalyan şehir devletleri için de büyük bir zorluk ortaya koyacaktı. Bu anlamda Venedik ve Ceneviz gemileri ciddi bir tehdit altında kalmıştı. Verilen talimat Osmanlı gemilerini dahi içine alıyordu. Geçen geminin kendisini hisardakilere tanıtmaması gerekmektedir. Bu sırada, hisarda, Firuz Ağa'nın emrinde 400 yeniçeri görev yapıyordu.¹⁴ Bunların bir bölümünün ateşli silahlar kullanmakta oldukları kolayca tahmin edilebilir. II. Mehmed böylece Boğaz üzerindeki hâkimiyetini açık şekilde bütün Batılı devletlere de göstermiş bulunuyordu.

Hisarın inşasından sonra Edirne'de hazırlıklara hız verilmeye başlandı. II. Mehmed'in 1452 yılı eylül ayının ikinci haftasında Edirne'ye gelişinden ertesi yılın mart ayına kadar geçen yaklaşık altı aylık bir süre boyunca hummalı bir faaliyet yürüttüğü bilinmektedir. Edirne'ye döndüğünde sadece kendisi ve yakın adamlarının bildiği Bizans'ı ele geçirme niyetini artık diğer idareciler ve askerler yanında halk da öğrenmişti. Bu altı aylık dönem zarfında Edirne'de ne gibi hazırlıkların yapıldığına dair Osmanlı

¹² *Târîh-i Ebû'l-Feth*, s. 46-47.

¹³ Doukas, *Tarih*, s. 217.

¹⁴ Doukas, *Tarih*, s. 217-218.

4- İstanbul kuşatmasında kullanılan toplardan biri (Rumelihisarı)

kaynaklarında hemen hiç ayrıntı yoktur. Yalnız tarihini sonradan II. Mehmed adına kaleme alan Kritobulos, bu dönemi nispeten mufassal olarak nakleder, II. Mehmed'in karşı karşıya kaldığı meseleler hakkında da ipucu verir.

Kritobulos'a göre Edirne'ye dönen II. Mehmed, şehrin dışında Meriç yakınlarında bir kasır inşa ettirmiş; bu arada da Konstantinopolis'i alma işi bütün zihin dünyasını âdeta ele geçirmişti. Öncelikle bu fikrinin herkesçe kabulü gerekiyordu. Zaten Bizans İmparatorluğu ile köprüler tamamen atılmış durumdaydı. Genç padişah özellikle Konstantiniye'nin fethi müjdesiyle ilgili dinî tebşiratın etkisi altında bulunuyordu. Bazı keramet sahibi şahıslar, onu bu yolda desteklemekteydi.¹⁵ Kritobulos bunların kimler olduklarını belirtmese de özellikle II. Mehmed'in hocası Molla Gürânî ve Molla Hüsrev yanında muhtemelen irtibat kurduğu Akşemseddin ilk anda hatıra gelebilir. II. Mehmed şehrin zaptı işini, sadece kendi beyleri ve kapı halkına değil, dinî çevrelere ve halka da benimsetmeye çalışıyordu. Daha önce bahsedildiği gibi İstanbul üzerinde ciddi bir uğursuzluk motifi yaygındı, çok okunan ilmihâl kitaplarında bile bu fetih, kıyamet alametleri arasında

¹⁵ *Kritovulos Tarihi*, s. 77. (Burada metinde "bazı ilahî işaret ve geleceği tahmin edebilenlerin kullandığı kehanet, alâmet ve belirtiler..." şeklindeki tercümede kastedilenler onun yanındaki din büyükleri ve şeyhler olmalıdır. Mütercimın bunları "müneccim" diye açıklaması pek uygun düşmemektedir.)

sayılmaktaydı. Bu gibi yaygın inanışın zihinlerde uyandıracacağı tereddütleri bertaraf etmek gerekecekti. Zira Halil Paşa ve yakın adamları, bu işe mani olmak için her türlü gerekçeyi ileri sürmekte bir beis görmüyorlardı. II. Mehmed niyetini açık şekilde duyurduğunda ve hazırlıklara giriştiğinde meseleyi tam anlamıyla vuzuha kavuşturmak ve ayrıca çeşitli kesimlerin desteğini almak için genel bir "meşveret" toplantısı yapmaya karar verdi. Toplantıya bütün devlet büyükleri, vezirler, beyler, askerın ileri gelenleri, ulema ve şeyhler davet edilmişti. Bu davete katılanlar hakkında bilgi olmamakla birlikte II. Mehmed'in kendisini destekleyecek manevî şahsiyetleri çağırıldığından şüphe yoktur. Muhtemelen birçok derviş grubu bu vesileyle Edirne'ye gelmişti.

Bu toplantıda II. Mehmed uzun bir konuşma yaparak, niçin böyle muazzam bir işe kalkıştığını anlatmıştı. Önce atalarının bu devleti nasıl kurduğunu ve bu hâle getirdiğini tarihî olaylardan dem vurarak ifade etmiş, atalarının her türlü zorluğa göğüs gerdiğini, önlere çıkan engelleri bir bir ortadan kaldırdığını, barışta ve savaşta tam bir üstünlük örneği sergilediklerini, can, mal, silah, gemi vb. bütün varlıklarını feda ettiklerini, bu sayede kendilerine mükemmel bir devlet bıraktıklarını söylemişti. Ardından atalarının mirasını korumanın boynunun borcu olduğunu, hayırsızlık göstermeyeceğini belirtip sözü İstanbul'a getirmişti. Buranın boş ve harap

5- Levnî tarafından hazırlanan Fatih portresi (TSM, nr. A. 3109)

6- İstanbul'un kuşatmasında kullanılan toplardan birisi ve taş güller (Askeri Müze)

bir hâlde olduğunu, Bizanslıların sürekli olarak pusuya yatıp kendilerini zora düşürmek için uğraştıklarını ve fırsat kolladıklarını, babası zamanındaki savaşlarda Haçlı birliklerini nasıl üzerlerine sevk ettiklerine hepsinin şahit olduklarını etkili sözlerle anlatmıştı. Şehri almanın öneminden bahsetmiş, buranın açık ve gizli şekilde her kötü işe kalkıştığını, artık durumun dayanılmaz hâl geldiğini, olup biteni anlatmak için bu toplantıyı düzenlediğini, kendi fikrinin ne yapıp edip büyük bir şevkle savaşa hazırlanmak olduğunu belirterek, bu şehri devletine katmak istediğini, bunu başaramazsa, bu yolda devleti bile kaybetmeyi göze aldığını beyan etmişti.

Bu sözlerden sonra II. Mehmed konuşmasını sürdürerek, yine tarihî hadiselerle dönüp Yıldırım Bayezid ve babası II. Murad'ın şehri almak için yaptıkları teşebbüsler sırasında meydana gelen olayları tekrar hatırlattı. O zaman şehrin yardımına güçlü müttefiklerin koştüğünü, içindeki silahlı güçlerin de hayli fazla olduğunu belirttikten sonra şimdi şehir içinde herhangi bir büyük kuvvetin olmadığını, İtalyanlardan yardım gelme ihtimalinin de mezhep kavgaları yüzünden bulunmadığını, şehrin huzurunun bu yüzden zaten epeydir bozuk olduğunu ifade etti. Buna karşılık kendi devletinin gücünü öne çıkarttı, askerlerin mükemmel olduğunu, yaya ve atlıların hazır ve silahlı, hazinede yeterli paranın mevcut bulunduğunu söyledi. Silah ve asker bakımından onlardan sayıca kat kat üstün olup şehrin etrafındaki bütün deniz ve karaların kontrol altında tutulduğunu ekledi. Konuşmasını "Fethetmek ya da gerekirse ölümü de göze alarak fethedene kadar ondan vazgeçmemek üzere kararlılıkla ve bütün

gücümüzle şehre saldıralım."¹⁶ diye bitirmişti.

Ancak bu etkili konuşmasına karşı çıkanlar da oldu. Toplantıya katılanların bazıları işi sadece manevi bir çerçevede görmüyor, maddi kazançları ve ulaşabilecekleri mevkileri düşünüyordu. Bir kısmı padişahın yanındaymış gibi görünerek hesapta olmayan şeylerden faydalanmayı amaçlıyordu. Bazıları da savaş sanatında mahir olmadıkları için bu işi öğrenmek maksadıyla buna meyyaldi. Savaşın sonucundan emin olmayan ve isteksiz davrananlar ise diğer çoğunluğun hararetli ve coşkulu tutumları sebebiyle seslerini çıkarmaksızın onlara uymuşlardı. Muhaliflerden bir bölümü kalenin çok güçlü tahkim edildiğine temas ederek bunun efsanevi "anka kuşunu" avlamak veya "göğü fethetme" kalkışmak gibi gayri mümkün bir iş olduğunu ileri sürmüşlerdi. Padişah ise zafer veya mağlubiyetin Allah'ın takdiri olduğunu, onun yardımıyla bu işin üstesinden gelineceğini, kendisinin her türlü silah ve askerle hazır durumda beklediğini, esas niyetinin "Konstantiniye üzerine İslam bayrağını dikmek" olduğunu söyleyerek onları susturmaya çalışmıştı.

Muhalifler içinde daha farklı kaygılar taşıyanlar da mevcuttu. Muhtemelen bu grup şehrin uğursuz bir yer olduğu fikri temelinde görüşlerini padişaha iletmişlerdi. Öyle ki bazı ulema, apokaliptik temaları öne sürerek, şehir fethedilirse "kıyametin kapılarının aralanacağını" dahi dillendirmekteydi.¹⁷ Başka bir endişeyi de uç beyleri dile getirmiş olmalıdır. Uç beyleri

¹⁶ *Kritovulos Tarihi*, s. 77-109.

¹⁷ *Emecen, Fetih ve Kıyamet*, s. 76-78.

İstanbul'un alınışıyla merkezî idarenin güçleneceğinden endişe ettiklerini burada açık şekilde belirterek, Edirne gibi bir sınır şehrinin gazayı canlı tuttuğunu; şimdi merkezin İstanbul'a taşınması hâlinde bu gaza geleneğinin zayıflayıp kendilerinin de durumunun sarsılacağını ileri sürmüşlerdi. Çünkü İstanbul merkez yapılırsa, bu şehrin etrafının denizlerle çevrili olması dolayısıyla bütün enerji denizciliğe verilir, böylece kara seferleri ve sınır akınları aksardı. Bağımsız hareket etme kabiliyetleri, akınları artık sona erer ve İstanbul merkezli bir imparatorluğun eli kolu bağlı askerleri olma durumuna düşerlerdi. II. Mehmed'in ise muhaliflerini yatıştırıcı şekilde alttan alarak hem İstanbul'un zaptının dinî bir mecburiyet olduğunu, hem de gaza ve akınların bu sayede daha da artacağını hissettiren sözler söylediği tahmin edilebilir. Ayrıca burayı aldığı anda hemen yıkıp yeni bir şehir kuracağını ifade etmiş, bu şekilde söz konusu hadislerde geçen laneti kaldıracağını dahi ima etmişti. "Hele alınsın, sonra biz yıkarız." cevabını vermesi bu anlamda son derece önemli gözükmektedir.¹⁸ Ayrıca yanına getirdiği ulema, derviş, tarikat şeyhleriyle manevi açıdan aldığı desteği herkese göstermeye çalışıyordu. Toplumun her kesimi tarafından tanınan ve saygı duyulan büyük bir sufi olan Akşemseddin, zor anlarda onun en büyük destekçisi olacaktı.

Uç beyleri cenahından gelen karşı çıkışı genç hükümdarın pek beklemediği söylenebilir. Hazır cevaplığını gösterdiği bu toplantıda, uç beylerinin takındığı tavır çok mühimdi. Şimdilik bütün muhalifleri belirli ölçüde susturmuş gözükiyordu. Ama muhaliflerin

başlı olduğunu çok iyi bildiği Halil Paşa ile durumu artık tam anlamıyla açıklığa kavuşturmanın zamanı gelmişti. Bu aşamada Çandarlı Halil Paşa ve II. Mehmed arasında ciddi bir gerilimin olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu karşı çıkışları Halil Paşa'nın muhalefetine yoran II. Mehmed için öncelikle halletmesi gereken husus, bu muhalif sesleri hemen ortadan kaldırmak değil, mümkün mertebe onları kendi yanına çekmekti. Elinin güçlendiği anda ise zaten onlara nasıl bir gelecek hazırlayacağını hesabını yapmıştı. Savaş hâli muhalif askerî zümreleri gaza ve ganimet yoluyla verilen vaatlerle kendi yanına çekmesini kolaylaştırabilirdi. Konstantiniye gibi bir şehrin ele geçirilmesinin sağlayacağı büyük kazançların, askerın gözünü boyayacağını kolayca tahmin ediyordu. Buna gazi uç beyleri de dâhildi. Hem zaten onlar babasına karşı önemli bir muhalefet odağı olmuşlardı, şimdi yeni bir düzenin temsilcisi olarak bu grupları kendi safına almayı başarabilirdi. Şehrin fethi birçok bakımdan ona yarar sağlayacaktı, fakat bu ilk fasılda, askerî kesimlerin kendisine kayıtsız şartsız itaatini temin etmek, bunu onlara şimdiden hissettirmek gerekiyordu. Bütün bu gibi faaliyetler, gizli veya açık vaatler muhaliflerin önemli bir kısmının kendi yanında toplanmasını sağlamıştı, ama hâlâ emin olmadığı kesimler bulunuyordu.

Özellikle Çandarlı Halil Paşa ve taraftarlarına dikkat etmesi gerekiyordu. Bu anlamda Bizanslı tarihçi Dukas'ın çok açık şekilde Halil Paşa'nın tutumu hakkında aktardığı rivayet, tam olarak doğru olmasa da bu tarz dedikoduların dışarıya nasıl aksettiğini göstermesinin yanı sıra, tam da hazırlıkların yoğunlaştığı bir dönemde, padişahın Halil Paşa ile olan münasebetinin mahiyeti

18 Bkz. Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, s. 356-357.

7- Fatih'in kılıcı (TSM)

bakımından da önemlidir. Dukas'ın anlattıkları bir ölçüde hem Türk hem de Bizans tarafında Halil Paşa'ya karşı oluşan intibahın geç dönemdeki bir yansıması olarak mütalaa edilebilir. Halil Paşa'nın Bizans'tan sürekli rüşvet alarak onları daima kolladığı fikri, Türk kaynaklarında da Dukas'ın belirttiği tarzda onun "gâvur ortağı" şeklinde nitelendirilmesine yol açmıştı. Fethiye taraftar grupları olan siyasi çekişme mantığı içinde Halil Paşa için yapılan bu yakıştırmalar, belirli bir yere oturtulabilir. Ama gerçekte durumun böyle olduğunu göstermez. Halil Paşa'nın Bizans tarafından genellikle eski sultanın barışçı siyasetini devam ettirmek isteyen tecrübeli bir vezir olarak görüldüğü, onun bu tutumunu sürdürmesi için kendisine türlü hediyeler yollanmış olabileceği akla yatkın gelebilir. Tarihî gelenekte hediye getirme ve alma pek çok devlette de görüldüğü gibi, rutin bir işittir. Bunun rüşvet olarak nitelendirilmesi ise tamamen dönemin şartlarının getirdiği siyasi çekişmelerle bağlantılı bir mahiyet arz eder. Osmanlı Devleti'nin ikinci adamı pozisyonundaki Halil Paşa'nın güç ve kudretinin, Bizans altınlarına ihtiyaç duymayacak ölçüde büyük olduğu açıktır. Onun böyle bir harekete karşı çıkmasının altında yatan temel sebepler, daha çok dışarıdan gelebilecek tehditlerin devleti yıkımın eşiğine götürebileceği endişesidir.

Muhallif grubun toplantı sırasında II. Mehmed'e yaptıkları itirazların başında hiç şüphe yoktur ki, daha önceki kuşatma teşebbüslerinde yaşanan olaylar gelmektedir. Yıldırım Bayezid dönemindeki kuşatmanın ardından vuku bulan hadiseler, devleti neredeyse küçük bir beylik hâline getirerek derin bir travmaya yol açmıştır. Bu dönemi hatırlayanlar hâlâ bulunmaktadır. Üstelik II. Murad'ın 1422'deki kuşatması ve hemen arkasından 1443-1444'te yaşanan Haçlı tehdidi hafızalarda canlılığını koruyordu. Avrupa'daki ciddi bir şekilde yeniden böyle bir tasavvurun hayata geçirilmesi düşüncesi, korkuları daha da beslemekteydi. Bizans'ın

bu yoldaki diplomatik faaliyetleri ile ilgili haberler, zaten Osmanlı divanına ulaştırılmıştı.

İşte Halil Paşa, bu badirelerden geçmiş "teenni" sahibi bir vezir olarak, devletin yeni maceralar peşine sürüklenmesini istemiyor; belki de fetih için zamanın ve şartların henüz oluşmadığını düşünüyordu. Ayrıca iç politikada genç hükümdara karşı olan tavırlarını zaten açık şekilde belli etmişti. Bu durum düşman ve rakiplerinin eline önemli bir koz vermişti. Bunların İstanbul'un fethine bel bağlayarak ileride kendi iktidarlarını kurma hayali içinde olduklarını tahmin etmek güç değildir. Halil Paşa ve taraftarlarının bu gibi düşüncelerin farkında oldukları açıktır. Onun her fırsatta padişaha bu işin yol açacağı meseleleri hatırlatmakta olması ve üstelik bunu muhtemelen başka mahfillerde de seslendirmesi, biraz da bu hâletiruhiyenin eseridir. Kendisi hakkında gaza ve cihada çok hevesli zümrelerin türlü yakıştırmalar ve dedikodularından da haberdar olmalıdır. Benzeri bir durum Bizans tarafında veya konuya o taraftan bakan yazarlarda da görülür ve onun barışçı siyaseti, aldığı hediye/rüşvetlerin etkisine bağlanır.¹⁹

Bütün bu gibi karşı çıkışlar ve muhaliflerin yatıştırılması işini başarıyla gerçekleştirdiği anlaşılan II. Mehmed, bir taraftan da askerî hazırlıklarına büyük bir ivme kazandırmış bulunuyordu. Yapılan hazırlıklar çerçevesinde Anadolu ve Rumeli'de bulunan sancaklara emirler yollanarak, asker sevkîyatının yapılması yanında kuşatma için gerekli aletlerin hazırlanması önem arz etmekteydi. Ne yazık ki, Osmanlı kaynaklarında bu hususta detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Bizans tarafından konuyu ele alan kaynaklar içinde de bu sıralarda Osmanlı ordusunun hazırlıklarına şahit olmuş tek kaynak Dukas olarak görülmektedir. Onun yazdıkları

¹⁹ Bütün bu gelişmelerle ilgili bkz. Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, s. 188-192.

bu anlamda önemlidir. Dukas, II. Mehmed'in kuşatma ve askerî harekâtı için tam yetki alması ve mutabakatın sağlanmasının ardından muhasara planları yapmaya başladığını yazar. O, bütün gece boyunca eline kâğıt kalem alıyor, şehir ve surların krokisini çiziyor, iş bilir kişilere topların nerelere yerleştirileceğini gösteriyordu. Kazılan toprakla yapılacak olan siperlerin ve surlara uzatılacak merdivenlerin mevkillerini dahi işaretlemişti. Ayrıca sur önlerindeki hendeğin giriş yerlerini tespit etmişti. Her şeyi inceden inceye gözden geçirip yeni buluşlar peşinde koşuyordu. Şüphe yok ki, asıl dayanacağı silah, toplar olacaktı.²⁰

Sultan II. Mehmed, Aralık ayında bulunduğu Dimetoka'dan ayrılıp Edirne'ye geldiği 1453 Ocak ayından itibaren özellikle çok önem verdiği top yapımıyla ilgilenmişti. Bizans tarihçileri, surları yıkacak ebatta büyük bir top dökülmesi işini Macar (bazı metinlerde Daçya doğumlu) soyundan Urban/Vrban adında bir ustaya mal ederler ve onun hakkında birbirine benzer rivayetleri aktarırlar. Türk kaynaklarından bazılarında buna benzer bir isme rastlanır, ayrıca Saruca adlı bir başka top ustasından da söz edilir. Onun "300 kantarlık" bir top döküğünü, benzer şekilde "zümre-i küffardan Dunan" ustanın yine 300 kantarlık bir top icat ettiği belirtilir.²¹ Fakat ilk sırada Saruca adlı bir top döküm ustasından söz eder. Burada adı geçen Saruca aslında II. Murad döneminde de top döküm işiyle uğraşan ve adı dönemin kaynaklarında zikredilen tanınmış bir şahsiyettir.²² Bu bakımdan II. Mehmed'in top dökümü işinin başında Saruca'nın olduğuna şüphe yoktur. Ona sonradan Âli'nin ifadesiyle, "icat ettiği" yeni tip topuyla Urban katılacaktır.

²⁰ Doukas, *Tarih*, s. 222.

²¹ Âli, *Kühül-ahbâr*, nşr. Hüdayi Şentürk, Ankara 2005, c. 2, s. 9.

²² *Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han*, nşr. Hüseyin İnalçık-Mevlüt Oğuz, Ankara 1978, s. 47-48.

Yani Osmanlılarda top döküm işinde yalnızca Urban'ı öne çıkarmak doğru değildir.

Bizans kaynaklarından Dukas, adını vermeksizin taş fırlatan topların yapımcılarından birinin şehirden kaçarak 1452 güzünde Edirne'ye geldiğini yazarken, onun hakkında bazı bilgiler verir. Ona göre bu zat, İstanbul'a hayli zaman önce gelmiş, kendi maharetini imparatorun aracılara göstermiş, onlar da durumu imparatora iletmışlerdi. İmparator, sanatının seviyesine göre çok düşük bir ücret takdir etmiş, hatta ona geçimini sağlayacak ölçüde bir ödeme de yapılmamıştı. O da büyük ümitsizliğe düşüp şehirden çıkarak II. Mehmed'in yanına gitmiş, burada iyi karşılanmıştı. II. Mehmed ona surları parçalayacak kadar büyük taş güller atabilecek evsafa bir topun yapılmasının mümkün olup olmadığını sorunca da ne kadar büyük çapta istenirse, o ölçülerde top dökebileceğini söylemiş, hatta şehrin surlarının durumunu gayet iyi bildiğini, kendi yapacağı topun güllerinin bunları toza çevireceğini ifade ettikten sonra hedefe atış ve nişan işlerinden anlamadığını ifade etmişti. Bunun üzerine II. Mehmed, ona "Sen topu yap, taşın fırlatılması konusunu ben kendim halledeceğim." demişti. Ardından da Urban, önce topun kalıbını hazırlamış, yeterli tunç sağlanınca, üç ay içinde bu dev boyuttaki inanılmaz topun yapımı tamamlanmıştı.²³

Dukas'ın bu ayrıntılı bilgisinin genel hatları itibarıyla doğru olduğuna şüphe yoktur. II. Mehmed özellikle surları yıkacak her türlü araç gereci hazırlamaya özen gösteriyor ve okuduğu kitaplar vasıtasıyla gördüğü yeni kuşatma aletleri yanında eski tip alışılmış araçları da hazırlatıyordu. Taş ve alev topu atabilen büyük mancınıklar, sura darbe vurarak sarsan demirden veya ahşaptan yapılmış kaplumbağa tipli yaklaşma araçları, koçbaşları, yine surların önünde yapacağı büyük yürür

²³ Doukas, *Tarih*, s. 219.

8- Fatih'in kılıcı (TSM)

kulelerin planları ve malzemeleri hazırlanmış, sayısız tipte ipten veya ağaçtan yapılmış tırmanma aletleri, merdivenler imal edilmişti. II. Mehmed muhtemelen çağına göre çok güçlü olan surları yıkacak veya tahribata uğratabilecek döneminde bilinen bütün araç-gereçlerini hazır hâle getirmişti. Çoğunun malzemesi sonradan sur önlerinde birleştirilmek için parçalar hâlinde hazırlanmıştı. Taşıma işi için de sayısız deve katarlarının, diğer yük hayvanlarının tedarikine çalışıldı. Malzeme ve topları nakletmek üzere arabalar hazırlandı, bunları çekecek öküzlerin teminine çalışıldı. Uzun sürecek bir kuşatma ve askerî hareket için askerî yiyecek ve içeceği de önemliydi, bu bakımdan daha Edirne'deyken yeterli yiyecek stoklarının yapılması istenmişti, bunlar ordunun hareketi sırasında sur önlerine yığılacaktı. Bütün bu alışılmış işler yerine getirilirken II. Mehmed'in güvendiği en yeni ve büyük silahı, döktürdüğü devasa toptu.

Topun denemesi Ocak ayında yapıldı; bir güllesi 600 kg'ı buluyordu. Patlatıldığında çıkan ses çok uzaklardan duyulmuş, topun güllesi ise bir mil mesafe katetmiş ve düştüğü yerde genişçe bir çukur açmıştı. Bu büyük topun yanı sıra bundan daha küçük ebatta toplar da yapılmıştı. Bu irili-ufaklı toplar gruplandırılarak batarya hâline getirilecek şekilde tasarlanmış olmalıdır. Bu toplar, dünya savaş tarihinde ilk defa ateşli silahların karma biçimde özel bir atış tekniğiyle kullanılacaktı.²⁴ Yine tüfeği andıran, iki kişi tarafından taşınabilen türden hafif el silahlarının imal edildiği de söylenebilir.

Bütün bu kara harekâtına yönelik faaliyetlerin yanı sıra padişah, şehrin deniz tarafından da kuşatılması gerekliliğini çok iyi bildiğinden donanmanın buna göre hazırlanması için emirler vermişti. Daha önce Rumelihisarı'nı inşa ettirirken Gelibolu'dan mükemmel şekilde teçhiz edilmiş altı kadırga, 18 fusta (kadırgadan küçük çektiri tipi gemi, kalyata) ve 16 yük gemisi şehir önlerinden geçerek Boğaz'a girmişti. Bu donanma,

hisarın inşaatının tamamlanmasının ardından 6 Eylül'de Gelibolu'ya dönmüş bulunuyordu.²⁵ Ancak II. Mehmed bu büyük iş için daha fazla sayıda gemiye ihtiyaç duyulacağını farkındaydı. O kadar ki, bir taraftan Gelibolu deniz üssünde gemilerin yapımına çalışılırken, diğer küçük tersanelerde de özellikle İzmit Körfezi'ndeki tezgâhlarda yeni gemilerin sipariş edilmiş olması mümkündür.²⁶ Rumelihisarı inşaatı sırasında kendi denetimindeki Boğaz'ın bazı koylarında kuşatmada kullanılacak birtakım deniz araçlarını da hazırlattığına dair işaretler mevcuttur. Nitekim Sırp despotu tarafından gönderilen 1.500 kişilik birlikte yer alan bir görgü şahidi, hisarın inşasını anlatırken buraya yakın bir yerde "otuz beylik geminin" inşasının emredildiğini bildirir.²⁷ Onun anlattıklarından anlaşıldığına göre, karadan yürütülecek ve Haliç'e aktarılacak bir kısım gemilerin hazırlıkları daha bu sırada başlatılmıştı. Bugünkü Beşiktaş koyu veya Kabataş tarafı (Çifte Sütunlar) gemilerin çekileceği yerin başlangıç noktası olacaktı. Buna karşılık gemi yapımındaki zorluklar gerekçe gösterilerek yeni gemilerin inşasının zor olduğu, Osmanlı kaynaklarındaki gemilerin çekildiği güzergâhı tanımlamak üzere kullanılan "Galata ensesinden" tabirinin dar manada yorumlanarak bunların Tophane'den bir gecede çekilip Haliç'e indirildiği yolundaki eski bilgiler, bazı çalışmalarda hâlâ revaç bulmaktadır.²⁸ Öte yandan dönemin kaynaklarına göre Gelibolu üssünde hazırlanan gemilerin bir bölümü bakırla kaplanmıştı, otuz ve elli çift kürekli, çok süratli manevra yapabilen hafif gemiler yaptırılmış; bunların malzeme ve insan

²⁵ Barbaro, *Ruznâme*, çev. Ş. Talip Diler, İstanbul 1976, s. 16.

²⁶ Kritovulos, yeni gemilerin yapımı ve eskilerin elden geçirilmesine dair verilen emirden söz eder: *Kritovulos Tarihi*, s.125.

²⁷ *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003, s. 57.

²⁸ Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, İstanbul 1976, s. 169-170; Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1953, s. 77-78; Mahmut Ak ve Fehamettin Başar, *İstanbul'un Fetih Günlüğü*, İstanbul 2003, s. 54; İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. İ. Bostan ve S. Özbaran, İstanbul 2009, c. 1, s. 86.

²⁴ Kelly DeVries, "Gunpowder Weapons at the Siege of Constantinople 1453", *War and Society in the Eastern Mediterranean*, Leiden 1997, s. 343-363.

gücü ihtiyacı, hiç zorluk çekilmeksizin tedarik edilmişti.²⁹ Gelibolu'dan İstanbul önlerine gelen gemi sayısı, 145 parçaydı.³⁰

Böylece II. Mehmed, mart ayına kadar son hazırlıkları Edirne'de tamamlamış oluyordu. Bahar mevsiminin geldiği mart ayında artık doğrudan bütün teçhizatıyla Konstantiniye üzerine yürümeye hazırды. Merkezde zapturapt altına aldığı ve kendisine doğrudan bağlı kıldığı kapıkulu askerleri tam teçhizatlı olarak bu büyük mücadeleye hazır hâle gelmişlerdi. Özellikle padişahın en seçme piyade askerleri olan yeniçerilerin son kertede önemli bir rol oynayacakları kesindi. Bunların sayısı 5.000 dolayındaydı. Kapıkulu süvarileri, padişahın yakın koruması olacaklardı. Ön saflarda savaşmak üzere kılıçları ve küçük kalkanları ile yaya azap askerleri ve gönüllüler de akın akın geliyorlardı. Ayrıca kale kuşatması için gerekli olan istihkâm sınıfına mensup gruplar Edirne'ye ulaşmıştı. Bunlar arasında sadece Osmanlı tebaası olanlar yoktu, metbu Hristiyan beylerinin gönderdiği birlikler de vardı. Kale kuşatmalarının vazgeçilmez bir unsuru olan tünel kazıcıları (lağımıcı) içinde Sırp despotunun gönderdiği madenciler bulunuyordu.³¹ Bu iş özel bir ihtisası gerektirdiğinden maden ocağı açan gruplardan istifade edilmesi son derece pratik bir düşünüş tarzının eseriydi. Tursun Bey, gümüş madenlerinden birçok kişinin “külünkler ile niçe yüz nefer bile” geldiğini belirtir.³² Ayrıca Rum, Latin, Alman, Bohemyalı ve Macar ustaların da Osmanlı ordusunda görev yaptığını dair bilgiler vardır.³³

Karaman seferinin ardından başlayan bütün bu hazırlıkları hızla tamamlamaya çalışan II. Mehmed, bir taraftan da Bizans'a kısa sürede gelebilecek askerî desteğin önünü kesmek için bazı teşebbüslere girişmişti. Bu sırada yaptığı en önemli iş, imparatorun kardeşlerinin bulunduğu Mora'dan gelebilecek herhangi bir yardımı önlemek olacaktı. Bunun için muhtemelen 1452 Kasım-Aralık ayında Turahan Bey'i ve oğullarını Mora'ya sevk etmişti. Bu arada Halil Paşa'yı devreye sokarak, Batı'daki komşu ülkeler nezdinde diplomatik teşebbüslerini artırmıştı. Sırp despotundan verilen tavizler sebebiyle oradan Bizans'a bir yardım gitmesi söz konusu olamazdı. Aksine ondan askerî destek almış,

daha önce de sözü edildiği gibi Jakşa Brejeçic adlı bir voyvoda kumandasında, içlerinde tünel kazmakta mahir madencilerin de yer aldığı 1.500 kişilik bir süvari birliği Edirne'ye gelmişti.³⁴ Özellikle Macarların tavrı bu çerçevede önemli olacaktı. Ancak onların daha önce yapılan antlaşmaya sadık kalacakları düşünülüyordu. Üstelik Hunyadi Janos, Macaristan'daki iç problemlerle uğraşıyordu, İmparator III. Friedrich'in içerideki gizli faaliyetlerinden dolayı sıkıntı içindeydi.³⁵ Yine de Macar sınırında gerekli askerî tedbirlerin alınması ihmal edilmedi. Halil Paşa'nın diplomatik teşebbüsleri başarıyla neticelenmiş gözüküyordu. Ayrıca Bosna kralını da Osmanlı tarafına meylettirmişti.³⁶ II. Mehmed için yakın sınırdaş devletler daha önemliydi, uzaktaki Batılı Hristiyan devletlerin kısa sürede hazırlanarak karşı bir taarruza geçmelerinin çok güç olduğunu zaten biliyordu. Venedik ile köprüleri yıkmış olması buna en güzel misaldir. Buradan gelebilecek yardım ancak deniz yoluyla olabilirdi. Hazırladığı güçlü donanmasıyla bunu rahatlıkla engelleyebileceğini tasavvur ediyordu.

Öte yandan II. Mehmed'e casusları, 1439'daki Katolik Ortodoks birleşmesinin ölü doğmuş bir anlaşma olduğunu, zor durumdaki imparatorun son bir gayretle papaya başvurarak Ortodoks kilisesinin Vatikan ile birleşmeye hazır olduğunu bildirdiğini söylemişlerdi. Nitekim bu birleşme uyarınca gelen yardım, sadece Kardinal Isidoro başkanlığında küçük bir Napoli okçu birliğinin içinde bulunduğu bir gemiden ibaretti. Ocak 1453'te ise 400'ü Cenovalı 700 adamıyla Cenovalı savaşçı Giovanni Giustiniani şehrin savunmasına katılmak için yola çıkacaktı.³⁷

II. Mehmed için önemli olan devrin şartlarına göre çok iyi tahkim edilmiş uzun şehir surlarının durumuydu; bunların aşılması için özel bir plan hazırlamak gerekiyordu. Kara birliklerini, 5,5 km uzunluğunda olan ve Marmara Denizi kıyısında Yedikule/Altınkapı'dan Haliç'e uzanan kesimde yerleştirecekti. Fakat Haliç'in karşı tepelerini göz ardı etmiyordu. Haliç kıyısındaki daha zayıf surlara karşı, Galata tepelerinde özellikle havan toplarıyla güçlendirilmiş bir askerî birlik koyacaktı. Kara surları boyunun belirli bir yere kadar olan kesiminde içi su dolu hendekleri vardı. Bunları toprakla doldurmak gerekecekti, hendek olmayan ve daha engebeli bir arazi boyunca Haliç kıyılarına uzanan kara suru önünde esas yığınağı yapmayı

²⁹ Kritovulos Tarihi, s.125.

³⁰ Barbaro, Ruznâme, s. 36.

³¹ Bir Yeniçerinin Hatıratı, s. 57.

³² Târîh-i Ebû'l-Feth, s. 47.

³³ Zorzi Dolfın, “1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zaptı”, çev. Samim Suat Sinanoğlu, Fatih ve İstanbul, 1953, c. 1, sy. 1, s. 28-29.

³⁴ Bir Yeniçerinin Hatıratı, s. 57.

³⁵ Babinger, Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı, çev. Dost Körpe, İstanbul 2002, s. 75.

³⁶ Hüseyin İnalçık, Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar, Ankara 1954, s. 123-124.

³⁷ Emecen, Fetih ve Kıyamet, s. 204-213.

9- Fethi engellemek için Haliç'in girişine zincir çekilmesini tasvir eden Oya A. Şirinöz'ün tablosu (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

10- İstanbul'un fethini engellemek için Bizanslılar tarafından Haliç'in girişine çekilen zincirin bir kısmı (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

planlamıştı. Burayı yıprattıktan sonra ağırlığı Topkapı ile Edirnekapı arasında ortadan bir de derenin (Bayrampaşa/ Likos Deresi) geçtiği kesime verecekti. Haliç'e Marmara tarafından girilen kesimde kalın bir zincir çekildiğini biliyordu. Bu bakımdan içerideki limanda bulunan Bizans ve Latin gemilerinin daha da hareketsiz kalmalarını temin etmeye çalışacaktı. Marmara denizine bakan surlar boyu ise donanmaya bırakılacaktı. Beşiktaş'ta Çifte Sütunlar mevkiinde üslenmiş olan donanmanın asıl görevi, denizden gelebilecek yardımları önlemektir. II. Mehmed ayrıca, Haliç'e girebilmek için çılgın sayılabilecek bir planın hazırlıklarını çok önceden yapmıştı. Bazı gemileri Beşiktaş veya Dolmabahçe koyundan dereyi izleyerek³⁸ Haliç'e indirme niyetindeydi ve bunun için kuşatma sırasında her şey çok önceden hazırlanmış

³⁸ Derenin adı kaynaklarda Kozluca Pınar veya Kozluca Dere diye geçer (Neşri, *Kitab-ı Channüma*, nşr. F. Unat ve M. A. Köymen, Ankara 1957, c. 2, s. 691). Bugün Şişli/ Bomonti kesiminde Cevizdere denilen bir cadde adı dikkati çeker. Bu iki adın birbirinin aynı olduğu söylenebilir. Bunun Kasımpaşa Deresi'nin bir kolu olma ihtimali mevcuttur.

durumdaydı. Bu son derece dikkatli düşünülmüş planların kendiaskerinin maneviyat ve moralini artıracakını, buna karşılık surların arkasında bekleyen müdafilerin savunma gücünü ve tahammülünü kıracağını dahi hesaplamıştı. Bütün hedefi ise şehrin bir barış yoluyla ele geçirilmesi değil, daha büyük bir şan şeref kazandıracak olan kılıç gücüyle alınmasıydı. İslamî kaidelere göre imparatora teslim olma teklifini elbette yapacaktı, fakat imparatorun inatçı ve mücadeleye azimli tavrı, söz konusu niyeti için ona büyük kolaylık sağlayacaktı. Bu durum şehrin fethine karşı çıkan muhaliflerin susturulması için de önem taşıyordu.

Kararlılığını açık şekilde Edirne'de yaptığı bir toplantıda bütün kesimlere gösteren ve muhaliflerinin de gönlünü almayı başaran II. Mehmed, Edirne'den İstanbul'a hareket ettiğinde 100.000 dolayında insan gücü toplamıştı. Fakat bunların hepsi muharip güçler değildi. Seçkin askerleri olan kapıkulları ve yeniçerilerinin sayısı zaten 10.000'i bulmuyordu. Ordunun en profesyonel askerleri bu gruptu. Yaya askeri olarak yeniçerilerin bir bölümü, daha o zaman elde taşınan ateşli silahlarla da

teçhizatlıydı. Bunlar ilk “tüfekli birliklerdi”. Kapıkulu kuvvetleri ise atlıydı ve padişahın yakınından ayrılmazlardı. Bu özel yetiştirilmiş daimî askerî güç, muharebelerde en son nihai darbeyi vurmak üzere eğitilmişti. En önde çarpışan ve hayatlarını hiçe sayan yaya birlikler, kılıç kalkan ve mızraklarla donatılmış olan azaplılardı. Bunların sayılarının da 15.000 dolayına ulaştığı sanılmaktadır. Diğer birlikleri, eyaletlerden gelen atlı askerler oluşturuyordu ve bunlar da 20.000 civarındaydı. Batılı kaynaklarda Osmanlı ordusunun sayısının çok kalabalık gösterilmesinin (en iyimser tahminle 300.000 rakamı verilir) hiçbir tarihî değeri yoktur. Osmanlı resmî defterleri savaşa çıkarılacak asker sayısının XV ve XVI. asırlarda azami 50.000/60.000 dolayında olduğunu açık şekilde gösterir. Muharip olmayan geri hizmet bölükleri içinde özellikle 1.500 kadar Sırp, Alman, Bohemya ve Macar asıllı tünel kazan bir grubun var olduğu da tespit edilmektedir.³⁹ Surların tahribinde bu tünel kazıcılarının çok önemli rolü olacaktı. Bütün bu kuvvetler, eli silah tutan 30.000 kadar Bizanslı müdafî ile savaşacaklarının farkındaydılar. Bunlar arasında 8.000-9.000 kişi son derece profesyonel savaşçılardan oluşuyordu. Ayrıca hiç şüphesiz, müdafaada bulunanların sağlam surlar dikkate alınrsa, saldıranlara karşı en az bire beş üstünlüğü de söz konusuydu. Ancak uzun surlar, yeteri kadar asker sevkinin geciktiriyordu, bununla birlikte Osmanlı hücumları da dağınık değil, belirli noktalarda toplanmıştı. II. Mehmed’in planlamalarında en önemli sıkıntıyı muhtemelen sur boyuna göre asker sayısının yetersizliği teşkil etmiş olmalıdır.

Osmanlı tarafının bu hazırlığı sırasında Konstantinopolis’te de hummalı bir faaliyet sürüyor; surların tamiri, asker desteği, yiyecek sağlanması gibi birçok iş gerçekleştirilmeye çalışılıyordu. İmparator, asker ve müdafaada bulunacak sivillerin durumunu tam olarak tespit ettirdikten sonra savunmanın başına getirdiği Cenovalı Giustiniani ile birlikte surların kimler tarafından, hangi mevkilerde savunulacağına dikkatli bir planını hazırlamıştı. Öncelikle kara surlarının 1422’de II. Murad tarafından nasıl kuşatıldığı hâlâ hatırlanıyordu. Zira bu kuşatmada Bizans müdafaası ilk dış sur hattında kurulmuştu ve Türklerin hücumları başarısızlığa uğratılmıştı. Yine aynı şekilde, dış sur hattında savunma yapılması düşünülüyordu.⁴⁰ İç surlardaki kulelerle burçlardan daha rahat ateş açılabilirdi ama bu

durumda öndeki surların müdafaasız kalması problemi ortaya çıkıyordu. Şehirdeki askerî heyette bulunan Sakızlı Piskopos Leonardo ise hendek ve dış surların korunmasının çok zor bir iş olduğunu ileri sürerek, iç surlara çekilip buradan müdafaayı sürdürme teklifinde bulunmuştu. Yani ilk ve ikinci surlar kaybedildiğinde bu üçüncü iç surda sağlam bir savunma oluşturulabilirdi. Fakat iç surların durumu yüzünden teklifi kabul görmemişti. Ona göre savunma hattı bu dış surlara göre planlandığı için iç surların tamiri ihmal edilmişti. Bunda da Manuel Jağarus (Manuel Palaiologos) ile Rodos keşişi/hieromonk Neofitos’un rolü vardı. Güya bunlar surların tamiri için toplanan paraları çarçur etmiş, kendi menfaati için el koymuş ve bu sayede zenginleşmişlerdi. Saklanan bu altınlar sonradan Türklerin eline geçecekti.⁴¹ Bununla beraber Sakızlı Leonardo’nun bu iki şahsı suçlamasının altında bunların birleşme karşılığı olmalarının yattığı, Manuel Palaiologos’un hem imparatorun akrabası hem de saygı duyulan bir idareci olduğu, surların tamirini yaptırdığı, hatta tamir kitabelerinde adı geçtiği, keşişin de yine imparatorun çok yakın dostu olduğu, kuşatma sırasında Kharsianos Manastırı’nda devlet işlerine karışmaksızın, sakin münzevi bir hayat sürdüğü belirtilir.⁴² Aslında bu tarz bir müdafaaya zaten yapılacaktı ve iç surların durumu da gayet iyiydi. Şehir savunmaya hazırlanırken, surların durumunda insan gücü hariç çok önemli bir eksiklik yoktu.

Bu arada imparatorun savunma ve surları takviye için gerekli parayı bulmakta zorluk yaşadığı açıktır. Kiliselerde ve sarayda bulunan madenlerden paralar basılarak askerinin ücretlerinin ödenmeye çalışıldığı, dönemin çağdaş kaynaklarında belirtilir. Konstantinos’un bugüne ulaşan gümüş sikkelerinin de bu döneme ait olacağı düşünülür. Son zamanlarda tespit edilen bu sikkelerin üzerinde ondan “Tanrı’nın inayetiyle Roma imparatoru Konstantinos Despot Palaiologos” unvanıyla söz edilir. Paraların üzerinde taçlı portreleri yer alır. İmparatorun kuşatmanın son anlarına kadar büyük bir para sıkıntısı çektiği, birçok zengin Bizanslının paralarını sakladıkları yine devrin kaynaklarında belirtilir. Konstantinos’un çok az parasına rastlanması ise Türklerin fetih sırasında bunlara el koyup ganimet olarak almalarına bağlanmaktadır.⁴³

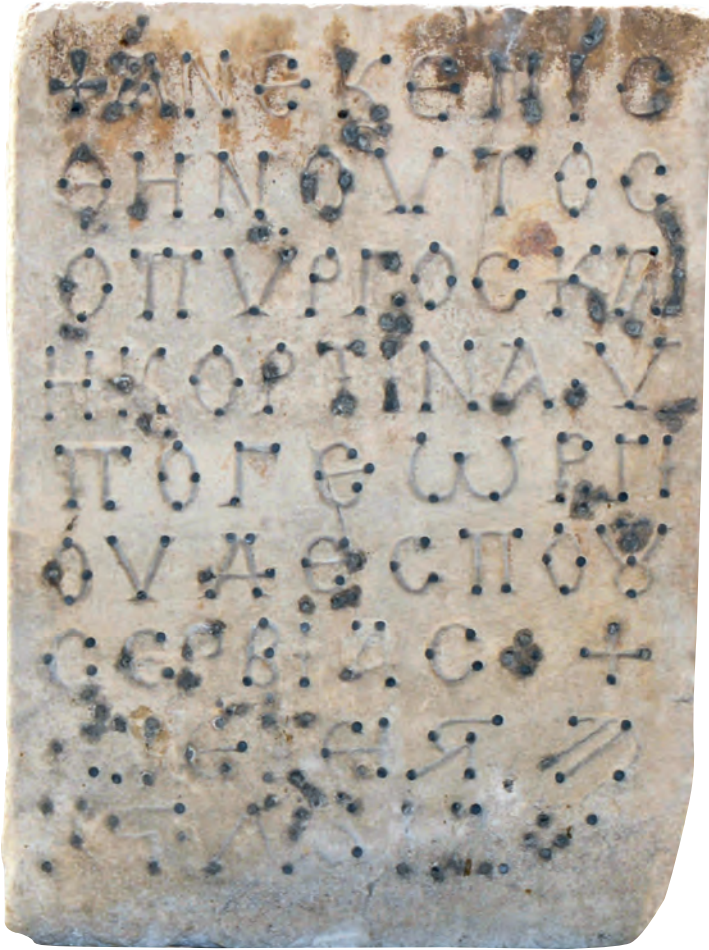
³⁹ *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, s. 57. Asker sayılarıyla ilgili bkz. Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, s. 228-232.

⁴⁰ Chalkokondyles, *Histoire de la decadence de l’empire Grec, et etablissement du celuy des Turcs*, çev. B. de Vigenere, Rouen 1660, s. 153.

⁴¹ *Yedi Çağdaş Rivayet: 1453 İstanbul Kuşatması*, haz. J. R. Melville Jones, çev. C. Tomar, İstanbul 2008, s. 36-37; krş. *İstanbul’un Fethi: Çağdaşların Tanıklığı*, haz. A. Pertusi, çev. M. Şakiroğlu, İstanbul 2004, c. s. 17 (Pertusi bu son bilgileri atlamıştır).

⁴² Runciman, *Konstantiniyye Düştü*, çev. D. Türkömer, İstanbul 1972, s. 148.

⁴³ D. M. Nicol, *The Immortal Emperor*, Cambridge 1992, s. 72-74.

11- 1448 tarihli deniz surları tamir kitabesi (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

İmparator ve kurmayları, ilk Türk saldırısı karşısında surlarda müdafa hatlarını şöyle oluşturmuştu: Marmara'dan itibaren Porta Aurea (Altınkapı) Andronikos Kantakuzenos'a; Yedikule, Venedikli Catarino Contarini'ye; Porta Aurea'dan Pegae Kapısı'na kadar Cenovalı Maurizio Cattaneo'ya; Pegae Kapısı (Silivrikapı) Nikolo Goudeles ve Battista Gritti veya Nicolo Mocenigo'ya; Polyandrio (Myriandrio/Mevlevîhane/Mevlanakapı) kesimi Cenovalı Paolo, Triolo ve Antonio Bocchiardi kardeşlere; Aziz Romanus (Topkapı) ise Giovanni Kantakuzenos'a tevdi edilmişti. En önemli bölge olarak görülen Topkapı/Hücumkapısı ile Kharisios (Edirnekapı) arası bizzat imperatora bırakılmıştı; sonra bu kesimin sağ yanında Giustiniani ve 700 adamı konuşlanmıştı. Edirnekapı'da Bizanslı Leontaris Briennio ve Venedikli Fabrizo Corner bulunuyordu. İmparatorluk sarayı kapısı önce Dolfin Dolfin, sonra da Giovanni Loredan adlı Venediklilere bırakılmıştı. İmparator sarayının müdafaası ise önce bizzat XI. Konstantinos, sonra Venedik balyosu Girolamo Minotto ile Giovanni Giorgi'deydi. Kaligaria (Eğrikapı) kesimi, Bizanslı Theodoro Caristeno ile Emanuele

12- Galata surlarının tamiri için hazırlanan 1 Nisan 1452 tarihli kitabe (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

Goudeles, Leonardo de Langasco, Gerolamo Italiano adlı Cenovalıların muhafazasındaydı. Buradan Haliç'e kadar Theofilos Palaiologos ile bir Venedikli ve bir Alman (Giovanni Alemanno) yer alıyordu. Ksiloporta'da (Tahtakapı) Bizanslı Manuel Palaiologos; Kynegon Kapısı'ndan Fener Kapısı'na kadar da Gabriel Trevisan, beraberindeki 400 Venedikli ve Nicolo da Drivasto yerleşmiş durumdaydı. Haliç boyunca müdafaada görevlendirilenler ise Fener'den Porta Basilica'ya kadar Ludovico ve Antonio Bembo ile 150 Venedikli asker; Porta Basilica'da bizzat Notaras ve beraberindeki 100 (bazı kaynaklarda 500) Bizanslı, Latin süvariye. Yine Aziz Theodosia ile İspigas (Cibali) kapılarında Bizanslı kumandanlar vardı. Kardinal Isidoro ve Sakızlı Leonardo Sarayburnu bölgesinde 200 adamıyla tertibat almıştı. Hipodrom'un altındaki kıyıda Pere Julià komutasında Katalan grubu bulunuyordu. Muhtemelen Langa Limanı kesiminde (Eleutherius Limanı) Şehzade Orhan ve beraberindeki Türkler yer almıştı. Narlıkapı tarafında Jacopo Contarini vardı. 1.000 kişilik bir seyyar birlik, Demetrios'un kumandasında şehirde dolaşacaktı.

Kuşatma sırasında bu birliklerin mevkileri saldırı yapılan mahallere göre değişecektir. Özellikle Türk hücumlarının yoğunlaştığı Mesoteikhion ana savunma hattını oluşturacaktı. Öte yandan on gemi Haliç'in

ağzına gerilen zinciri korumakla görevlendirilmişti. Bunların beşi Cenova, üçü Girit, diğer ikisi ise Bizans ve Ancona gemileriydi. Bu filo, söz konusu zinciri geren Cenovalı Bartolomeo Soligo'nun emrindeydi. Zincir, 2 Nisan'da Aziz Eugenius (Yalıköşkü veya Bahçekapı) civarındaki Kentenarion Kulesi'nden (Sirkeci'de eski askerî sevkiyat binasının yerinde) karşı tarafta Galata Kalesi'ndeki bir kuleye (muhtemelen Yeraltı Camii'nin bulunduğu yer) kadar çekilmişti.⁴⁴ Tarihçi Kritobulos ise zincirin Galata Tersanesi'nden Eugenius Kapısı'na gerildiğini ve "Hrysokeras"ın (yani Altın Boynuz/Haliç) en dar yerinden kapatıldığını bildirir ki, bu bilgi daha doğru olmalıdır.⁴⁵ Bazı kaynaklarda ise "Sarayburnu'na gelmeden bugünkü Sirkeci civarında Sarayburnu'ndaki Yalıköşkü Kapısı'nın yanındaki Aziz Eugenius burnuyla Tophane'de Mumhane burnunun bulunduğu Galata surlarındaki Aziz Croix Kulesi arasına çekilen zincir hattından" söz edilir.⁴⁶ Bu durumda 780-800 m mesafe arasına çekilen zincirin Sirkeci tarafındaki yerinin belli olmasına rağmen karşı tarafta nereye bağlandığı tam olarak açığa kavuşmamaktadır. Bunun Galata surlarının deniz ucundaki bir kule olabileceği söylenebilir. İtalyan hekim ve kuşatma günlüğü yazarı Barbaro, bunun iri ve yuvarlak ağaçların birbirine demir kancalarla bağlanması ve yine demir bir zincirle sarılması sonucu oluşturulduğunu beyan eder.⁴⁷ Yıllar sonra Osmanlılar bu zinciri Zaporog Kazaklarının baskını önlemek için İstanbul Boğazı'nın Karadeniz tarafındaki girişini kapatmakta kullanacaklardı.⁴⁸ Haliç'in ağzına çekilen zincir hattının arkasında ise çeşitli türden gemiler yer almaktaydı. Barbaro, limandaki zincirin iç tarafında direkleri üzerinde sepet şeklinde gözetleme yerleri bulunan on yedi gemi, üç Tuna kadirgası, iki küçük Venedik kadirgası, imparatora ait silahsız beş kadirganın yerleşmiş olduğunu, ayrıca birçok da silahsız geminin sahilde yattığını belirtmektedir.⁴⁹

Böylece şehrin müdafaası için hazırlıkların çoğu bitirilmiş oluyordu. Bu son anlarda, kuşatmanın hemen arifesinde tarihçi Kritobulos, şehrin kara surlarının müdafaasına önem verildiğini, kuşatma

anında şehrin asıl ümidinin denizden gelebilecek yardımlara bağlı olduğunu, o sırada içeride çok sayıda yabancı bulduğunu belirtir. Önde gelenlerin ve zenginlerin çoğu para ve hazinelerini ya kendi mülklerinde ya da tapınaklarda saklamayı tercih etmişlerdi. Aslında şehirde gerekli levazım azdı ve dışarıya muhtaç bir durum söz konusuydu. Öte yandan bazı olağanüstü olaylar halkın iyice umutsuzluğa kapılmasına yol açıyordu. Her türlü tabiat olayından bir anlam çıkarılıyordu. Depremler, peşi sıra çakan şimşekler, kesilmeksizin yağın yağmurlar, çok sert esen rüzgârlar, gökyüzünde peyda olan garip ışıltılar, parlayan yıldızlar, mukadder felaketin işaretleri olarak yorumlanıyordu. Tapınaklardaki aziz tasvirleri, mezar taşları ve heykeller terliyor, bu durum kötü geleceğin habercisi olarak algılanıyordu. Ortaya çıkan kâhinler geleceğe yönelik uğursuzluklardan söz edip dinî birleşmeyle sarsılan şehir halkının içine daha büyük korku ilka ediyordu. Fakat bütün bu meşum işaretlerle maneviyatları sarsılmasına rağmen şehirlerini müdafaa için kararlılık sergilemekten geri durmuyorlardı.⁵⁰ Ümitsizliğe düşenler içinde Türk taraftarı olanların yanı sıra, şehrin dinsizlerin eline geçeceğine, Hz. İsa'yı ve onu doğurana tanıyan Latinlerin olmasını dileyenler dahi bulunuyordu. Bununla beraber korkuların takdiriilahinin tecellisine bir faydası yoktu. İmparator bütün bu gelişmeleri biliyordu ama şimdi her şeye rağmen şehri son nefesine kadar savunmaya hazırды.

Edirne'den Konstantiniye Önlere

II. Mehmed, Edirne'den Konstantinopolis'e hareket etmeden önce önden gönderdiği birliklere, geçilecek yolların bakımını yaptırdı. Özellikle Edirne'den yola çıkarılan devasa top, 30 araba ve 60 manda ile çekiliyordu. Diğer toplarla birlikte çağının en gelişmiş ateşli silahları iki ayda İstanbul surları önüne getirildi. Kendisi ise 23 Mart 1453'te Edirne'den hareket etti. Nisan ayı başında İstanbul önlere ulaştı. Başkentlerinin yeni bir tehdit ile karşı karşıya olduğunu çok önceden beri bilen Bizanslılar, şehri muhafaza için büyük bir hazırlık içine girdiler. Bu arada kendilerine Venedik'ten, Cenova'dan ve diğer bazı Hristiyan devletlerden yetersiz de olsa asker, teçizat ve silah yardımı ulaşmıştı.⁵¹ 2 Nisan'da Venedikli Bartolomeo Soligo Haliç'in ağzına

⁴⁴ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 303.

⁴⁵ Kritobulos *Tarihi*, s. 119.

⁴⁶ Runciman, *Konstantiniyye Düştü*, s. 142; Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, s. 143.

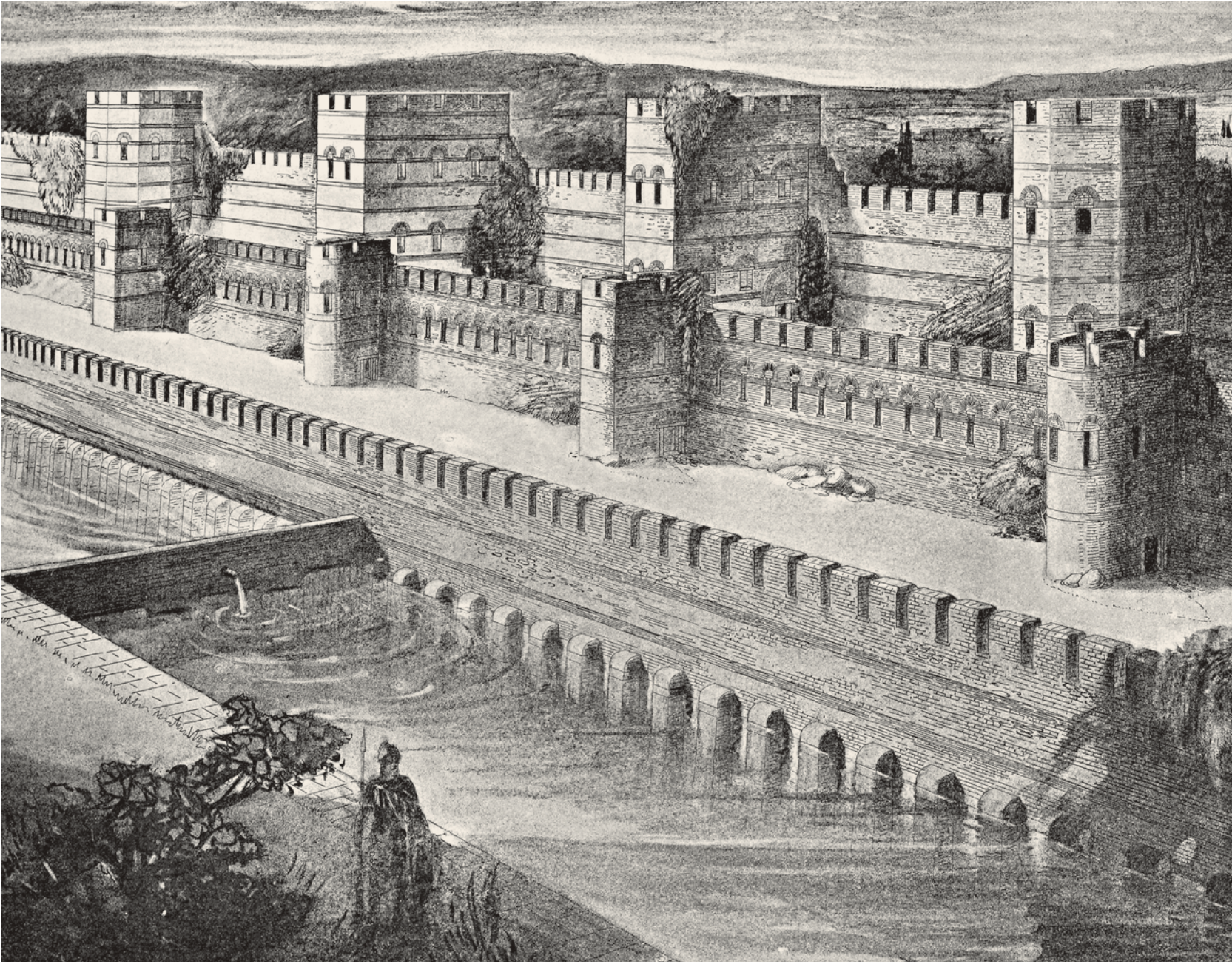
⁴⁷ Barbaro, *Ruznâme*, s. 30.

⁴⁸ J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. N. Epceli, kontrol K. Beydilli, c. 4, s. 343.

⁴⁹ Barbaro, *Ruznâme*, s. 34-35.

⁵⁰ Kritobulos *Tarihi*, s. 115-117.

⁵¹ Kuşatma ve hazırlıklarla ilgili bkz. K. Hanak ve M. Philippides, *The Siege and Fall of Constantinople in 1453: Historiography, Topography and Military Studies*, Surrey 2011.

13- İstanbul surlarının Bizans dönemindeki hâli. Önde su doldurulan hendek bulunuyor (Gurlitt)

zincir gererek iç limana girişi kapattı. Liman içinde 17 gemi, 3 Tuna kadirğası, 2 küçük Venedik kadirğası, İmparator Konstantinos'a ait silahsız 5 kadirğa ve irili ufaklı yük gemileri bulunuyordu. Aynı gün Osmanlı öncü birlikleri surların önünde görüldü. Her şey 6 Nisan'da Müslümanlar için mübarek bir gün olan Cuma günü kuşatma nizamının tamamlanmasına göre planlanmıştı. Nitekim fetihnamelerde 6 Nisan'da (26 Rebiülevvel) şehir önlerinde kuşatmanın başladığı açık biçimde belirtilmiştir.⁵²

⁵² A. Ateş, "İstanbul'un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar", *TD*, 1953, sy. 7, s. 24-25.

II. Mehmed, Bizans imparatorunun savunma güçlerinin merkezini Topkapı-Edirnekapi arasında olacağını hesaplamıştı. Gelen haberlere göre imparatorun yanında bulunduğu yerin sağ tarafında, 700 adamıyla Cenovalı savaşçı Giustiniani bulunuyordu. Venedik temsilcisi Minotto ve yardımcıları Tekfur Sarayı (Blakhernai) savunmasını üstlenmişti. Şehrin belli başlı kapılarından dördünün muhafazası dört Venedikli kumandana verilmişti. Marmara sahillerindeki surlarda daha az asker vardı. Langa Limanı, Bizans'ta yaşayan Osmanlı hanedanına mensup Şehzade Orhan ve yanındaki küçük bir Türk birliğince muhafaza edilmekteydi.⁵³

⁵³ *Kritovulos Tarihi*, s. 239-240.

II. Mehmed özellikle bu taht iddiacısı olabilecek akrabasının Bizans'ın yanında yer almasından dolayı çok öfkelenmişti. Aldığı duyumlar, kuşatma arifesinde Bizans'ta önemli hazırlıklar yapıldığı, hatta Hristiyan dünyasından yardım alabilme ümidiyle, daha önce kararlaştırılmış olan Katolik-Ortodoks birliği resmen gerçekleştirildiği, ancak bu durumun Ortodoks İstanbul halkı arasında büyük bir tepkiyle karşılandığı yolundaydı.⁵⁴ Hatta böyle bir birleşme yerine Türklerin idaresine taraftar olanlar bile vardı ve bunlarla da muhtemelen bir irtibat kurmuştu.

II. Mehmed, Likos (Bayrampaşa) vadisinin sol tarafındaki tepenin (Maltepe) üzerinde otağını kurarak,

daha sonra birliklerini biraz daha öne alıp bir cephe oluşturmuştu. Ayrıca Marmara sahillerinden Haliç'e kadar uzanan sahil surlarını da deniz yönünden teftiş ettirmiş, askerî birliklerini önceden hazırladığı plana göre yerleştirmişti. Zağanos Paşa'yı Beyoğlu ile Kasımpaşa surlarına yerleşen ordunun bir bölümüyle Ceneviz kolonisi durumunda bulunan Galata'dan Kâğıthane'ye kadarki kuzey kıyıları ve kara surlarının başladığı güney sahillerini baskı altında tutmakla görevlendirmişti. Hatta Hasköy ile karadaki surlar arasında bir de köprü kurulması kararlaştırılmıştı. Rumeli beylerbeyi Dayı Karaca Bey sol tarafta, Haliç'ten itibaren Tekfur Sarayı'nın bulunduğu bölgeyi ve Eğrikapı/Edirnekapı'ya kadarki kara surlarını kuşatmakla vazifeliydi. Bu cephede büyük toplar bulunuyordu ve bunların hedefi, saray kesimindeki tek sıra duvar ve burçların Theodosian surlarıyla birleştiği yerdirdi. Anadolu beylerbeyi İshak Paşa ile Mahmud Bey Mevlanakapı da dâhil olmak üzere Topkapı'dan Altınkapı'ya ve Marmara sahilindeki Mermerkule'ye kadar uzanan kısma yerleşmişti. Merkezde Edirnekapı-Topkapı, Mevlanakapı hattında (Mesoteikhion) bizzat padişah ve veziriazam vardı. Tarihçi Kritobulos'a göre "Sultan Mehmed karargâhını Mesoteikhion ve Myriandrion/ Mevlanakapı civarına surlara çok yakın bir yere, ama ateş menzilinin dışında kurmuştu."⁵⁵ Burası surların en zayıf olduğu düşünülen kesimiydi ve ordunun en seçkin askerleri bu cephede mevzilenmiş, ağır toplar ve büyük top, bu surların karşısına konulmuştu.

Karadaki bu kuşatma hazırlıklarının bir de deniz ciheti vardı. II. Mehmed, Edirne'den hareket ederken Gelibolu'daki donanmanın kaptanı Baltaoğlu Süleyman'a da hazırlanan gemilerle hareket etmesi emrini yollamıştı. Aslında bir kısım gemiler Beşiktaş tarafında veya Rumelihisarı cihetinde hazır vaziyetteydi ve bunlar gerektiğinde Haliç'e indirilmek üzere bekletiliyordu. Donanma muhtemelen Mart ayı sonlarında, belki de II. Mehmed'in Edirne'den hareketinden birkaç gün sonra Gelibolu'dan ayrılmış, büyük bir neşe ve moral üstünlüğü içinde yola koyulmuş; yol esnasında türlü yarışmalar, kürek ve yelken ustalıkları ile gösteriler yapılmış; bu neşe ve bağışmalar âdeta Çanakkale Boğazı'nı çınlatmış, hayret ve dehşet havası salmıştı. Böyle büyük bir donanma o zamana kadar hiç görülmemişti.⁵⁶ Donanmanın şehir açıklarına ne zaman ulaştığı tam olarak bilinmemektedir. Bununla beraber Osmanlı birliklerinin kara surları önünde toplanmaya başladıkları bir sırada, Mart sonu veya

⁵⁵ Kritovulos Tarihi, s. 133.

⁵⁶ Kritovulos Tarihi, s. 125.

⁵⁴ Doukas, Tarih, s. 233.

Nisan başında, daha doğrusu Haliç'in zincirle kapatıldığı 2 Nisan'dan önce gelmiş olması akla daha yatkın gelir. Baltaoğlu Süleyman Bey idaresindeki bu donanma, surların etrafında dolaşmaya ve gelebilecek olan yardım gemilerini engellemeye çalışacaktı. Ayrıca Haliç'e girme teşebbüsüyle de görevlendirilmişti. Günlük yazarı Barbaro, donanmanın Nisan'ın on ikinci günü limanın önüne kadar gelip oradan Anadolu yakasına doğru çekildiğini bildirir ki, bu durumda ana üssünün Beşiktaş tarafları olduğu anlaşılır. Barbaro'nun "Şayet Marmara surları tarafından donanma Haliç'e doğru gelseydi, Bizans gemileri tarafından rahatsız edilecekti." demesi bu açıdan dikkat çekicidir. Ayrıca onun müteakip ifadeleri Osmanlı donanmasının Sütunlar (Diplokionion) mevkiindeki iskelede (Kabataş veya Beşiktaş) bulunduğunu gösterir.⁵⁷ Ona göre Sütunlar mevki Karadeniz tarafında, şehre iki mil mesafedeydi. Bu vesileyle Barbaro, Türk donanmasının kadirge, kalyon ve küçük gemilerden oluştuğunu belirtir; içlerindeki 12 kadirge son derece mükemmel teçhiz edilmiştir, 70-80 yelkenli gemiyle (fusta) 25 parander, yani küçük yük gemileri bulunmaktadır. Bir de 300 fıçı (muhtemelen bu rakam yanlış, 300 fıçılık gemi 180 tonluk çok küçük bir parçaya tekabül eder. Taşıdığı malzeme itibarıyla 1.300 veya 2.300 fıçılık, yani 780 yahut 1.380 tonluk bir gemi olması lazım gelir)⁵⁸ alabilecek kapasitede top gülleleri, hasır kamış, odun vb. eşya taşıyan büyük yük gemisinden söz eder. Bu sonuncu gemi Karadeniz tarafından (Sinop'tan) gelerek, Osmanlı donanmasına katılmıştır.⁵⁹ Bunun İsfendiyaroğlu'nun yardım amaçlı gönderdiği gemi olması mümkündür. Aslında Osmanlı donanması daha önce Nisan başında Marmara'ya girmişti ama muhtemelen bu zamana kadar Trakya kıyılarının ve karşı sahillerinin emniyetini sağlamakla ve ordunun konuşlanması sırasında Çanakkale Boğazı'ndan gelebilecek yardımları engellemekle meşgul olmuştu.

Osmanlı ordusu bu şekilde şehrin önlerinde görülüp tam olarak kuşatma düzenini sağlamadan önce ilk çarpışma, surlara yaklaşan bazı başıbozuk alayların üzerine surlardan yapılan bir huruç harekâtı sonucu gerçekleşecekti. Bizanslılar bu başıbozuklara, ani baskınla önemli miktarda kayıp verdimişlerdi, fakat hemen imdada yetişen diğer kuvvetler karşısında çekilerek kaleye kapanmışlardı. Bu huruç harekâtı bir daha hiç tekrarlanmadı, Bizanslılar bu cesareti kendilerinde bulamayacaklardı. Geri püskürtülen

Bizanslılar kale içine kapandı; bazıları Osmanlı askerleri tarafından yakalanıp esir edildi veya öldürüldü.⁶⁰ Surlar önünde hazırlıklarını tamamlayan II. Mehmed artık resmen savaşı başlatabilirdi. Ama öncelikle İslamî kaidelere göre şehrin teslim olması için teklifte bulunmak gerekiyordu. Zira böyle bir durumda şehir antlaşma şartları muvacehesinde kolaylıkla ele geçirilmiş olacaktı. Kritobulos, padişahın büyük bir alicenaplık göstererek silaha başvurmadan önce Bizanslıları teslim olmaya çağırdığını anlatır. Gönderdiği elçiler Bizanslılara şu teklifte bulunmuşlardır:

Bizanslılar şehri antlaşma ve sultanın teminatıyla teslim etsinler. Aileleriyle, çocuklarıyla ve mallarıyla her türlü rahatsızlık verecek davranışlardan korunmuş hâlde huzur içerisinde rahatlıkla şehirde kalarak servetleriyle geçimlerini sürdürsünler.

Ancak şehir halkı bu teklifi kabul etmeyip imparatorlarının şehri sonuna kadar savunma kararını desteklediler.⁶¹ Bu noktada bazı Osmanlı tarihçileri, imparatorun bir elçi yollayarak şehrin etrafındaki bütün yerleri alabileceğini ama şehri kendisine bırakmasını, buna karşılık kendisine tabi olacağını, haraçgüzarı arasına gireceğini bildirmiş olduğunu belirtir.⁶² Muhtemelen bu cevap II. Mehmed'in teslim teklifine karşı verilmiştir. Bunu II. Mehmed'in kabul etmesi tabii ki beklenemezdi.

Osmanlı ordusunun yerleşme düzenini dikkatle takip eden imparator ve kurmayları ise büyük bir endişe içinde sur boyunu takviye ederken, aynı zamanda savunma için gerekli her türlü silahı kullanmak üzere hazırlamaya çalışıyorlardı. Gerçekten müdafilerin yeterli sayıda ok, mancınık ve mızrakları yanında küçük çaplı topları da vardı. Büyük topların surlar üzerine nakli ve oradan ateşlenmesinin sakıncaları olacağından bunların kullanımından vazgeçilmişti. Ama küçük çaplı olanlar yanında ilkel tüfek tipi elde taşınabilen cinsten ateşli silahları mevcuttu. Müdafiler sayıca az olmakla birlikte etkili savunma araçlarına sahiptiler, yeteri kadar topları da bulunuyordu.⁶³ Günlük yazarı Barbaro müdafilerin elindeki top ve arkebüz gibi ateşli silahlardan söz eder.⁶⁴ Kuşatmaya şehir içinde şahit olan Nestor İskender de surların müdafaası için gereken yerlere toplar ve

⁵⁷ Barbaro, *Ruznâme*, s. 35; krş. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. I, s. 104.

⁵⁸ Bkz. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 305'teki not.

⁵⁹ Barbaro, *Ruznâme*, s. 36; krş. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 104.

⁶⁰ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 50.

⁶¹ *Kritovulos Tarihi*, s. 133.

⁶² Hoca Saadeddin Efendi, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, c. 1, s. 421.

⁶³ "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zaptı", s. 28-29.

⁶⁴ Barbaro, *Ruznâme*, s. 37.

14- İstanbul muhasarasında Osmanlı kuvvetleri (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

arkebüzler yerleştirildiğini bildirir.⁶⁵ Tarihçi Dukas daha açık şekilde müdafilerin ellerinde bulunan tüfek benzeri bir hafif ateşli silahtan fırlatılan ceviz büyüklüğündeki güllelerin saldıranlara büyük zayıat verdiğini belirtir.⁶⁶

Bu durum sur üzerindeki müdafilerin bu tip silahları yaygın şekilde bulup hazırladıklarını açık şekilde ortaya koyar. Ancak Sakızlı Leonardo'ya bakılırsa, toplar, barut ve gülle sıkıntısı yüzünden az kullanılmış; büyük top sebep olduğu sarsıntı yüzünden surlara zarar vereceği endişesiyle atıl kalmış, fakat ateşlenen toplar yine de Türklerin önemli ölçüde kayıp vermelerine yol açmıştır.⁶⁷ Kuşatmanın başlangıcında Bizanslılar, sahip oldukları altmış veya yetmiş livres (40-50 kg) ağırlığındaki gülleleri atabilen, birkaç parça toptan faydalanmak isteyip bunlardan birini II. Mehmed'in en büyük topuna karşı mevzilendirmişlerdi. Ama ateşledikleri anda top olduğu yerde infilak etti ve suru Türk güllerinden çok daha fazla sarstı: Başka bir

deyişle Osmanlı topçusundan çok daha fazla zarar verdi. Böylece Bizanslıların en büyük topu daha ilk atışlarında parçalanmış bulunuyordu. Onlar bu durumdan topçuyu sorumlu tutarak kendisini Türklerle işbirliği yapmakla suçladılar ve onu öldürmek istediler. Fakat bununla ilgili ne bir kanıt ne de bir işaret bulunduğundan topçuyu serbest bıraktılar.⁶⁸ Açıkça anlaşılacağı üzere Bizans tarafı müdafaa araçları bakımından çok da büyük bir eksiklik içinde bulunmamaktaydı.

Kuşatmanın Başlaması ve Safhaları

Savaş sahnesinin açılma vaktinin artık geldiğini anlayan iki taraf arasında ilk hareketli dakikalar 6 Nisan Cuma günü vuku buldu. II. Mehmed surların etrafına yerleşen kuvvetlerin tertibi ve nizamıyla meşgul olurken, imparator önce zayıf olduğunu düşündüğü Edirnekapı bölgesini teftiş etti. Venedik balyosu Minotto da aynı gün imparatorun sarayına, yani Tekfur Sarayı'na gidip buradan Osmanlı birliklerinin hareketini seyretti.

⁶⁵ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 241'deki metin.

⁶⁶ Doukas, *Tarih*, s. 235.

⁶⁷ Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 19.

⁶⁸ Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 57.

15- İstanbul kuşatması planı (Coşkun Yılmaz-Erhan Afyoncu)

Yanında birçok Venedikli tüccar ve asilzade bulunuyordu. Yine savaşa katılmak için imparatorun emriyle üç Tuna kadirgasıyla iki küçük kadirga limandan hareketle Ayvansaray taraflarında Chinigio/Kynegion (Avcıkapısı) denilen yerde karaya yanaştı. İçinde tamamıyla silahlı 1.000 mürettebat bulunuyordu. Bunlar hep birlikte saraya giderek imparatorun huzuruna çıkıp durumu görüştiler. Nasıl bir görev alacaklarını konuştular. İmparator onları kara tarafındaki surlara sevk etti. Amacı bu intizamlı ve silahlı birliğin surlarda görülmesinin, II. Mehmed üzerinde olumsuz bir etki yapmasıydı. Bunlar kara surlarında dolaşıp gövde gösterisinde bulunduktan sonra tekrar limana döndüler. Aslında bu gösteriş harekâtı Türklerden ziyade mahsur durumdaki şehir ahali için bir moral ve teselli vesilesi olmuşa benzemektedir. Fakat

buna II. Mehmed'in cevabı gecikmedi. Ertesi gün padişah surların önündeki kuvvetlerini bir mil daha ileri taşıttı, ordu neredeyse Yedikule'den Chinigio'ya kadar tek sıra olmuş vaziyette geniş bir alana yayılmıştı.⁶⁹ Bu mukabil manevra ile yaklaşık 5 km uzunluğundaki kara surlarının önu âdeti canlı bir duvarla çevrilmiş gibi görünüyordu olmalıdır.

Günlük yazarı Barbaro'nun naklettiğine göre 9 Nisan'da deniz tarafındaki hareketlilik üzerine limanın ağzını kapatan zincirin arkasında yeni tedbirler alınması gerekmişti. II. Mehmed muhtemelen kara surlarına askerlerini iyice yanaştırıp kuşatma aletlerini hazırlarken, Haliç'i zorlamak üzere donanmasına da

⁶⁹ Barbaro, *Ruznâme*, s. 31-32; krş. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 103.

16- İstanbul kuşatmasını ve gemilerin karadan yürütülmesini resmeden bir çizim (Broquiere)

hareket emri vermişti. Bunu haber alan Bizanslılar ve Venedikliler; Cenova, Venedik, Ancona ve Girit gemilerinden oluşan 9-10 gemiyi zincire paralel olarak dizdiler. Türk donanmasının faaliyetini Galata Kulesi'yle şehir tarafındaki kuleden rahatlıkla izleyebiliyorlar, buna göre hareket ediyorlardı.⁷⁰

II. Mehmed'in 6-12 Nisan arasında surlara yönelik fiilî bir harekâta girişmediği ve bütün zamanını ordunun ve topların yerleştirilmesine sarf ettiği söylenebilir. Osmanlı tarihçisi Neşrî, Osmanlı askerlerinin çepeçevre metrisler kazdığını ve siperler hazırladığını anlatır. Bunların içine toplar, tüfekli askerler yerleştirilmiştir.⁷¹ Tarihçi Kritobulos'a göre bu hazırlıklar sırasında lağım kazılacak yerlerin tespiti

⁷⁰ Barbaro, *Ruznâme*, s. 35.

⁷¹ Neşrî, *Cihannüma: Osmanlı Tarihi 1288-1453*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2008, s. 311.

yapıldığı gibi getirilen malzemelerle küçük ve orta çaplı top dökümleri de gerçekleştirilmişti.⁷² Bu durumda büyük çaplı toplar Edirne'den getirilirken, diğer küçük çaplı olanlarının surların önündeki ordugâhta döküldüğü anlaşılır. Günlük yazarı Barbaro, II. Mehmed'in topları yerleştirdiği, daha doğrusu tam olarak surların önüne çektiği günü 11 Nisan olarak verir. Topların konulduğu mevkileri de tarif eder. Kritobulos bu topların bir yeri değil, aynı anda birçok kısmı tahrip üzere yerleştirildiğini belirtirken, bunun sebebinin şehri bir an evvel ele geçirme isteğine bağlar. Ona göre topların en büyükleri, padişahın bulunduğu ana ordugâhın önüne yerleştirilmiştir. Bunlardan üç büyük top bu bölümdeki surlara yönlendirilirken, diğer küçük çaplı olanlar muhtelif kesimlere dağıtılmıştır.⁷³ Bununla beraber Barbaro, topların yerleştirildiği yerleri daha net şekilde açıklar. Ona göre dört ana mahal seçilmiştir. Evvela Tekfur Sarayı karşısına, yani imparatorun sarayı önündeki surlara yönelik olarak üç top konulmuştur. Diğer üçü Pegae (Pigi, Silivrikapı), dördü Aziz Romanus (Topkapı) ve ikisi Cresu (Porta Aurea/Altınkapı) önüne yerleştirilmişti.⁷⁴ Bir başka yazara göre ise toplardan üçü Kaligaria (Eğrikapı), üçü Aziz Romanus ve diğer üçü de Porta Aurea ile Pegae Kapısı arasında idi.⁷⁵ Bu durum topların dört batarya hâlinde gruplandırılarak Edirnekapı-Eğrikapı yanında Topkapı ile Yedikule arasında toplandığına işaret etmektedir. Verilen rakamlardan top sayısının 9-12 adet olduğu anlaşılırsa da bunlar sadece büyük çaplı olanlardır. Bu karma sistemde ayrıca daha küçük çaplı topların mevcut olduğu da ileri sürülebilir. Yani bunlar dört batarya şeklinde olup her bir bataryada büyük toplar yanında daha küçük toplar da bulunmaktadır. Bunların sayıları hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bazıları 24, bazıları ise 36 toptan söz eder.⁷⁶ Bir görgü şahidi olarak Tedaldi, birçok topun yanında 10.000 kadar da tüfek cinsi küçük toptan bahseder.⁷⁷ Ancak bu rakamlar abartılı olmalıdır. Gerçekte top adedinin 40-50, elde taşınan türde küçük bir top görünümündeki tüfeğin ise en fazla 500 dolayında olduğu tahmin edilebilir.

Topların yerleştirilmesinin ardından ertesi gün denizde bir hareketlilik oldu, Sütunlar mevkiindeki

⁷² Kritobulos *Tarihi*, s. 139.

⁷³ Kritobulos *Tarihi*, s. 151.

⁷⁴ Barbaro, *Ruznâme*, s. 35.

⁷⁵ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 71.

⁷⁶ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 3, s. 110.

⁷⁷ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 181.

17- Tarih danışmanlığını Feridun M. Emecen'in yaptığı, tarihî bilgiler ışığında İstanbul kuşatmasını konu alan Panorama 1453 (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

donanma, Haliç Limanı'na doğru bir manevra yaptı. Bu durum limandaki gemilerde telaşa yol açıtıysa da Osmanlı gemileri daha sonra geri çekildi. Söz konusu manevranın bir bakıma limandaki gemilerin durumunu anlamaya yönelik bir taktik olduğu kolayca anlaşılır. Nitekim aynı gün bataryalardan da toplar ateşlendi, surlar yoğun bir şekilde taş güllerinin hedefi oldu. Barbaro, 18 Nisan'a kadar büyük bir askerî hareketlilik olmadığını, yalnızca sürekli şekilde topların ateşlendiğini belirtir. Öyle anlaşılıyor ki, II. Mehmed öncelikle top ateşiyle surları yumuşatıp tahrip etmeyi ve dolayısıyla da müdafiler üzerinde büyük bir moral çöküntüsüne yol açmayı hedeflemiş bulunuyordu. Bu süre zarfında tek tük küçük grupların surlara yönelik harekâtı görülüyor değildi. Özellikle ön surlarda bulunan Bizanslı müdafilere yönelik bu tip saldırılar, karşı tarafın gücünü ölçmeye yarayan denemelerden ibaretti. Surların önüne kadar yaklaşan Osmanlı yayaları üzerine tüfek ve ok atışı yapılıyor, yaralanan veya ölen Türkleri, arkadan gelen arkadaşı hiçbir korkuya kapılmaksızın sırtlayıp geri götürüyordu. Ölülerini düşmana bırakmamak için içlerinden on kişiyi feda edebiliyorlardı.⁷⁸

Barbaro'nun bu canlı anlatımı, Osmanlı öncü birliklerinin bilhassa gönüllü ve azap askerinin saldırılarıyla ilgili olmalıdır. Onların fütursuzca hareketine Bizanslı müdafilerin çok şaşırarak anlaşılmaktadır. Öte yandan bu top atışlarının şehirde ciddi bir moral bozukluğuna yol açmış olduğuna dair karineler vardır. Ancak muazzam gürültüsüyle her tarafı titreten büyük topun ilk atış sonrası çatlayarak bakıma alındığına dair bilgiler de verilir. Tamir edildikten sonra topun yeniden faaliyete geçirildiği bilinmektedir. Aziz Romanus Kapısı

önüne getirilen topun nasıl hedef tutturduğu konusunda bazı ayrıntılar da bulunur. Bu top yanındaki küçük topların atışıyla menzilini ve hedefini ayarlamaktadır. Bu topların atış şekillerine göre büyük topun namlusu gereken mesafeye göre zincirlerle kaldırılıp hedef belirleniyordu.⁷⁹ Hedef belirlemede karma top sistemi içinde küçük toplar daha öne yerleştirilmiş, arkadaki daha yüksekçe yere ise büyük toplar konulmuştu. Küçük toplarla surlara yapılan atışlar belli bir hedefe göre yapılıyordu. Belirlenen hedefin sağ ve soluna yapılan atışları, bunların tam ortasına isabet ettirilen büyük topun güllesi takip ediyor, sonuç tam bir yıkım oluyordu. Bu büyük topun ilk atışı ve korkunç gürültüsü halk üzerinde büyük bir panik yaratmıştı, herkes "Tanrım, bize acı" diye dua etmeye başlamıştı.⁸⁰ Topun çıkardığı sesin 40 "stadios" mesafeden duyulmuştu, her taraf sarsılmıştı. Bir Bizans kaynağı büyük topun günde yedi defa ateşlendiğini, geceleyin ise bir defa atıldığını bildirir.⁸¹

Topların bu tesirli atışları yanında, surların altına doğru lağım (tünel) kazma işlerinin de devreye sokulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu iş ustalık istiyordu ve tecrübeli madencilerin istihdamını gerektiriyordu. Kazılan yerin karşı tarafa hissettirilmemesi de önemliydi. Tüneller iyi desteklenmediğinde kolayca çökebiliyordu. Bazı yazarlar çöken yerlerin görülmemesi için üzerinin derhâl çalı çırpı ve otlarla kapatıldığını yazarlar. Tünel kazma işini artık eskimiş bir yöntem ve işe yaramaz bir faaliyet gibi görenler de vardır. Bizzat Kritobulos açılan lağımın yoluyla askerinin gizlice şehrin içine girmesinin sonuçsuz bir iş olacağı kanaatiyle pek ilgi görmediğini, asıl toplara

78 Barbaro, *Ruznâme*, s. 37.

79 Neşri, *Cihannüma* (Öztürk), s. 310.

80 Doukas, *Tarih*, s. 241.

81 Chalkokondyles, *Histoire*, s. 154; Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 2, s. 99.

ağırlık verildiğini bildirir.⁸² Bununla beraber, ileride görüleceği gibi bu tüneller surların yıkılmasında belki toplar kadar etkili olmuştur.

Öte yandan Kritobulos'un kaydına göre II. Mehmed yine bu arada, yani 12-18 Nisan tarihlerinde askerleriyle Boğaz'da Tarabya Hisarı'nı ele geçirmiş, toplarla dövdürdüğü bu küçük hisardaki kırk kişi direnmeden teslim olmuştu. Oradan Studio denilen kale (Burgaz) üzerine yüründü, yine toplar sayesinde burası da ele geçirildi. Baltaoğlu da Büyükkada'ya hareket ederek kalesini kuşatmıştı. İçindeki otuz silahlı adamın sarp kalede direnişi yüzünden sonuç alınmamıştı. Bunun üzerine iç kalesi ateşe verildi, içindekiler alevlerden kurtulamadılar ve burası da böylece ele geçirilmiş oldu.⁸³ Bu harekâtın amacı, şehre yardımı gelebilecek yakın askerî noktaları tamamen imha etmek olmalıdır.

18 Nisan'a kadar şehrin surlarının yoğun top ateşine maruz kalarak yer yer tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Fakat Bizanslılar bu tahribatı kapatmak için geceleri canla başla çalışıyor, yıkılan duvarları kalaslarla, taşlarla takviye ediyor, beklenen hücumu karşı da ön surlarda siperler hazırlıyorlardı. Özellikle bu kısma içine toprak konmuş fiçiler, çuvallar ve ucu sivriltilmiş kazıklar dikerek müdafa hattı oluşturuyorlardı. Topların sur üzerindeki etkisini azaltmak için de duvarlardan aşağı hayvan derileri, pamuk balyaları sarkıtıyorlardı. Bununla beraber toplar epey tesirli olmuş, surların bir bölümünü tahrip etmişti. Ön yaklaşma duvarının ardındaki iki sura ve kulelere karşı yapılan top atışları etkili olup burçları aşağı indirmiş ve molozlar öndeki hendeğe dökülerek

burayı doldurmuştu.⁸⁴ Bu bir haftalık yoğun top atışlarının hemen arkasından ise büyük bir genel hücumun yapılacağı gayet tabiiydi. İmparator sık sık şehirde dolaşıyor, asker ve kumandanları cesaretlendiriyordu.⁸⁵

Günlük yazarı Barbaro'ya göre ilk genel hücum, 18 Nisan Çarşamba günü yapıldı. Ancak bunun bir sonraki geceye denk düşürüldüğünü söylemek yanlış olmasa gerektir. Çünkü böyle bir hücumun perşembeyi cumaya bağlayan geceye rastlaması ve 19 Nisan olarak tashih edilmesi daha doğrudur. Bu hücum gece ikide başlatılıp sabah altıya kadar sürdürülmüştür. Ancak geleneksel olarak hücumun sabah namazı vaktinden itibaren başlamış ve iki üç saat kadar devam etmiş olması daha muhtemeldir. Karanlıktan istifade ederek surlara yaklaşan Osmanlı askerleri büyük gürültüler çıkarıp dehşetli bağırışlarla ve korkunç davul sesleriyle hücumu kalktı. Bu sesler her taraftan duyuluyordu. Bazıları ellerindeki çeşitli silahlarla ipten ve tahtadan merdivenlerle surlara yaklaştılar, bir bölümü sur yıkan makineleri getiriyordu. Top ve arkebüzlerin gürültüsü ve dumanı her tarafı kaplamıştı, surların üzerindeki Bizanslılar canla başla müdafaaya başladı. Çarpışmalar surların üzerinde ve önlerinde devam etti. Bizanslıların karşı ateşi oldukça etkiliydi. Sonunda dumandan dolayı göz gözü görmez hâle geldi ve henüz gün tam olarak ışımadan Osmanlı askerleri geri çekildi.⁸⁶ Bu hücum başarıya ulaşmayınca Osmanlı askerleri çengelli uzun mızraklarıyla ve ucu muhtemelen çengelli halatlarıyla Bizanslıların oluşturdukları barikatları aşağı çekmeye ve böylece onları koruyan siperleri indirmeye çalıştılar. Top atışları, ok yağmuru

⁸² Kritovulos Tarihi, s. 153.

⁸³ Kritovulos Tarihi, s. 153.

⁸⁴ Doukas, *Tarih*, s. 243.

⁸⁵ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 242 (Nestor İskender).

⁸⁶ Barbaro, *Ruznâme*, s. 37; Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 243.

18- Surlar önündeki mücadele (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

ile taciz edilirken, bir kısmı yine büyük kalkanlarla kendilerini koruyarak merdivenler dayayıp surların boş bulunan kesimine çıkma gayreti gösterdi.⁸⁷

Bu ilk genel hücum ile II. Mehmed aslında savunmanın bu yoğun top atışları sonrasındaki mukavemet gücünü ölçmek istemişti. Bizans müdafaası ilk hücumun da gösterdiği gibi pek de zayıf görünmüyordu. Bu durum II. Mehmed'e yeni planların devreye sokulmasının gerekliliğini açık şekilde gösteriyordu. Ayrıca surların hangi noktalarda daha fazla müdafa edildiği, hangi noktalarda daha zayıf bir mukavemet gösterdiği de anlaşılmıştı. II. Mehmed'in top bataryalarını hücumdan sonra başka yerlere doğru kaydırmış olması bu bakımdan manidardır. Padişah surların durumunu iyice öğrenerek top bataryalarını daha uygun olan Topkapı-Edirnekapi arasına doğru çekecekti. Ama bunun yanı sıra diğer taraflarda Bizanslı müdafileri meşgul edecek ve buraya karşı olan ilgisinin anlaşılmasını temin edecek başka yerlere yönelik sahte saldırıları da

hesaplamış durumdaydı. Bunun için iki esas planı vardı. İlki donanma gemilerini Haliç'e sokmak, ikincisi ise kara surlarının Marmara Denizi'ne doğru uzanan kesimini göze çarpmaması neredeyse imkânsız olan büyük "yürür kuleler"le meşgul etmekte.

Savaşın çok kızıştığı bir anda, Osmanlı tarafında büyük bir manevi çöküntüye yol açan bir olay meydana geldi. Bu hadise, kuşatma tarihi bakımından bir dönüm noktası oldu. Osmanlı tarihçileri özellikle 20 Nisan'da yardım için gelen üç Ceneviz (Cenova) ve bir Bizans gemisi, Yedikule açıklarında önlerini kapatmaya çalışan Osmanlı donanmasını, rüzgârın da desteğiyle yarıp Haliç'e girmeyi başardı. Olaya şahit olan günlük yazarı Barbaro'ya göre Baltaoğlu'nun kadirliği doğrudan doğruya yük taşıyan Bizans gemisine taarruz etmiş, bunun arkasına geçerek mahmuzlamış ve böylece büyük bir çarpışma başlamıştı. Bu dört geminin her birinin etrafını 5 kadirge çevirmiş, ayrıca daha küçük çaplı 30 gemi yanında 40 kadar da yardımcı destek gemisi bunların çevresinde set oluşturmaya çalışmıştı. Bu şekilde çatışma üç saat kadar sürdü, artık akşam olmuştu ve gemiler çatışa

87 *Kritovulos Tarihi*, s. 161.

çatışa şehir önlerindeki limana doğru sürüklenmekteydi. Hava kararınca hemen zincirin arkasındaki iki kadirga bunları içeri almak için hareketlendi. Bu kadirgalar sesler çıkarıp davullar çalarak fazla sayıda olduklarını Osmanlı gemilerine hissettirmeye çalışıyorlardı. Sonunda dört gemiyi yedeğe alarak limanın içine sokmayı başardılar. Hava da iyice karardığı için Osmanlı donanması başarısız şekilde üssüne dönmek zorunda kaldı.⁸⁸

Açıkça anlaşılacağı üzere bu gemileri kurtaran içindekilerin cesurca savaşmaları değil, yeniden esmeye başlayan lodostu. Kürekli kadirgaların bu sert esen lodosta ilerleme ve manevra yapabilme gibi bir özellikleri bulunmuyordu. Bu yüzden yardım gemileri rahatça limana girebilmişti. Ama mücadeleyi kıyıda seyreden II. Mehmed olup biteni büyük bir başarısızlık olarak gördü. Bizans tarihçisi Dukas onun hırsından atını denize sürdüğünü, büyük bir öfkeye kapıldığını belirtir. Kritobulos ise padişahın sükûnetle kıyıda bu savaşı izlediğini, sonra sessizce oradan ayrıldığını bildirir. Bu deniz savaşında Osmanlı kaybının 10.000 veya 12.000 olduğu yolundaki bilgiler tamamen yanlıştır. Kayıpların en fazla 200 civarında olduğu ileri sürülebilir. Baltaoğlu Süleyman, kendi kayıplarını 115 olarak göstermiştir. Kritobulos, Hristiyanların kayıplarının 22 kişi olduğunu belirtirken; Osmanlı denizcilerinden 100'den fazla kişinin öldüğünü, 300 kişinin de yaralandığını kaydeder.⁸⁹

Bu durum büyük bir ümitsizlik havası estirdiği gibi çeşitli gerekçelerle fethe karşı çıkan, başını Çandarlı Halil Paşa'nın çektiği muhalif kesim için başlıca dayanak oldu. Gençliğinin verdiği atak hâlden eser kalmayan II. Mehmed bile neredeyse kuşatmayı kaldırmayı ciddi şekilde düşünmeye başladı. 20 Nisan gecesine II. Mehmed'in en sıkıntılı saatleri başlamıştı. Kaynaklarda açık şekilde belirtilmemiş dahi olsa o gece muhaliflerle padişah ve etrafındakiler arasında ciddi bir gerilimin yaşandığı anlaşılmaktadır. Durum askerler arasında kargaşaya yol açtı ve bunlar ikiye bölündü; daha başından beri kuşatmaya karşı olanlar böyle bir büyük kuvvetle boy ölçüşecek gücün olmadığını öne sürdüler, diğerleri ise eninde sonunda zaferin kazanılacağını belirttiler. Osmanlı tarihçilerinden İdris-i Bitlisî ise çok daha açık şekilde bu başarısızlık üzerine Halil Paşa'nın taraftarlarının arttığını, çoğu kişinin onun muhasaranın kaldırılıp sulh yapılması yolundaki görüşlerine katıldığını bildirir:

Şehir halkı gayetle sevinip surların üzerinden elleri

erişemediği için mücahitlere dil uzatmaya başladılar. Hakikaten bu hadise ile Müslümanlara bir kırgınlık hâsil olmuştu. Muhasaraya taraftar olmayanlar bu olayı delil olarak kabul etmiş ve sultana muhasaradan vazgeçmesi için yol göstermeye çalışmıştı. Nitekim devlet erkânının ekseriyeti, muhasaranın terk edilerek musalaha yolunun aranmasında Veziriazam Halil Paşa ile hemfikir olmuşlardı. Fakat Sultan Mehmed yüksek himmetinin de yardımıyla ve az sayıdaki destekçisiyle fetih işinde gayret gösteriyordu. Az sayıda din âlimi, özellikle Akşemseddin ve üstâdü'l-kurrâ ve'l-muhaddisîn Molla Ahmed Gürânî ile saltanat erkânından vezir Zağanos Paşa, bu hususta sultana destek veriyorlardı. Bunlar muhasara altındaki küffarla kesinlikle musalahaya razı değillerdi. Sultan şehrin teshîri için büyük gayret sarf etmişti, barış yapmayı uygun görmemekteydi.⁹⁰

O gece II. Mehmed, bu tartışmalara bir son vermek ve kuşatmanın tekrar büyük bir gayretle sürdürülmesini sağlamak için divanı topladı. Bütün vezirler, beyler, ileri gelen kumandanlar ve ulemanın hazır bulunduğu bu genel toplantıda, bu dört geminin gelmesinin bir şey ifade etmediğini, cesaretlerinin kırılmamasını, savaş yorgunluğunun ileri sürülmemesini söyledi. Kur'an ve hadislerden örnekler vererek maneviyatı artırıcı telkinlerde bulundu: "nice hadis, âyât ve mesel ve hikâyât dâhi nakl ve rivayet eyledi."⁹¹ Bu son derece sıkıntılı saatler muhaliflerin seslerinin bastırılmasıyla sonuçlandı. Bir ara, muhtemelen muhaliflerin başını çeken Halil Paşa'nın etkisiyle, II. Mehmed muhasarayı kaldırmayı bile düşünmüştü. Zira bu zor gecede divan toplantısı yapılmadan önce ordugâhta bulunan Akşemseddin'in padişaha gönderdiği mektup bu anlamda son derece önemlidir. Akşemseddin burada, başarısızlığın büyük bir hayal kırıklığına yol açtığını, kuşatmanın başarıyla sonuçlanması yolundaki iyi niyetlere gölge düşürdüğünü, düşmanı sevindirdiğini ifade ederek, bunda genç hükümdarın da payı olduğunu yazıyor ve onu "noksan-rey ve adem-i nefâz-ı hükm", yani hükmünü yürütmekte aciz kalmakla suçluyordu.

Bizzat genç hükümdarı da sert şekilde eleştiren bu mektup, bütün gece boyunca yaşananların âdeta birer muhassalası gibidir. Padişahın tereddütleri içinde bulunduğu sırada Akşemseddin'in ona bu tavsiyelerde bulunması, fethi destekleyen ekip için de büyük önem taşıyordu. Bu yaşanan psikolojik savaş II. Mehmed kazanacaktı. Zira ertesi gün öncelikli olarak Baltaoğlu'nu görevden alıp yerine Hamza

⁸⁸ Barbaro, *Ruznâme*, s. 58.

⁸⁹ *Kritovulos Tarihi*, s. 171-179; Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 345; Runciman, *Konstantiniyye Düşüşü*, s. 166-167.

⁹⁰ M. İ. Yıldırım, "İdris-i Bitlisî'nin Heşt-Bihîşt'ine Göre Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi", doktora tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2010, tercüme metin, s. 125.

⁹¹ Tâcizâde, *Mahruse-i İstanbul Fetihnâmesi*, TOEM İlavesi, İstanbul 1331, s. 16.

Paşa'yı getirdiği, böylece muhaliflere gözdağı verirken, mektupta geçen "âcizlik" töhmetinden kurtulmuş olduğu düşünülebilir. Bu noktada sadece Akşemsetdin değil, Zağanos Paşa'nın da büyük rolü olmuştu. Şehabeddin Paşa, Turahan Bey, Molla Gürani gibi genç hükümdar üzerinde etkili olan şahısların bu anlamda birlikte hareket ettiklerini düşünmek yanlış olmasa gerektir. Bunların askeri yeniden şevklendirdikleri ve savaşın devamını sağladıkları bazı kaynaklarda da belirtilir.⁹²

II. Mehmed uykusuz geçen o gece boyunca bir taraftan muhasaranın devamı için çabalar ve askerlerini ikna etmeye çalışırken, diğer taraftan bu kırgınlığı ve oluşan kötü havayı dağıtmak için yeni planlar üzerinde duruyor, bir kısmı önceden başlatılmış hazırlıkların bir an evvel bitirilmesi için emirler gönderiyordu. Bunun için öncelikle yapılacak ilk iş limana giren gemileri rahat bırakmamak olacaktı. Özellikle havan toplarının kullanılması ve gemilerin top ateşine tutulması kararlaştırıldı. Görgü şahitlerinden Sakızlı Leonardo bu gemileri vurabilmek için Osmanlı topçularının bütün maharetlerini gösterdiklerini, bu sırada Pera'daki Cenovalılara ait bazı tüccar gemilerinin bundan zarar görme ihtimali bulunması sebebiyle onların sultan ile irtibat kurduklarını, bununla birlikte top atışlarının sürdüğünü belirtir. Yapılan bombardıman sırasında Barnaba adlı birine ait yüklü bir gemi batırılmış, bunun üzerine diğer gemiler Galata surları tarafına çekilerek topların menziline kurtulmuşlardı. Atılan gülle sayısını 150 olarak veren Leonardo, Galata'daki bazı evlerin isabet aldığını, yalnızca bir kadının hayatını kaybettiğini ekler.⁹³

Limandaki gemilerin top ateşine tutulduğu 21 Nisan'da, özellikle Aziz Romanus kesiminde gün boyu süren yoğun bir top ateşi de başlatılmıştı. Bu bombardıman o kadar yoğun olmuştu ki, kimse başını surdan kaldıramıyordu, duvarlar parçalanıyor, dumandan göz gözü görmüyordu. Bu kesimdeki büyük bir kulenin de top atışları sonunda tahribata uğraması korkuyla karşılanmıştı. Bizanslılar artık bunu büyük bir hücumun takip edeceği kanaatindeydiler. Gemilerin limana girmesiyle oluşan iyimser hava, büyük kutlama ve sevinç, yerini yine derin bir ümitsizliğe bırakmıştı. Yıkılmaz gibi görülen surların parçalanması şehrin düşüşüyle ilgili kehanetleri yeniden halkın arasında yaygın hâle getirmişti. Fakat beklentilerin aksine, yoğun top ateşini genel bir saldırı takip etmedi. Bu da Bizanslılara yıkılan

19- Gemilerin karadan yürütülmesi (Rycaut)

yerlerin kapatılması için fırsat tanıdı. Bizans halkı ve Venedikliler surların çok tahribat görmüş kısımlarına taş, toprak yığmaya, içi su ve toprak dolu variller koymaya çalışıyorlardı. Bu oluşturulan barikatın arkasına ise yeni bir hendek kazmaya başlamışlardı. Hendekten çıkan toprak yine sııklar, dallar ve çalı çırpıyla bir araya getirilerek arkada bir set daha oluşturulmuştu. Buraya ayrıca sivri kazıklar dikilmiş, toprak set balçık hâline getirilmiş ve âdeta taş gibi sağlamlaştırılmıştı. Bu tahkimata karşı Aziz Romanus Kapısı'na yönelik bombardıman sürüyordu. Bilhassa büyük top artık buradaydı; küçük toplarla destekli atışlar, arkebüzlerden çıkan mermiler, oklar, sapanla ve mancınıklarla atılan taş ve yanıcı maddeler âdeta göğü karartıyordu.

Gerek limandaki gemilere gerekse kara surlarına karşı girişilen bu kesif bombardıman, aslında II. Mehmed'in büyük projesini ustalıklı saklamak için bir şaşırtma harekâtı niteliği taşıyordu. Yoğun ateşle Bizanslı müdafiler meşgul edilirken, artık hazırlıkları tamamen bitirilmiş olan büyük projenin gerçekleştirilmesi yolunda ilk adımlar atıldı. Bu ise gemilerin karadan çekilerek Haliç'e indirilmesi idi. Bu teşebbüs, II. Mehmed'in daha önceki benzeri örnekleri bildiğini ve bunlardan haberdar olduğunu açık şekilde gösterir. Zira benzeri bir harekâtı gerçekleştirmiş olan Aydınoğlu Gazi Umur Bey, Osmanlılarca da tanınan ve faaliyetleri bilinen büyük bir askerî liderdi. II. Mehmed muhtemelen onun menakıbını konu alan kitabı okumuştur. Gazi Umur Bey dışında başka benzeri uygulamalardan (mesela Venediklilerin Garda Gölü'ne gemilerini taşımaları) da II. Mehmed'in haberdar olduğu düşünülebilir. Fakat bunların hiçbiri şimdi yapılacak iş gibi büyük çaplı değildi. Aslında daha Rumelihisarı'nın inşası sırasında Haliç ile İstanbul

92 Yıldırım, "İdris-i Bitlisî'nin Heşt Bihîştî", s. 125.

93 Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 27. Olayın bir başka anlatımı için bkz. *Kritovulos Tarihi*, s. 167-169.

Boğazı arasındaki arazinin etüdü yapılmıştı. Osmanlı donanmasına ait gemiler Beşiktaş sahilindeki koylarda üsleniyorlardı. Hatta bu koylarda küçük çaplı gemilerin inşası için hazırlıklar bile yapılmıştı. Bu husus aşağıda da temas edilecek olan bir kaynaktan şüpheye mahal bırakmayacak ölçüde anlatılır. Hazırlanan gemilerin büyük bir işçilik gerektirmediği de söylenebilir. Zira bu gemilerin önemli bir kısmı Haliç üzerinde seygar köprüler yapımı için hazırlanmıştı.

Osmanlı kaynaklarının bir bölümü gemilerin karadan yürütülerek Haliç'e sevki olayının deniz savaşının kötü izlerini silmek üzere gündeme alındığı konusunda hemfikirdirler. Ancak bazıları tıpkı diğer bir kısım çağdaş Bizans veya Latin kaynakları gibi bu olayı daha evvel, yani deniz savaşının yapıldığı 20 Nisan'dan önce anlatırlar. Bunun sebebi olayın önemiyle mütenasip olmalıdır. Osmanlı kaynaklarında ise açık şekilde bu başarısızlığa karşı II. Mehmed'in en önemli cevabı olarak bu olay gösterilir. Fakat ne yazık ki hadise hakkında hemen hemen hiçbir ayrıntıya yer verilmez. Bizans ve Latin kaynaklarında da benzeri bir durum söz konusudur. Fakat her iki tarafa ait kaynak grubunun birleştikleri nokta gemilerin karadan sürüklenerek 21-22 Nisan'da Haliç'e indirilmiş olduğu gerçeğidir.

Olayın şahidi olarak günlük yazarı Barbaro, Sütunlar veya Çifte Sütunlar denilen yerden itibaren tayfaların Pera şehri ötesinde bulunan tepeyi bir yol açmak üzere temizlediğini ve Marmara cihetinden Haliç'e kadar her yeri mükemmel şekilde tesviye edip toprak üzerine kalaslar ve yuvarlak nesnelere koyup bunları yağlayarak gemilerin geçişi için müsait bir yol oluşturduğunu bildirir. Önce küçük gemiler bu tekerlek şeklinde yuvarlak nesnelere üzerine konulup çekilmiş, bu tecrübenin ışığında daha büyük 15-20 çift kürekli gemilerin çekilme işine girişilmiştir. Ona göre çekilen gemi sayısı 72'dir; bunun gerçekleştirilmesinde Galata'daki Cenovalılar ile sulh içinde bulunmaları etkili olmuştur.⁹⁴ Bizans kaynaklarından Dukas da benzeri şekilde Çifte Sütunlar mevkiinden Kosmidion (Eyüp) karşısına kadar arazinin düzeltilmiş, iki dizi kürekli gemilerin tekerlekli, ahşap sekiler üzerine konulduğunu, yelkenleri açık hâlde Boğaz'ın girintisinden (Beşiktaş) itibaren Haliç'e kadar getirildiğini bildirir. Gemi sayısı 80 kadardır.⁹⁵ Kritobulos ise Beşiktaş tarafından itibaren Haliç'e uzanan kesimin 8 stadion mesafede olduğunu, gemilerin çekileceği yolun kalabalık bir insan gücüyle hazır hâle getirildiğini,

gemilerin altlarına mertekler konulduğunu ve halatlarla bağlandığını, makaralarla çekilerek gemilerin hareket ettirildiğini, bu sırada yelkenlerin açıldığını, böylece Haliç'e indirildiğini, toplam sayısının 67 olduğunu yazar.⁹⁶ Osmanlı kaynaklarından Tursun Bey, gemilerin çekilmesi işinde türlü aletlerin kullanıldığını belirtmiştir. O da mühendislerin büyük çabalarıyla hazırlanan yolda gemilerin yelkenlerini açmış şekilde Haliç Limanı'na indirildiğini yazmıştır. Fakat gemi sayısı hakkında bilgi vermediği gibi bu olayı deniz savaşından önceki bir safhada zikretmiştir.⁹⁷ Diğer Osmanlı kaynaklarında da olay kısaca benzeri şekilde nakledilir.

Bu bilgileri verdikten sonra bu hadise üzerine toplanan tartışmalara burada yer vermek gerekecektir. Özellikle son zamanlarda gemilerin karadan yürütülmeyip Haliç içinde veya Okmeydanı mevkiinde inşa edildiği fikri savunulmakta, ayrıca güzergâh meselesi de tartışılmaktadır. Aslında gemilerin karadan çekilerek Haliç'e indirilmiş olduğu hadisesine inanmamak için hiçbir sebep bulunmamaktadır. Burada önemli olan husus, bunun nasıl yapıldığı meselesi olmalıdır. Bu mevzuda yaygın görüş 50-60 geminin bir gecede çekilerek Tophane'den Kasımpaşa'ya indirilmiş olduğu noktasında toplanmıştır. Bazı araştırmacılar gemilerin Tophane Limanı'ndan Kumbaracıbaşı yokuşunu takip ederek Asmalımescit'ten Tepebaşı yoluyla Kasımpaşa'ya indirildiğini belirtirken, bazıları 2-3 km'lik bu arazinin inişli-çıkışlı oluşunu hesaba katarak o sıralarda denizin içeri doğru girdiği bir koy durumunda bulunan Dolmabahçe'den veya Beşiktaş'tan itibaren daha düz ve inişi az olan Harbiye yoluyla Kasımpaşa'ya veya daha geride Eyüp tarafının karşısına indirildiği üzerinde dururlar.⁹⁸

Öncelikle mesafe ne kadar kısa olursa olsun gemilerin bir gecede çekilmesi, zamanımızın teknolojik imkânlarıyla bile mümkün olabilecek bir iş değildir. Muhtemelen bunun hazırlıkları çok önceden yapılmış ve gemiler çekilerek hazır hâle getirilmiştir. Bunları birden denize indirilirken gören dönemin şahidi yazarlar, bir gecede olmuş gibi bir kanaate kapılmışlardır. Esasen güzergâh konusu da bunda rol oynamış gözükmektedir. Bu hazırlıkların Bizans'ın dikkatinden uzak kesimde yapıldığı açıktır. Tophane-Kasımpaşa hattı böyle bir hazırlık için asla uygun değildir. Burası hem Galata surlarına yakındır, hem de karşı taraftan görülebilecek bir yerdir. Ayrıca çekilen gemilerin Bizans donanmasının üslediği yere

⁹⁴ Barbaro, *Ruznâme*, s. 41-42.

⁹⁵ Doukas, *Tarih*, s. 239.

⁹⁶ *Kritovulos Tarihi*, s. 181-185.

⁹⁷ *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 52.

⁹⁸ Babinger, *Fatih Sultan Mehmed*, s. 91.

20- Surlardaki mücadele (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

indirilmesi gibi düşünilemeyecek bir durumu da ortaya koyar. Bundan dolayı güzergâhı söz konusu hazırlıkların daha rahat yapılabileceği arka plandaki bir mevkiye çekmek gerekir. Burası ise Osmanlı donanmasının üslenmiş olduğu yer, yani Beşiktaş koyu ve Dolmabahçe/Kabataş'a kadar uzanan kesim olabilir. Dolmabahçe'nin bu dönemde içeri doğru derin bir koy hâlinde olduğu bilinmektedir.

Öte yandan II. Mehmed'in daha kuşatma hazırlıkları sırasında gemi inşa ettirdiğine ve bunların bazılarının 1452 Ağustos'unda tamamlanan Boğaz'daki Rumelihisarı'nın inşası sırasında, Boğaz'ın gözlerden uzak gizli koylarında yapıldığına temas edilmişti. Çağdaş bir gözlemci bu duruma açık şekilde atıf yapar. Hatta karadan yürütülecek ve Haliç'e aktarılacak bir kısım geminin hazırlıkları daha bu sırada başlatılmış olmalıdır. Bugünkü Beşiktaş koyu veya Dolmabahçe/Kabataş tarafı (Çifte Sütunlar) gemilerin çekileceği yerin başlangıç noktası olacaktı. Üstelik gemilerin karadan çekilmesi yerini Beşiktaş olarak gösteren kaynaklar da vardır.

Bütün bu bilgiler topluca değerlendirildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkar: Bir kısım gemiler çok önceden donanmanın açıklarında demirlediği Beşiktaş koyunun ilerisinde muhtemelen dere yatağının içinde inşa edilmiş, daha sonra limandaki diğer daha küçük çaplı gemilerle birlikte etap etap daha önce hazırlanmış yoldan çekilip bugünkü üçüncü Haliç Köprüsü civarında, Eyüp karşısındaki bir mevkiye surların karşısında denize indirilmiştir. Nitekim gemilerin karadan çekilmeyip Okmeydanı'nda inşa edilmiş olduğu bilgileri de buradan kaynaklanmış olmalıdır. Okmeydanı'nda inşa edilme konusu daha ziyade geç tarihli Osmanlı kaynaklarında görülür. XVII. yüzyıl başlarında Mehmed b. Mehmed'in *Nuhbetü't-tevârih*'inde "Okmeydanı nâm mahalden gemiler tedârik edip Galata ardından deryaya aşırıldılar." şeklinde ifadeye rastlanır.⁹⁹ Daha sonra Evliya Çelebi'nin eserinde bu konuda en geniş tafsilata yer verilmiştir.¹⁰⁰

99 A. Sağırılı, "Nuhbetü't-Tevârih ve'l-ahbâr ve Târih-i Âl-i Osmân", doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2000, s. 84.

100 *Seyahatname*, nşr. R. Dankoff, S. A. Kahraman ve Y. Dağlı, İstanbul 2006, c. 1, s. 42-44.

21- Aşılamaz denilen surların yıkılması (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

Ancak bu bilgiler sonradan kulaktan kulağa aktarılan rivayetlerle karışmış bir özellik arz eder. Haliç'e indirilen bu gemiler parlak bir düşüncenin ürünü olmakla birlikte kuşatmanın seyrinde belirleyici bir rol oynamadılar. Yalnız bir kısım müdafileri, deniz bölgesindeki surlara çekip diğer tarafta kara surlarındaki müdafaayı biraz zayıflattılar. Aslında bu gemiler muharip bir sığfata sahip olmayıp daha ziyade seyyar bir iskele ve kuşatma aracı gibi vazife gördüler. Nitekim bunların birbirine bağlanarak köprü gibi kullanıldığı, hatta üzerine toplar ve askerler konulup surların önüne kadar uzatılan ve geri çekilen seyyar bir tabya hâline getirildiği, bazılarının pruvalarına sur boyuna kadar uzanan tahta kuleler yapılarak buradan ok ve kurşun atıldığı yine kaynaklardan anlaşılmaktadır.¹⁰¹ Ancak şurası muhakkaktır ki donanmanın Haliç'te görülüşü, Bizans'ta büyük bir maneviyat bozukluğuna yolaçmış ve Osmanlı tarafında ise deniz yenilgisinin acısını unutturmuş, yeni bir şevk ve heyecan getirmiştir.

¹⁰¹ Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 29 (Sakızlı Leonardo); Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 3, s. 110-111 (Da Sarzana).

Haliç'teki Osmanlı donanması Bizans ve Latinler için büyük bir sürpriz olmuştu. Şimdi Haliç'in ağzındaki asıl donanma ile Haliç'teki filonun müşterek bir harekâtı yapmasından korku duyuluyordu. Limandaki Latin ve Bizans gemilerinin sahipleri ve kumandanları büyük bir teyakkuz içinde bekliyor, Osmanlı gemilerinin hareketini haber alır almaz derhâl kendi kadirgalarını ileri çıkarıyorlardı. 23 Nisan'da Haliç'teki gemilerin tehdit unsuru olmasını bertaraf için bir tedbir alınmasına karar verildi. Bunun üzerine Trabzon kadirgasının sahibi Giacomo Coco, her biri 500 fıçı alır iki gemi ayırdı, bunları pamuk ve yün çuvallarıyla sardı. Böylece top güllsinden korunacaklardı. Ayrıca iki küçük kadirga daha hazırlattı. Bu baskın harekâtı 28 Nisan'da sabah vaktine iki saat kala yapıldı. Yün ve pamuk sarılı iki gemi hareket ettirildi, bunlara Gabriel Trevisan'ın kadirgasıyla Zacaria Grioni'nin kadirgası refakat ediyordu. Arkada Silvestro Trevisan, Girolomo Morosini ve Giacomo Coco kaptanlığında üç tekne, patlayıcı ve yanıcı teçhizatla geliyordu. Bunların yanında ateşe verilerek Türk gemileri üzerine sürülecek sandallar bulunuyordu. Filo Osmanlı

gemilerine doğru harekete geçti, Coco ilk saldırıya geçen olma şerefini kazanmak için kadirgasını öne çıkarıp hızla kürek çektirmeye başladı. Fakat atılan bir top güllesi gemisinin tam ortasına isabet etti, kadirga kısa sürede sulara gömüldü. Batan gemiyle birlikte başta Coco olmak üzere yetmiş kürekçi, 16'sı savaşçı bütün mürettebat ya denizde boğuldu ya da çıktıkları karada esir alınıp katledildi.¹⁰² Diğerleri top ve tüfek atışının yarattığı dumandan bu geminin battığının farkına varmamışlardı. Gabriel Trevisan'ın kadirgası da isabet aldı, yarı yarıya battı. Bu durumu gören diğer gemiler hemen geri çekildi. Kazanılan başarı Türk tarafına büyük bir moral verdi, şenlikler yapıldı ve artık şehrin sonunun geldiği yolundaki kanaatleri güçlendirdi.

Son Hücuma Doğru

Haliç'teki mücadelenin ardından nisan ayında başka büyük bir çarpışma vuku bulmadı. II. Mehmed Bizanslıların savunmasını iyice çökertmeden ikinci büyük genel saldırıya teşebbüs etmek niyetinde değildi. Yoğun top atışlarıyla bütün ağırlık kara surlarına verilmişti ve şimdi Haliç'te kurulan seyyar köprü üzerine yerleştirilen toplarla zayıf Haliç surları ve Tekfur Sarayı kesimi ateş altına alınmıştı. Öte yandan mayıs ayının ilk günlerinde şehirdeki yiyecek sıkıntısı giderek artmıştı. Mayıs'ın üçünde Bizanslılar iki topu deniz kapılarından birine yerleştirerek manevralarını önleme amacıyla Haliç'teki gemilere ateş etmeye çalışıyorlardı. Ancak savunanların yardıma şiddetle ihtiyaçları vardı. Şehirde yiyecek ve içeceklerin düzenli dağıtılması için komiteler oluşturuluyor, yiyecek payları yeniden tespit ediliyordu. Sakızlı Leonardo bunu ailelerini düşünen müdafilerin yerlerini terk etmemeleri için alınmış bir tedbir gibi açıklar. Zira bazıları ailelerinin açlık içinde olduğunu düşünerek yerlerinden ayrılmaya başlamıştı. Şehirde daha fazla kâr elde etmek isteyen fırsatçılar yiyecek stoklayıp bunları yüksek fiyatla satıyorlardı. İmparator bile artık büyük bir karamsarlık içine düşmüştü. Ancak onun sert tedbirlere başvurmaması, muhtemelen şehir savunması için insan gücüne duyduğu ihtiyacın bir belirtisidir.

Mayıs'ın beşinde Osmanlı topçuları Pera üzerinden limandaki gemilere tekrar ateş açtı. Bir Cenova gemisi battı, diğerleri hareket ederek atışlardan kurtulmaya çalışıyordu. Günlerce süren top atışlarından kadirgalar etkilendi ve hasar gördü. Sonra bu toplar buradan alınıp muhasaranın ve çarpışmaların yoğunlaştığı Aziz Romanus tarafına nakledilecekti. Uzun süren sessizlik nihayet 7

Mayıs günü bozuldu. Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece sabah namazından hemen sonra ikinci büyük genel hücum başladı. Saldırının yoğunlaştığı nokta Mesoteikhion yani Edirnekapı-Topkapı-Mevlanakapı bölümüydü. 30.000 kişiyle düzenlenen bu saldırı sabah yediye kadar sürdü. Top atışlarıyla çöken duvarların molozlarıyla dolmuş hendekler hücum müsaait bir zemin hazırlamıştı, fakat büyük çabalara rağmen bir sonuç çıkmadı. Bu saldırı aslında topyekûn bir mahiyet göstermiyordu. Muhtemelen iyice zayıflamış surlardaki tahkimatı dağıtmak ve buradaki savunma gücünü iyice yıpratmak amacını taşıyordu. Bu sırada denizde de hareketlilik sürmekteydi. Top atışları sebebiyle Giustiniani'nin müdafa ettiği Aziz Romanus kesiminde surlar tahrip olmuş, her üç surda da gedik açılmıştı. Bu açılan gedik dolayısıyla Türkler hemen buraya doğru saldırdılar ve bu dar yerde göğüs göğüse çarpışmalar meydana geldi.

Bu arada ertesi gün 8 Mayıs'ta Venedikliler ticaret mallarının limandan çıkarılıp güvenli yere nakli konusunu konuştular. Tuna kadirgalarında bulunan bu ticaret mallarının boşaltılmasına tayfalar razı gelmedi. Malları çıkaramayacaklarını, mallar neredeyse evlerinin de orası olduğunu, eğer mallar karaya çıkarılıp depoya konursa Bizanslıların onlara sahip çıkacaklarını, kendilerinin gitmek ve kalmakta serbest olduklarını, zaten şehrin Türklerin eline geçmesinin yakın olduğunu, kadirgalarını bırakıp karaya çıkmayacaklarını söylediler.¹⁰³ Olayın yankıları birkaç gün daha sürdü. 9 Mayıs'ta Gabriel Trevisan, kadirgasındaki 400 adamını alarak karaya çıktı ve kara surlarının müdafaasını takviye için bu tarafa gitti. Limandaki gemilerin korunma işi Alvisio Diedo'ya bırakıldı. Bunun ardından 12 Mayıs'ta Osmanlılar Tekfur Sarayı cihetine yeni bir hücum başlattı. Gece yarısı meydana gelen bu hücumun şiddeti Bizanslıları çok telaşlandırmıştı, o kadar ki herkes şehrin kaybedileceğini düşünmeye başlamıştı. Barbaro bu vesileyle ortalıkta dolaşan kehanetten söz ederek I. Konstantinos'un ay dolunay hâlindeyken ortalık kararmadıkça yani ayın yalnızca yarısı görünür hâle gelmedikçe o gece şehrin asla kaybedilmeyeceğini söylemişti. Ama çatışmalar ve savaşın seyri hiç de ümit vaat etmiyordu.¹⁰⁴ Hatta süregelen savaşlar sırasında bazı Türk sipahilerin atlarıyla şehre girmeyi başarmıştı, Giustiniani ile Bizanslı kumandanların birleşerek bunlarla savaşmış ve onları geri püskürtmüştü. Yani bilinenin aksine şehre son hücum sonrası değil, daha önce de birkaç kez girilmiş, içeride savaşlar yapılmış, fakat

¹⁰² Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 29 (Sakızlı Leonardo).

¹⁰³ Barbaro, *Ruznâme*, s. 51.

¹⁰⁴ Barbaro, *Ruznâme*, s. 52-53.

muhtemelen arkadan destek gelmediği için bu birlikler geri çekilmek zorunda kalmıştı.¹⁰⁵

Bütün bunlar olurken, liman tarafında da bazı yeni hareketlenmeler vuku bulmuştu. 13 Mayıs'ta Gabriel Trevisan kara surlarının yıkık yerlerinin teftişini yapmış ve son ana kadar da surlarda çarpışmıştı. Ardından Türkler bütün topraklarını Aziz Romanus karşısına götürmüşlerdi. Günlük yazarı Barbaro, kuşatmanın başından beri dövülen bu kesimdeki surları en zayıf nokta olarak gösterir. Bizanslılar gece gündüz yıkılan bu yerin tamirine çalışıyor, topraklar, fiçılar diziyor, kazıklar çakıyor, yeni siperler yapıyordu. İyice tahrip olmuş kapının koruması için tam teçhizatlı 300 adam görevlendirilmişti. Bunların hepsi iyi okçu ve arkebüzücüydü, her türlü savaş aletine sahipti.¹⁰⁶

16 Mayıs'ta Osmanlıların şehrin içine doğru açtıkları tüneller hakkında bilgi veren Barbaro, daha önce diğer yazarlar gibi bunların etkisiz kaldığından söz eder. Aslında II. Mehmed surların altından geçirilip şehre kadar uzanacak olan bu tünellerin önemli bir tehdit oluşturacağını başından beri hesaplamış; kuşatma hazırlıkları sırasında tünel kazma işini hemen başlatmış, çalışmaların sur üzerindeki tarafından fark edilmemesi için de tahta perdeler yapmak yahut toprak yığarak siperler oluşturmak gibi birtakım tedbirler almıştı. Açılması oldukça zor ve zahmetli olan bu tünellerle ilgili Bizans kaynaklarındaki ilk bilgiler, 16 Mayıs gününe aittir. Barbaro surların yarım mil uzağından kazılmaya başlanan tünelin surların altından geçip şehre kadar Porta Kaligaria'ya (Eğrikapı) uzandığını yazar.¹⁰⁷ Bu vasıtayla Türklerin içeri gizlice asker sokmak istediklerini belirtir. Bu tünel gelen kazma seslerinin duyulması üzerine, açılan karşı tünel vasıtasıyla çökertilmiş, içindeki toprağı tutan kalaslar yıkılmış ve buradaki Türkler toprak altında kalmışlardı. Bizanslılara bu hususta Giustiniani ile birlikte gelen Alman mühendis Johann Grant'ın yardımcı olduğu, hem bu hem de daha sonra keşfedilen tünellerin çökertilmesini sağladığı bildirilir. Açılan tünellerin özellikle Eğrikapı'ya Tekfur Sarayı'nın bulunduğu kesime doğru ilerletilmesi ve bunda ısrar edilmesi, muhtemelen diğer yerlerde de açıldığı anlaşılan tünellerin gözden kaçmasına yol açmıştır. 21-25 Mayıs'ta Kaligaria kesiminde beş altı tünel daha tespit edilmiş ve bunlar da kazanların üstüne çökertilmiştir. Bu tünellerin

22- Osmanlı ordusunun yürür kule ile surlara hücumu (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

şehrin içine asker sokmak maksadı yanında surların altına getirilip toprak kısmı boşaltılmak veya ateş yakılarak patlayıcı maddelerle infilak ettirilmek suretiyle sur veya burçların çökertilmesi amacıyla da kazıldığı söylenebilir.

Aynı tarihlerde Osmanlılar bu defa surlara ve burçlara aynı seviyede yaklaşabilmek için büyük yürür kuleleri devreye soktular. Bir taraftan 16 ve 17 Mayıs'ta küçük bir Türk filosu limandaki zincir önünde dizili gemilere saldırılar düzenler, ağır bombardıman sürdürürken, diğer taraftan büyük bir seyyar kule inşa edilmiş ve bunun yüksekliği neredeyse ikinci surun boyuna kadar uzatılmıştı. Barbaro, hayranlıkla bu kulenin çok kısa bir sürede, dört saat içinde yapıldığını ve o zamana kadar böyle bir şey görmediğini anlatır. Bu kule o kadar hızla inşa edilmişti ki surların üzerindeki gözcüler bile bunun ne olduğunu fark edememişlerdi. Ertesi sabah ikinci surun boyunu aşan bu muazzam kuleyi gördüklerinde çok şaşırılmışlardı. Ağaçtan yapılmış olan kule deriyle kaplanmış, içerisi de yarıya kadar

105 Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 250; krş. *The Tale of Constantinople*, çev. K. Hanak ve M. Philippides, New York 1998, s. 57.

106 Barbaro, *Ruznâme*, s. 53-54.

107 Barbaro, *Ruznâme*, s. 54-60.

23- Osmanlı birliklerinin surlara genel hücumu (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

taşla doldurulmuştu. Dış taraftan ise balçıkla sıvanmış hâldeydi. Bu korunaklı hâle getirilen seyyar kule, Ksilokerkos yani bugünkü Belgratkapı önündeydi. Surlara on adım mesafeye kadar çekilmişti. Bu kuleye üstü örtülü bir yoldan rahatlıkla giriliyordu. Kulenin içindekiler, dışarıdan herhangi bir tehlikeye maruz kalmaksızın sürekli toprak yığarak hendekleri dolduruyor ve bunları neredeyse ikinci surun yüksekliğine kadar getiriyordu.¹⁰⁸

Yapılan bu kule aslında örnekleri çok eski dönemlerden beri kuşatmalarda görülen kulelerin işlevinden farklı bir özelliğe sahipti. Yani sura yanaştırılıp üzerindeki merdivenlerle içindeki askerlerin sur üzerine geçmelerini temin etme gayesinden ziyade, hendek boyunca yavaş yavaş çekilerek bu kesimi toprakla doldurup bu sayede askerinin rahatça merdivene veya halatlara ihtiyaç kalmayacak ölçüde sur seviyesine ulaşmasını sağlamak amacıyla uygun tarzda tasarlanmıştı. Kuşatma tarihinde daima öne çıkarılan toprakların gölgesinde kalan bu kulenin çok önemli bir görev yaptığı

ve bunun surlara ulaşmada büyük bir rolü olduğu Barbaro tarafından da zikredilir. Kulenin üzerindeki okçu ve tüfekçiler sürekli olarak sur üzerindeki müdafileri ok, misket yağmuruna tutuyordu. Bu kule kısmen tahrip olsa bile söz konusu kesimde hendeğin doldurulması ve diğer müdafaa hatlarının meşgul edilmesi bakımından önemli rol oynamıştı. Buna benzer başka kulelerin ise umumi hücumlar sırasında kullanıldığı ve surlara kadar yanaştırıldığı bilinmektedir. Ama bu büyük seyyar kule sadece taarruz aracı değildi, surlara rahatça askerinin sokulabilmesi, hatta lağım kazılması, toprak yığılması gibi işleri kolaylaştıran bir vasıta olmuştu.

II. Mehmed bu şekilde Yedikule-Silivrikapı hattındaki cepheye yeni planlarını devreye sokarken Haliç kısmından da surlara karşı birtakım faaliyetlere girişmekten geri durmadı. Limandaki gemileri baskı altında tuttuğu gibi 19 Mayıs'ta Haliç'in kuzey yanında muhtemelen Kasımpaşa civarından Haliç surlarının bulunduğu yere kadar uzanan dubalar üzerinde seyyar bir köprü yaptırdı. Bunu Chinigio/Kynegion (Küngüz) Kapısı karşısında hazır vaziyette tutuyordu. Amacı genel hücum

108 Barbaro, *Ruznâme*, s. 55-56.

sırasında bu seyyar köprüyü çekerek Haliç surlarına askerinin yanaşmasını sağlamaktı. Köprü üzerinden beş kişinin geçebileceği genişlikte (4,5 m genişliğinde), 370 m uzunlukta idi. Bu köprünün yapımı ve büyük topun Topkapı önüne çekilmesi, diğer bataryalarla yapılan yoğun ateş, ayrıca kuleler vasıtasıyla hendeklerin doldurulup toprağın sur seviyesine çıkarılma gayretleri, zaman zaman bütün ana kapılara yönelen küçük çaplı saldırılar, sur altına kadar ilerlemeler, kazılan lağımlar (tünel), keza filonun mutat olarak neredeyse her gün Haliç ağzına kadar gelip manevrada bulunması, beklenen son hücumun hazırlıklarını perdeleyen hareketlerdi. Dönemin tarihçileri bu müddet zarfında bu tip faaliyetlerle iyice yorgun düşürülen ve çarpışma şevk ve moralleri bozulmaya çalışılan Bizanslı müdafilerin de aynı zamanda insanüstü bir gayretle büyük tahrip görmüş sur kesimini onarmakla uğraştıklarını naklederler. Toplar ve muhtemelen alttan kazılan lağımların ateşlenmesiyle çökertilen surların çalı çırpı, fiçı parçaları, asma kütükleri, çömlek, toprakla takviyesi için canla başla çalışılıyor, bu tamirata erkek kadın, çoluk çocuk bütün sivil halk da destek veriyordu. Fakat atılan bir top güllesi bütün bu toprak istihkâmı bir anda darmadağın edebilmekteydi. Hatta Türkler attıkları topun güllerini düştüğü yerde bırakmıyor, ağlarla geri alıp tekrar kullanıyorlar, Bizanslı müdafiler buna karşı hiçbir şey yapamıyorlardı.¹⁰⁹

21 Mayıs'ta ağır bombardıman sürdü, Bizanslılar ise yeni keşfettikleri bir tüneli çökertmekle meşgul idiler. Ertesi gün yine benzeri şekilde iki tünel daha bulundu. Bunlar da tahrip edildi. Bu birbiri peşi sıra keşfedilip tahrip edilen tünellere 23 Mayıs'ta bir yenisi eklendi. İmparator sarayı yakınında tespit edilen bu sonuncusu, içine ateş verilerek patlatılmış, içindeki Türklerin çoğu hayatını kaybetmişti. Barbaro, bunlardan ikisinin sağ olarak ele geçirildiğini bildirir. Esirlere ağır işkenceler yapıldı ve diğer tünellerin yerleri öğrenilmeye çalışıldı. Nerede oldukları söylenildikten sonra da her ikisi de katledildi. Kesik kafaları Türklerin ordugâhına doğru atıldı.¹¹⁰ Bu bir bakıma Bizanslı müdafilerin kazandıkları son başarı olacaktı. Zira aynı gün yardım gemilerini araştırmak için 3 Mayıs'ta yollanan keşif gemisi, Osmanlı gemilerinden kurtulup limana girmiş ve kötü haberleri getirmişti. Bunun yardım için gelen Venedik gemilerinin öncüsü olduğunu sanan Bizanslıların sevinçleri az sonra büyük bir hayal kırıklığına dönüştü. Zaten önceki gece havada garip işaretler görülmüştü, gece birde ay

doğmuştu, hesaplara göre dolunay zamanıydı, ama sanki üç günlük yeni ay şeklindeydi. Hâlbuki hava bulutsuzdu, böyle görünmesini sağlayacak hiçbir engel bulunmuyordu. Fakat sonra yavaş yavaş dolunaya doğru dönüştü ve saat altıda tam bir dolunay hâlini aldı. Bu durum Bizanslıların yüreğine biraz olsun su serpmişti, zira Bizans'ın sonunun ilk imparatorla aynı adı taşıyan bir imparator zamanında geleceği inancı hâkimdi, ancak kehanete göre dolunay gökyüzünde durduğu müddetçe de şehrin düşmesi imkânsızdı. Bu yarım ay tutulması sanki buna biraz işaret eder gibiydi. Gökyüzünün akşamüstü üç saat boyunca hafif karanlığa bürünmesini de kötü işaret sayan Bizanslılar, yardım gemilerinden haber çıkmamasının da etkisiyle, büyük bir dinî tören düzenlediler. Tanrı'ya son yakarışlarını yaparak Meryem Ana'nın kutsal ikonunu sokaklarda dolaştırmaya başladılar. Alaya askerler de katılmıştı, fakat bu sırada beklenmedik bir şey oldu. Alay ilerlerken ikon taşıyanların ellerinden kurtulup düştü. Onu yerden kaldırmak çok zor oldu, sanki kurşun gibi ağırlaşmıştı. Hayli uğraştıktan sonra yeniden kaidesine oturtular, yola koyuldular. Tam bu sırada öğle vakti doluyla karışık yağmur boşandı, yollar suyla kaplandı, neredeyse yürünmez hâle geldi, bunun üzerine tören yarıda kaldı. Bunu ertesi gün kesif bir sis takip etti. Bütün şehri kaplayan bu sis, Tanrı'nın şehri artık kendi hâline bıraktığının, terk ettiğinin belirtisiydi.¹¹¹ Sis kalktığında bu defa Ayasofya üzerinde bazı garip ışıklar görüldü. Bu ışıklar Türk tarafında da görülmüş, Bizanslılar kötüye yorarlarırken Türkler bunu İslam'ın nurunun Ayasofya üzerine inmesi şeklinde telakki edip fethin büyük bir müjdesi, işareti saymışlardı.¹¹² Bu son kertede herkes daha önceleri hiç dikkat çekmeyecek birtakım işaretlerden bile uğursuz anlamlar çıkarmaya çalışıyordu.

Bizanslılar içine düştükleri karamsar havanın Türk ordugâhında farklı şekilde de olsa mevcut olduğunu bilmiyorlardı. Gerçi sürekli olarak birtakım istihbarat elde edebiliyorlardı, hatta bazı kumandanlar ve dolayısıyla imparator, ordugâhtaki tartışmalardan kısmen haberdar olmuşlardı. Gerçekten de II. Mehmed ve kendisini destekleyenler, haftalar evvel tasarlanan genel hücum öncesi ciddi bir kriz yaşıyor, son hücum için vakit geciktikçe muhalifler baskılarını daha da arttırıyordu. Nitekim bir taraftan İtalya'dan gelecek yardım gemilerinin harekete geçtiğine dair haberler, öte yandan Macarların bir ordu toplayarak Konstantinopolis'i kurtarmak amacıyla Tuna'yı geçtiğiyle ilgili rivayetler, Osmanlı

109 Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 35 (Sakızlı Leonardo).

110 Barbaro, *Ruznâme*, s. 60.

111 *Kritovoulos Tarihi*, s. 191-195.

112 Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 252; *The Tale of Constantinople*, s. 65.

24- Osmanlı donanması ve toplar (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

ordugâhında tıpkı 20 Nisan'daki deniz savaşı dolayısıyla olduğu gibi yeni ve ikinci büyük krizin yaşanmasına yol açmıştı.

Muhalifler genel hücumun ertelenmesinden dolayı sözde öfke içindeydiler ve çok gecikildiği için böyle bir tehlikeyle karşı karşıya kaldıklarını söylüyorlardı. Veziriazam Halil Paşa, genç padişaha her zaman olduğu gibi bu defa da bu işten vazgeçmesi gerektiğini hatırlatmıştı. O şehrin kuvvetli surlarının aşamayacağını, Bizanslıların direnişinin ve özellikle Latinlerin savunmasının güçlü olduğunu söylüyordu. Şimdi alınan haberlere göre bütün Hristiyan kral ve prensleri bir araya gelip yardıma koşabilirdi, böyle bir tehlike de belirmişti. Ancak ikinci veziri Zağanos Paşa, bu fikre karşı çıktı, efendisinin büyüklüğüne işaret etti, hiç kimse onun gücü karşısında duramazdı. Bizanslılar zaten iyice zayıflamışlardı, günlük saldırılar ve top ateşleri onları iyice yormuş ve yıpratmıştı. Hele surlar top atışıyla neredeyse un ufak olmuştu, artık zafer kolaylıkla sağlanabilirdi. İtalya'dan da yardım beklentisi boşuna idi. Cenovalılar aralarında bölünmüş, Venedikliler

Milano'nun saldırısına uğramışlardı, her ikisi de yardım gönderemezdi. Rumeli akıncılarının kumandanı olan Turahan Bey, Zağanos'u destekledi, yapılacak hücumun neticeyi sağlayacağını söyledi. Bütün bu tartışmalar olur ve artık son hücum kararı alınırken II. Mehmed, Bizans imparatoruna yeni bir çağrıda bulundu. Gönderdiği elçi aynı zamanda akrabası olan İsfendiyaroğlu İsmail Bey idi.¹¹³ Ancak bu son diplomatik teşebbüslerden bir sonuç çıkmadı. Bu görüşmeler muhtemelen 23-25 Mayıs tarihleri arasında yapılmıştı.

Aslında II. Mehmed elçi yollayarak İslamî kurallara göre kılıca el atmadan son bir defa daha teslim ol çağrısı yapmayı gerekli görmüştü. Üstelik elçi vasıtasıyla Bizans'ın içerideki durumu hakkında da daha ayrıntılı bilgi almayı hedeflemişti. Muhtemelen bu son diplomatik teşebbüs sonrası Bizans'ın içinde bulunduğu kötü vaziyeti tamamıyla kavrayan II. Mehmed, son bir genel saldırıyla bu büyük işi başaracağına iyice kani olmuştu. Canını sıkın

¹¹³ Onun Sinop sancağına atanmış Hristiyan bir dönme olduğu yolundaki bilgi (bkz. Runciman, *Kostantiniyye Düştü*, s. 196) yanlıştır.

25- Osmanlı askerinin surlara tırmanışı (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

tartışmalar son hücum için yapılacak büyük hazırlıklar dolayısıyla herkesin kendi görev yerlerinde hummalı bir faaliyete girişmesi sonucu bitmiş gözüküyordu. Artık nihai bir genel saldırıyı tam olarak planlama vakti gelmişti. Öncelikle kumanda heyetiyle bu saldırıyı görüştü, kumandanlarını da toplayarak onlara durumu anlattı.

Bu gelişmeler olurken 24 Mayıs'ta kuleye benzer bir alet, burçlarda yangın çıkarmak için Eğrikapı tarafına doğru yaklaştırılmıştı, ama bu bir sonuç vermemişti. Aynı gün yine yoğun top atışları devam ediyordu. Barbaro o gün ordugâhta büyük şenliklerin yapıldığını gördüklerini kaydeder. Bu artık son hücum kararının alındığının bir göstergesiydi, muhtemelen de askere durum bildirilmişti ve bunun sevinci yaşıyanıyordu. 25 Mayıs'ta yoğun top atışları sürdürüldü, surların önemli bir parçası yıkıldıysa da hemen tekrar müdafiler tarafından kapatıldı. Ertesi gün gece saat birde ordugâhta büyük ateşler yakılmıştı. Neredeyse ortalık gündüz gibi ışımıştı. Bütün ordugâhı aydınlatan bu parlak ışığa korkunç bağırımlar ve sesler de eklenmişti. Gürültüler ve çıkarılan sesler şehrin içindekiler arasında tam bir dehşet havası yaratıyordu.

O gün boyunca büyük top Aziz Romanus Kapısı kesimindeki surları şiddetle dövmeye başlamıştı. Büyük toptan atılan üç büyük gülle bu kesimdeki surların büyük bölümünü neredeyse tamamen çökertmişti. Ertesi sabah Bizanslılar Türklerin sur yakınındaki tahta siper ve yanaştırdıkları kuleleri yakmak için çaba sarf ettiler. Bunun üzerine yoğun bir top atışı başlatılmış, surların en yıkık kesimine çekilen büyük topun atışlarıyla buradaki burç tamamen çökertilmişti. Bu kısım büyük ihtimalle Topkapı bölümündeki sur boyuydu. Buradaki büyük kulenin yıkılması ise son hücum sırasında saldıranlara âdeta bir yol sağlayacaktı.

Son hücum arifesindeki bu küçük çaplı çarpışmalar bir yana ağır topçu bombardımanı özellikle Topkapı yönünde çok büyük bir gediğin açılmasını sağlamıştı. Son hücum da bu cihette gerçekleştirilecekti. O bakımdan Osmanlılar buranın tamirine fırsat vermemek için top, tüfek, ok atışları yapıyor, zaman zaman da küçük birliklerle saldırıyordu. Artık her şey Salı günü sabaha karşı yapılacak olan hücumu endekslenmişti. 28 Mayıs'ta muhtemelen askere dinlenme izni verilmişti. Günlük

yazarı Barbaro, o gün Türklerin hiçbir şey yapmadıklarını yazar. Yalnız surların yakınına bol miktarda dik merdivenler yığıyorlardı. Bunlar 2.000 civarındaydı. Sonra büyük bir neşe içinde davullar ve ziller çalmaya başladılar. II. Mehmed de bütün orduyu dolaşarak askerlerin duracağı yerleri tespit etmiş ve kumandanların mutlaka beylerinin bayrağı altında durmaları, başka yere gitmemeleri yolunda emirler yollamıştı. Akşamüstü de bütün silahlar hazırlanmış, dağ gibi ok yığınları yapılmıştı. II. Mehmed ayrıca donanmayı teftiş etmiş, büyük hücum öncesi onların nasıl hareket edeceğini kararlaştırmıştı. Buna karşılık şehirde bu hazırlıklar artık son hücumun belirtisi sayılarak yoğun bir faaliyet başlatıldı. Venedikliler mazgallara konacak tahta siperleri yedi araba hâlinde hazırlayıp meydana getirmiş, ancak peşin para almadan kimse bunları surlara taşımak istememişti. Böylece Bizanslılarla Latinler arasında anlaşmazlık başladı. Venedikliler sonunda parayı kendi keselerinden vererek bunları taşıttılar. Fakat ortalık karardığından gereğince uygun yerlere yerleştiremediler. Aynı gün öğle üzeri Venedik balyosu, Venedikli savaşçıların hepsinin surlara gitmesini ve çarpışmalara katılmasını istemişti. Bizanslılar da gün boyunca çocuk çocuk hep birlikte surlara taş taşıyordu.¹¹⁴

Son hücum karar verildiğinde bütün Osmanlı ordugâhında büyük heyecan hâkim olmaya başlamıştı, bütün kesimlerin morali çok iyi idi, zira Topkapı cihetinde yıkılan yer ve açılan büyük gedik kapatılabilecek gibi görünmüyordu. Derme çatma takviyeler ise bir top darbesiyle dağıtılabilecek hâlde iğreti duruyordu. Üstelik II. Mehmed artık bu işin tamamlanmasını çok arzuluyor, son teslim teklifinin kabul edilmemesi üzerine şehrin İslamî kaidelere göre savaşla alınacağı belli olduğundan askere üç gün yağma hakkı tanımış bulunuyordu. Hücum öncesi son hazırlıklar tamamlanırken, bir taraftan da II. Mehmed, kumandanları ve önde gelen askerleri teşci edici sözlerle yüreklendiriyor; manevi liderler vaazlarla, nasihatlerle gaza heyecanını canlı tutuyordu. Osmanlı tarihçileri İdris-i Bitlisî ve İbn Kemal tam da bu sırada fetih müjdesiyle ilgili olarak Akşemseddin'in rolünü öne çıkaran bir bilgiye yer verir. İbn Kemal şunları yazar:

O günün ertesi artık hisarın alınmasının zamanı gelmişti. Akşemseddin zafere alışkın askere dua ile yardımcı olmak üzere II. Mehmed'in yanında bulunuyordu. Mehmed, Veliyyüddinoğlu Ahmed Paşa'yı gönderip kalenin fethinin mümkün olup olmayacağına dair bir işaret var mıdır diye sordurdu. Akşemseddin

de halis niyetle buraya kadar gelen bu kadar kalabalık mücahidin elbette muradına ereceğini, buranın fethiyle İslam'ın bayrağını kaldıracaklarını söyledi. Bu haber padişahı pek tatmin etmedi, tekrar Ahmed Paşa'yı şeyhe yolladı, etkili ve açık bir cevap istedi. Şeyh hazretleri murakebeye dalıp bir zaman durdu, sonra mübarek yüzü kızardı ve yarın sabah vakti gayretle falan yerden hisara yürüyüş ola, gün doğmadan müjdeli durum ortaya çıkar, gaziler sabah namazını şehir içinde kırlarlar, cihad kılıcı küffarı ateş içinde yakar. Bu haber padişaha geldiğinde gönlü açıldı, ferahladı, artık hedefine ulaşacağına iyice kani oldu. O gece padişah, vezirler ve beyler toplandı ve yağma buyruldu, bu karar asker içinde nida ettirildi, herkese duyuruldu.¹¹⁵

İdris-i Bitlisî ise buna benzer ifadelerle Akşemseddin'in rolünü izah eder, onun ruhani kimselerle birlikte halvete çekildiğini, istihare ile ulaştığı keşfi sultana bildirdiğini, gün vererek hisarın düşeceğini belirttiğini, ezanın ise kendi sohbetlerine katılan dervişlerden biri tarafından okunacağını müjdelediğini yazar. Padişah bunun üzerine bütün orduya bir duyuru yollayarak böylesine bir şehri fethettikten sonra üç gün süreyle yağma hükmünün geçerli olacağını, ganimetin kimin eline geçerse onda kalacağını ilan etti. Şer'an Müslümanların ortak ihtiyacı olan su ve toprak hariç bütün menkullerin gazilere ait bulunacağını, arazi ve imaretler yağma ve intikale kabil olmadıklarından padişahın hissesi olmak üzere kalacağını duyurdu. Ardından da hücum için zamanı belirledi; bu son saldırı 29 Mayıs günü sabahın erken saatlerinde icra edilecekti.¹¹⁶

II. Mehmed, askerlerin nasıl bir düzen içinde karadan ve denizden hareket edeceğini planladı. Geceyi bu planlama ile uğraşarak geçirdi. Ertesi gün savaş için lazım olacak bütün malzemeleri öncelikle hazırlattı. Özellikle surlara kadar uzanan merdivenler bu planlarda önemli rol oynayacaktı. Tünel kazıcı ustalara yer altında kazılan dehlizlere barut yığınları emrini verdi. Kementçilere de kementlerini hazır etmelerini buyurdu. Okçuların ve mızrakçıların yer alacakları bölgeleri tayin ve tespit etti. Başını surdan çıkaracak düşmanı vurmaya üzere tüfekçileri vazifelendirdi. Topçu ve mancınıkçılara hazır durumda surların karşısındaki yerlerinde beklemelerini emretti. Sonra bütün askerlerine doğrudan şöyle hitap etti: Bugün mertlik ve yiğitlik gösterme günüdür. An gazilerin itaat etmeleri gereken "Kâfirle ve münafıkla

¹¹⁵ İbn Kemal, *Tevârih*, VII. Defter, s. 61-62. Orijinal ifadeler tarafımdan mealen verilmiştir.

¹¹⁶ "Heşt Bihîşt'e Göre Fatih Sultan Mehmed Dönemi", s. 130.

¹¹⁴ Barbaro, *Ruzmâme*, s. 63-64.

26- Surlardaki mücadele (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

cihat et” ayetine uyma anıdır. Mücahitlerin başlarının dik olması ve küffarın başlarının eğilmesi zamanıdır. Şimdi din ve dünya saadetine erişen o kişidir ki cesaret ve yiğitliğini yalın bir kılıç gibi ortaya çıkarıp cihat ve gaza ile yüzünü ağartsın. İkbal ve yiğitliğini nur saçan güneş gibi düşmanın kanıyla ala boyasın.

Bu konuşmayı tamamladıktan sonra mehterler çalınmaya başlandı. Padişahın planına göre güneş doğmadan önce yapılması kararlaştırılan hücum için kalabalık bir asker grubu sura yakın bölgelerde meşaleler yakacaktı. Sabaha kadar bunlar yanık tutulacaktı. Hem bunlar vasıtasıyla hem de atılan ateşli oklar yoluyla surların üzerindeki muhafızlar meşgul edilecekti. Bu emri alan kalabalık bir asker topluluğu hemen mızraklarının ucuna meşaleler taktı, uçları yanan oklarla sur üzerindeki müdafileri sürekli meşgul edip yorgun düşürdü. Yine korkunç sesler çıkartıldı, kösler ve nakkâreler çalındı, böylece müdafilerin dinlenmesi engellendi. Bu şekilde sabaha kadar sur üzerindeki yorgun bir şekilde beklemek durumunda kaldılar.

II. Mehmed’in o gece kumandanlara ve askerlere yaptığı konuşma hem Bizans tarafından olayı yazan kaynaklarda hem de Osmanlı kaynaklarında yer alır. Bunların bazıları mesela Kritobulos’ta olduğu gibi çok uzundur. Ancak onun metni Antik Yunan hitabet sanatının bir uyarlamasıdır. Bununla birlikte bu uzun metinde askerî stratejiyle ilgili bazı önemli noktalar da yok değildir. Burada öncelikle II. Mehmed’in askeri uyardığı dikkati çeker. Ancak açılan gediklerin atlara bile yol olabilecek hâle geldiği; müdafilerin durumunun iyi olmadığı, kuleler üzerinde ve aradaki boşluklarda ancak iki üç kişinin bulunduğu haber alındığı anlaşılır. Ayrıca askerin birbiri ardınca sürekli bir şekilde saldırmasının planlandığı da görülür. Kritobulos, II. Mehmed’in saldırı düzeni için verdiği emirleri de belirtir. Öncelikle herkes dinlenecek, sonra alaylarını düzenleyecek ve beklenecektir. Savaş için mehterler çalındığında harekete geçilecektir. Hamza Bey deniz tarafındaki surların karşısında gemileriyle dolaşarak ok menziline kadar yaklaşarak ok, top ve tüfek atışı yaptıracaktır. Gemilerden bir kısmı da surlara yanaşarak merdivenler dayamak suretiyle sur üzerine geçilmesini sağlayacaktır. Zağanos Paşa köprüyü geçerek Haliç surları üzerinde baskı kuracak, limandaki gemileri de bu amaçla kullanacaktır. Karaca Bey askeriyle surların yıkılmış yerlerine yaklaşarak gedikteki müdafileri sıkıştırırken, İshak Paşa ve Mahmud Bey yine hendeği geçip surlara çıkmaya çalışacaklardır. Halil ve Saruca paşalar ise padişahın yanında bulunacak, surun harap olduğu yerden askerler

içeri girerken yan cenahtan bunlara gelecek yardımları önlemek için koruma amaçlı saldırılar yapacaklardır.¹¹⁷

Bu planlamadan anlaşıldığına göre Zağanos Paşa Haliç surlarına yüklenecek; Karaca Bey sağ yanında merkez cepheden Haliç surlarına kadar olan bölgeye, İshak Paşa ve Mahmud Bey merkezden Marmara sahillerine uzanan kesime, padişahın bulunduğu merkez kuvvetleri Bayrampaşa Deresi üzerindeki surlara saldıracaktı ve bu son hücumun ağırlık merkezi de Topkapı ile Edirnekapi arası olacaktı. Bu büyük hazırlıklar Bizans'tan haber alınınca Giustiniani, Notaras'ın emrindeki topların Osmanlı merkez kuvvetlerinin bulunduğu kesime kaydırılmasını istedi. Fakat Notaras saldırıyı Haliç surlarına beklediği için buna karşı çıktığına da imparatorun emri ile toplar Giustiniani'nin arzu ettiği yere gönderildi.¹¹⁸ Bu arada şehir içinde maneviyat bozukluğu had safhaya varmakla birlikte, aradaki türlü çekişmelere son verilerek toplu bir müdafaa için çalışılmaya başlanmıştı. Rum, İtalyan, Ortodoks ve Katolik ahali bir arada dinî törenler icra ederek beraberliklerini gösterdikleri gibi Ayasofya'da toplananlar ve özellikle din adamları Vatikan'la birleşme sağlanmış bir görüntü içerisinde yan yana dinî törenlere katılıyorlardı. Halk akın akın Ayasofya Kilisesi'ne gidiyordu. Birleşmenin sağlanmasından bu yana ilk defa Ortodokslar Ayasofya'ya adım atıyordu. Artık aradaki kırgınlıklar, çekişmeler bir tarafa bırakılmıştı. Birleşme karşıtlarıyla taraftarları yan yana ayine katılıyordu. Hep birlikte günah çıkartılıyordu. İmparator ise tertip ettiği toplantılarla son hazırlıkları ve müdafaa planını belirlemiş, bunun ardından komutanlara dış surlardaki yerlerini almalarını emretmiş ve iç surların kapılarını bunların arkasından kapattırmıştı. Artık beklenen o meşum gün geliyordu. Yaptığı toplantının ardından imparator yanındakilerle Ayasofya'ya gitti, buradaki törene katıldı, günah çıkartıp dualar ettikten sonra herkes görevi başına hızla döndü. Hatta kaçmayı önlemek için surların iç kapıları dahi kapatılmış durumdaydı. İmparator ise Blakherna'deki sarayına gitmişti. Saraydaki görevlileri çağırıp onlarla vedalaşmış, bilmeden veya dolaylı şekilde yapmış olduğu hatalarına karşılık onlardan af dilemiş, vakit gece yarısına geldiğinde de yanında Sfrancis olduğu hâlde surları gözden geçirmek için teftişe çıkmış, her şeyin yolunda olup olmadığını denetlemiş, oradan yine sarayına doğru dönerken Eğrikapı yakınında attan inmiş, buradaki kulelerden birine çıkmış, Türk ordusunun hazırlıklarını seyretmişti. Buradan

117 *Kritovoulos Tarihi*, s. 195-209.

118 Döfîn, "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zaptı", s. 39-40.

Mesoteikhion ile Haliç tarafı rahatlıkla görülebiliyordu.

28 Mayıs'ı 29 Mayıs'a bağlayan gece şenlikler yapan ve etrafı mum donanmasıyla aydınlatan Osmanlı ordusu, gece yarısına doğru surların etrafını gündüze çeviren ve Bizans halkına dehşet veren bu ışıkları birdenbire söndürerek son hazırlıklarını tamamladı. Müdafiler bu hazırlıklara karşı hemen tedbir almaya çalıştı. İmparator ve Giustiniani yıkılmış surların olduğu Topkapı-Edirnekapi arasında idiler. Bunların yanında sayıları 3.000'i bulan Latin ve Bizanslı asker vardı. Notaras ise yanındaki 500 askerle Balatkapi tarafında idi, asıl saldırıyı buradan bekliyordu. Haliç surlarının tam batıdaki kapısından (Xylene Porta), Sarayburnu ucuna kadar (Oraia Pyle) uzanan yerde 500 okçu mevzilenmişti. Buradan Altınkapı'ya kadar Marmara surları bölümünde sur üzerine okçular yerleştirilmişti. Ancak o gece bunların hiçbirisi uyumamış, tam bir teyakkuz hâlinde bekletilmişti.¹¹⁹

Şehirde bunlar olurken bütün planlarını hazırlayıp ona göre hareket eden II. Mehmed, sabah namazı vaktinde, namazın edasından sonra hep birlikte dualarla askerleri mevzilerine sevk etti. Büyük toplar, özellikle top ateşleriyle dövülen ama altına kadar getirilen tünele barut döşenerek patlatılması sonucu temellerinden aşağı çöken büyük kulenin (adını II. Andronikos'un maiyetinde bulunmuş Selçuklu menşeli savaşçı Bahadır'dan alan Baccaturea burcu) de bulunduğu¹²⁰ Topkapı bölümüne hizalandı. Zira bu kesimde daha önce de belirtildiği gibi büyük bir gedik bulunuyordu. Burası sivriltilmiş kazıklarla çok iyi takviye edilmiş gibi görünüyordu; hemen arkada Latinler müdafaa için yerleşmiş durumdaydı.

Şehrin Düşüşü ve Fetih

29 Mayıs'ta umumi son taarruz şafak sökmeden biraz önce başladı. Donanma Samatya'ya kadar olan Marmara surlarını abluka altına alıp yer yer azap askerlerini karaya çıkartarak hücumla kaldırıırken, Edirnekapi ile Topkapı arasındaki kesimde, Bayrampaşa vadisi boyunca yıkılmış ve bazı yerleri tamire çalışılmış surlara büyük bir kuvvetle saldırıya başlandı. Bu kesime Osmanlı ordusu üç grup hâlinde hücum etti. Özellikle Bizans tarafından hadiseye bakan çağdaş yazarlar, önde başıbozuklar ve azapların, bunların arkasında düzenli güçlere mensup piyadelerin ve arkasından sipahilerin ve en sonda da bizzat padişahın seçme askerleri olarak yeniçerilerin

119 Doukas, *Tarih*, s. 251.

120 Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 21 (Sakızlı Leonardo); Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 345.

27- İstanbul'un düşüşü (Rycaut)

dalgalar hâlinde saldırdıklarını ifade etmişlerdir.¹²¹ Önde ilk grup merdivenler dayıyor, bunlara karşı müdafiler attıkları taşlarla tırmananlara engel olmaya çalışıyordu. Bunlar geri çekilince arkadaki gruplar ilerliyordu. Aslında bütün kaynakların karşılaştırmalı olarak tahlilinden anlaşıldığına göre, hücum tek bir cepheden değil, bütün cephelerden birden aynı zamanda başlatıldı. Ancak esas ağırlık Topkapı yönüne verildi. Hücum yapılırken aynı zamanda toplar ve küçük topa benzeyen tüfekler/ arkebüzler ateşi kesmedi. Ağır toplar ana burcu ve derme çatma manıayı hedef alırken, bu küçük toplar 20-25 m'lik menzilde mazgallardaki ve sur üzerindeki müdafilere yöneltildi. Müdafilerin de mazgallardan benzeri ateşli silahlarla mukavemette buldukları bilinmektedir. Bu tip hafif silahlar kolayca yer değiştirebildiğinden surların hemen neredeyse içine kadar getirilmişti. Hatta bu bölgede müdafaada bulunan İtalyanların başındaki Giustiniani'nin böyle bir silahtan atılan parça ile yaralanmıştı. Kuşatmada sadece toplar değil, mancınıklar da kullanılmış ve lağım açma girişimleri sürdürülmüştü. Çok değişik ateşli silahlar, büyük ok atan kurmalı yaylar, içi barut dolu ateşleme cihazları da burada denenmişti. Hücum sırasında daha önce Silivrikapı civarında surlara çekildiği ve yakıldığı bilinen yürür kuleye benzer bir kule de burca yaklaştırılmıştı. Bu yürür kule sura yaklaştırılırken onun koruması altındaki askerler herhangi bir tehlikeye maruz kalmaksızın surlara ve burçlara tırmanmayı başarmışlardı. Bizans tarafından olayın müşahidi olanlar, Osmanlıların surların altına doğru açtıkları tünellerin tespit edilip mukabil tünel kazılarak bunların faaliyetlerinin boşa çıkarıldığını yazarlarsa da bu tip

121 Barbaro, *Ruznâme*, s. 65.

faaliyetlerin sura yaklaşma hendekleri kazılmasında ve bazı yerlerde açılan dehlizlerin sur altından duvarların çökertilmesinde etkili olduğuna şüphe yoktur. Bir Osmanlı tarihçisi, Bizans tarihçilerinin aksine lağımın surların yıkılmasında müessir olduğuna işaret eder. Nitekim sur ve kule altları o kadar kazılmıştı ki bunlar neredeyse toprak üzerinde muallakta duruyordu. Altlarına yığılan top otları ve barut, tam da son hücumla geçileceği sırada patlatılmış, büyük bir gürültüyle surları çökertmişti.¹²²

Azap ve başıbozukların dalgalar hâlindeki hücumunu piyade ve Anadolu askerinin saldırısı izledi. Bu iki hücum dalgası surlara vurduğunda onları bizzat II. Mehmed'in yönlendirdiği yeniçeri grubu takip etti. Aslında anlatımlardan çıkan sonuç bu üç hücumun birbirini peşi sıra bir düzen içinde yapılmış olduğudur. Bunlar birbirinden kopuk değildir ve üç grubun güç birliği ile içeri girenler arkadan desteklenerek sur arasındaki çarpışmalarla direniş tamamen kırılmıştır. Hücum sırasındaki top ateşinin sürmesi bunların parçaladığı sur duvarları ve etrafa saçılan parçaların birbiriyle savaşan her iki askerinin de kaybına yol açtığı kesindir. Hücum sırasında II. Mehmed'in surlara kadar gelip bizzat savaşı yönettiği ve askeri teşci ettiği de tespit edilmektedir. Nitekim tarihçi Kritobulos, yanındaki askerleriyle çarpışmaların yoğunlaştığı gediğin yanına kadar gelen II. Mehmed'in kazıklar ile çevrili mahal ile surların yıkıldığı kısımdaki müdafaanın zayıfladığını görerek askerlerine şöyle seslendiğini yazar:

Şehri ele geçirdik, yoldaşlarım artık ona sahip olalım; düşman dayanamayıp kaçıyor, surlarda kimse kalmadı, artık çok az gayretle şehir bizim elimizde olacak, gevşek davranma zamanı değildir, sonuna kadar cesaretle devam ederek kendinizi gösterin. Ben de sizin yanınızdayım.¹²³

Bu etkili sözlerin ardından ilk sıraya geçip bizzat askerlerini yönlendirdi. Böylece zaten iyice çökmüş olan savunma hattında askerler kazıkları söküp parçalayarak kendilerine yol açıp üçüncü sur ile ikinci sur arasının kontrolünü ele geçirdi. Üçüncü surun çöktüğü kesimde Giustiniani'nin yaralanmasıyla da Latinlerin direnişi kırılmıştı. Giustiniani adamları tarafından hemen gemisine götürüldü. Onun yerini terk etmesiyle müdafaanın gücü zayıflamış, askerler korkuya kapılarak kaçışmaya başlamıştı. İmparator durumu fark edince endişeye kapılmış, tam da bu sırada Osmanlı askerlerinin saldırısı artık önlenemez hâle gelmişti.

122 Neşri, *Cihannüma* (Öztürk), s. 513.

123 Kritovulos *Tarihi*, s. 227; Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 2, s. 112.

28- Osmanlı askerlerinin surlara hâkim olması (Panorama 1453 Tarih Müzesi)

Şehre ilk olarak nereden girildiği ve surlara ilk çıkanların kimler olduğu konusu da bugün pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Kaynakların incelenmesi sonucu bir yerden değil, değişik kesimlerden surların aşıldığı anlaşılır. Fakat yoğun girişin Topkapı gediğinden olduğu katidir. Osmanlı tarihçilerinden Tacizade, Edirnekapı'ya doğru olan gedikte gazilerin galip olup içlerinden 5-10'unun duvar üzerine çıkarak sancak diktiğinden ve onları gören herkesin bir anda içeri girdiğinden açık şekilde söz eder.¹²⁴ Bazı yazarlar deniz tarafındaki daha zayıf surlardan yani Haliç kesiminden girildiğini iddia ederler. Ancak bu doğru değildir. Aslında Topkapı tarafından şehre girilince müdafiler surlardan çekilmişler, diğer taraftakiler de surların üzerinde mukavemet görmeyince rahatça duvarları aşmışlardır. Yani ana giriş Topkapı'dır ve burada müdafaada bulunan Giustiniani'nin yaralanıp müdafa hattından çekilmesi direnişi zayıflatmıştır. Ayrıca Bizans tarihçisi

Dukas'ın eserinde yer alan "açık unutulmuş kapı" hikâyesi, doğru olmayıp kökü çok eskiye giden bir efsanenin Osmanlı fethine uyarlanmasından ibarettir. Bununla birlikte birçok modern araştırmacı bu anlatımı benimsemiş gözükmemektedir. Mesela daha önce bu konuyu dile getiren Hammer'in dışında Babinger bu küçük kapı hikâyesini esas almıştır. Keza D. Nicol de elli yeniçerinin Kerkopoorta adlı küçük kapıdan içeri daldığını, kapının arkasından sürgülenmemiş olduğunu, şehre ilk defa buradan girildiğini, surlardaki çarpışmalar sebebiyle ortalık çok karışmasaydı bu küçük grubun müdafiler tarafından hemen fark edilip kılıçtan geçirilmesinin işten bile olmayacağını yazmıştır.¹²⁵ Batı'da yazılan savaş tarihiyle ilgili popüler kitaplarda da Bizans askerlerinin surdaki küçük bir kapıdan huruç hareketi denedikleri, fakat geri çekilmeye çalışırken çıktıkları kapıyı kapatmayı unuttukları, Türklerin buradan içeri doluştuğu

124 *Mahruse-i İstanbul Fetihnâmesi*, s. 20.

125 *Bizans'ın Son Yüzyılları*, çev. B. Umar, İstanbul 1999, s. 416; Nicol, *The Immortal Emperor*, s. 67-70.

bilgisi yaygın şekilde yer bulmuştur.¹²⁶ Hatta öyle ki, açık unutulmuş küçük bir kapının âdeta dünyanın kaderini değiştirdiği bile belirtilmiştir. Hâlbuki Dukas dışında çağdaş diğer Bizans ve Latin kaynaklarında yer almayan bu bilgi, Osmanlı kaynaklarında da bulunmaz. Bu rivayetin daha önce Arap kuşatmaları sırasında içlerinde Ebu Eyyüb el-Ensarî'nin (Eyüb Sultan) de yer aldığı 500 kişilik bir Müslüman askerî birliğinin imparatorla anlaşıp Ayasofya'yı görmek için İstanbul'a girmeleri, sonra da imparator tarafından ortadan kaldırılmak istenmeleri üzerine komplodan haberdar olup bir mucize eseri olarak açık unutulmuş küçük bir kapıdan surların dışına çıkarak hayatlarını kurtardıkları şeklindeki hikâyeye olan benzerliği dikkat çekicidir. Öte yandan Bizans efsanelerinde istilacıların İstanbul'a Ksilokerkos/Belgratkapı'yı kırıp gireceklerine dair rivayetler, halk arasında sağlam bir yer edinmiş ve Bizans kaynaklarında fetih sırasında açık unutulmuş kapı hikâyesine temel teşkil etmiştir.¹²⁷

Yine şehre ilk önce Haliç'teki surlardan girildiğine dair bilgiler de doğru olmamalıdır.¹²⁸ Kara surlarının aşılmasından sonra Zağanos Paşa'nın Haliç yönündeki surları sıkıştıran askerleri, müdafilerin panik havası içinde buldukları yerleri terk etmelerinin ardından bu cihetten de içeri girmiş bulunmalıdırlar. Günlük yazarı Barbaro güneş doğarken Türklerin Aziz Romanus Kapısı'ndan şehre girdiklerini, bu arada gün doğmadan bir saat evvel Türk donanmasının zincirin önüne geldiğini, Haliç'te bulunan Zağanos Paşa komutasındaki donanmanın Fener'e asker çıkarttığını ve bunların şehre Türk bayrakları çekildikten sonra süratle içeri daldıklarını ifade eder. Ona göre Osmanlı donanması Sütunlar mevkiinden hareket ederek limandaki zincirin ağzına gelmiş, fakat Latin kadırgalarının beklediğini görünce Yedikule taraflarına doğru yelken açmış, Marmara surları kesiminde faaliyet göstermeye başlamış; Zağanos Paşa ise Haliç'teki Osmanlı gemileriyle Fener tarafına gelmiş, Osmanlı bayraklarının surlar üzerinde dalgalanmaya başladığını görerek karaya asker çıkarmıştı.¹²⁹

Bu arada surlara ilk çıkan Türk askerinin kimliği de tartışmalara yol açmıştır. Bunun Ulubatlı Hasan

olduğu yolunda Sfrancis'e atfedilen Büyük Kronik dışında dönemin hiçbir kaynağında bilgi bulunmaz.¹³⁰ Osmanlı kaynaklarından Bihîştî, babası Karıştıran Süleyman Bey'in şehre ilk giren askerler arasında yer aldığını, hatta bu sebeple II. Mehmed'in fetih sonrası ona İstanbul subaşılığı vazifesini verdiğini belirtir. Bir başka rivayette de II. Mehmed'in sonraları 1465'te Arnavutluk'a İskender Bey üzerine yolladığı kuvvetlerin başında bulunan Balaban Bey'in (Balaban Badera) İstanbul surlarına çıkan ilk asker olduğuna işaret edilir.¹³¹ Bu isimler arasında öne çıkan Ulubatlı ile ilgili olarak Sfrancis'e ait orijinal nüshada bu ada rastlanmaz. Onun XVI. asırdaki genişletilmiş nüshasında yer alan bu bilgi, uydurma olmaktan çok muhtemelen halk arasında yayılmış bir rivayetin yansımaları şeklinde düşünülebilir. Üstelik XVI. asırda bu nüshayı genişleten şahıs, henüz millî kimliklerin gelişmediği veya önem arz etmediği, bu gibi mitosların kendi okuyucu kitlesi üzerinde herhangi bir tesiri olmayacağı böyle bir erken tarihte niçin bu ismi uydurmuştur? Asıl üzerinde durulması gereken husus budur. Zamanla tarihe yeni görevler yüklendiği, millî kimliklerin oluşumunda yeni tarihî kahramanların icat edildiği XIX. yüzyıldan itibaren bu rivayetin artık halka mal olup genelleştiği gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Bu bakımdan Ulubatlı'yı kesin dille reddetmek yerine halka mal olmuş bir efsanevi şahsiyet olarak algılamak ve olayı kendi mantığı içinde değerlendirmek daha uygun bir yaklaşım olacaktır.¹³²

Diğer taraftan imparatorun hayatını nasıl kaybettiği konusunda özellikle Bizans ve Latin kaynaklarında türlü rivayetler yer alır. Bu rivayetlerin çoğunda imparatorun kahramanca savaşarak hayatını kaybetmiş olduğu tezi işlenir.¹³³ Hâlbuki bu karışık savaş ortamında imparatorun akıbeti hakkında kimsenin kesin bir bilgiye sahip bulunmadığı açıktır. Osmanlı kaynaklarında Yedikule taraflarına doğru çekilen imparatorun yaralı bir azap askeri üzerine at sürerken atının ayağının sürçüp düştüğü ve atın altında kalarak

¹²⁶ *Dünya Savaş Tarihi: Ortaçağ 500-1500*, haz. Bennett ve Bradbury v.dğr., çev. Ö. Kolçak, İstanbul 2011, s. 209.

¹²⁷ S. Yerasimos, "Ağaçtan Elmaya Apokaliptik Bir Temanın Soyağacı", *Cogito*, 1999, sy. 17, s. 297.

¹²⁸ S. Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1953, s. 89.

¹²⁹ Barbaro, *Ruznâme*, s. 69-70.

¹³⁰ *Şehir Düştü*, çev. K. Dinçmen, İstanbul 1992, s. 95.

¹³¹ W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 2, s. 280.

¹³² Feridun M. Emecen, "Menkabe-Tarih İlişkisinin Çarpıcı Bir Örneği: İstanbul'un Fethinde Surlara İlk Çıkanın Kimliği Meselesi", *İ. Aydın Yüksel'e Armağan*, İstanbul 2012, s. 251-260.

¹³³ Kuşatma sırasında imparatorun yanında yer alan, ancak son anlarına şahit olmadığını kendisi de belirten Sfrancis'e mal edilen büyük kronikte, yanındaki adamlarla çarpışa çarpışa öldüğü bilgisine yer verilir ve büyük bir kahramanlık gösterdiği belirtilir (*Şehir Düştü*, s. 96-97).

ölmüş olduğu hususuna değinilir.¹³⁴ Yeniçeriler arasına karışan bir grup azap askerinin şehre girdikten sonra yeniçerilerden uzakta olmak için kimsenin bulunmadığı bir tarafa doğru yürümüşler, bu sırada gizlice deniz tarafına ulaşmak isteyen imparatora ve yanındakilere rast gelmişler ve imparator yaralı bir azabın üzerine saldırırken atının ayağının sürçmesi sonucu devrilip atın altında kalmış, bunun üzerine onun hücumu sırasında yaralanan bu azap kim olduğunu bilmeksizin onu öldürülmüştür.¹³⁵

Bizans tarafına ait kaynaklarda farklı rivayetler yer alır: Nestor İskender, imparatorun Türklerin şehre girişi üzerine önce büyük kiliseye gidip dua ettiğini, sonra “Kilise ve Ortodoks inancı için ölmek isteyenlerin yanına gelmelerini” söylediğini, Arap atına binerek Yedikule tarafına gittiğini, yanında 3.000 muharibin bulunduğunu, kapıya yaklaştığında çok sayıda Türk ile karşılaştığını, onların hepsini öldürdüğünü, akşama kadar savaştığını ama sonunda hayatını kaybettiğini belirtir.¹³⁶ Dukas, yanında çok az adam bulunan imparatorun büyük bir ümitsizlik içinde “Başımı bedenimden alacak bir Hristiyan yok mu?” diye bağırdığını, çarpışma sırasında elinde kılıç ve kalkaniyle yalnız kalıp bir Türk askeri tarafından iki kılıç darbesiyle yaralandığını ve yere düştüğünü, fakat bu askerinin onun imparator olduğunu bilmediğini, bir asker zannettiğini söyler.¹³⁷

Anlaşılacağı üzere Giustiniani'nin gemisine giderek savaş mevkiini (Pempton-Aziz Romanus arası) terk etmesinin ardından, Türklerin içeri girdikleri haberi ulaşmış, imparator hemen buraya koşmuş, fakat geç kalmış, Türk birliklerinin karşısında burayı müdafaa eden Bocchiardi'nin kuvvetleri tutunamamış, bunun üzerine imparator çaresiz kalarak Bayrampaşa vadisindeki siperlere doğru uzaklaşmış, yanında bulunan yeğeni Theofilos Palaiologos ve yakın arkadaşı Ioannes Dalmata ile birlikte Giustiniani'nin geçtiği küçük kapı civarında yeniçerilerle mücadele etmiş, savaşın arasına katılmış ve kendisinden bir daha haber alınmamıştır. Onun bu mücadeleler sırasında Türk kaynaklarının bilgisi doğrultusunda hayatını kaybettiği açıktır.

Osmanlı askerleri artık güneşin ışıklarıyla birlikte şehrin sokaklarında ilerlemeye başlamışlardı. Şehrin düşüş tarihi bazı Osmanlı kroniklerinde hatalı verilmekle birlikte, bunların bilgisinden hareketle farklı

bir gün üzerinde durmak çok anlamsızdır. Şehre 20 Cemaziyelevvel 857 (29 Mayıs 1453) Salı günü girildiği bilgisi, bu büyük olayın âdeti tek resmî belgesi olan fetihnamelerde çok açık olarak, çağdaş Bizans ve Latin kayıtları ile paralellik arz edecek şekilde belirtilir ve bu konudaki tartışmaların ne kadar gereksiz olduğunu gösterir. Keza İbn Kemal gibi bazı dikkatli Osmanlı tarihçileri de aynı güne işaret etmişlerdir.

Şehrin artık düştüğü kulelere asılan Osmanlı bayraklarıyla kendisini gösteriyordu, surlarda ve kulelerde üzerinde Bizans kartalı ve Venedik aslanı bulunan bayraklar teker teker indiriliyordu. Bunu şehir halkı dehşetli bir korku içinde görüp Ayasofya'ya doğru akın akın kaçıyorlardı. Hâlâ içlerinde son kehanetin gerçekleşeceğine inananlar vardı. Salı günü Aziz Theodosia Yortusu'ydu,¹³⁸ böyle bir günde bu mukaddes şehir nasıl düşebilirdi? Tanrı elbette azizler vasıtasıyla kendilerini koruyacaktı. Zaten eski bir inanca göre düşman Ayasofya'ya kadar geldiğinde karşısında melekleri bulmayacak mıydı? Onlar bu inançsızları şehirden atıp yeniden burayı kurtarmayacaklar mıydı? Bu mucize beklentileri, fiilî savaşın ve Türklere karşı direnenler dışındaki sivil halkın artık son ümidi olmuştu. Fakat katı hakikat karşısında bu mucize beklentilerinin hiçbir anlamı olmayacaktı.

Türkler şehre girdiklerinde boğuşmalar devam etti. Bocchiardi kardeşler ve askerleri buldukları Kerkoporta yakınlarında bir süre daha çarpışıp artık direnecek bir ortam kalmayınca soluğu Haliç'te aldı. Ama Paolo yakalanarak öldürülmüştü. Antonio ile Triolo ise bir Cenova gemisine binip Pera'ya sığınarak hayatlarını kurtarmayı başardılar.¹³⁹ Tekfur Sarayı mevkiinde kuşatılan Minotto'nun emrindeki Venedikli savaşçıların çoğu çarpışmalardan sağ çıkmadı, Minotto ise yakalandı. Kuşatmanın önemli figürlerinden biri olan Kievli Isidoro da Aya Dimitri yöresinde çarpışırken başına isabet eden bir ok ile yaralandı ve esir düştü, fakat kimliğini saklamayı başardı, Galata'ya götürüldü, fidyesi ödenerek kurtarıldı, sekiz gün kadar gizlendi, sonra bir Türk gemisine bindi, ardından da Cenova kolonisi olan Foça'ya geldi, burada bazı kişilerce tanınınca Sakız Adası'na, oradan da Kandiye ve sonra İtalya'ya döndü, 1463'te Roma'da öldü.¹⁴⁰ Birleşmenin amansız karşıtı olarak tanınan Georgios Skholarios (II. Gennadios) ise şehir düştüğünde Pantokrator Manastırı'ndaki hücrelerinde bulunuyordu.

¹³⁴ Tursun Bey, s. 58-59; İbn Kemal, *Tevârih*, VII. Defter, s. 72.

¹³⁵ *Târîh-i Ebül-Feth*, s. 58-59.

¹³⁶ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 260.

¹³⁷ Doukas, *Tarih*, s. 254.

¹³⁸ Doukas, *Tarih*, s. 260.

¹³⁹ Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet*, s. 46 (Sakızlı Leonardo).

¹⁴⁰ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 129-130.

O da esir alındı, Edirne’de bir Türke satıldı. II. Mehmed şehre girdiğinde hemen onu aratmıştı. Çok sonra başına gelenlerini öğrenip yanına getirtecek ve ona patriklik makamını verecekti (1454).

Şehrin kılıç gücüyle fethedilmesi, İslamî teamüle göre yağmaya açık hâle gelmesi demektir ve askerlerin üç gün yağma hakkı bulunuyordu. Şehrin içlerine doğru hemen hemen her taraftan akan Osmanlı askerleri birçok esir alarak Aksaray’da birleşti ve Ayasofya’ya doğru ilerledi. Bu arada şehirdeki yerli halkın bir kısmı ve İtalyanlar, Haliç’teki gemilere ulaşarak Marmara’ya açılmayı başardılar. Venedik gemileri, birkaç Ceneviz savaş gemisi Osmanlı donanmasındaki askerlerin karaya çıkmasını fırsat bilerek zinciri kaldırıp kaçtılar. Barbaro içinde kendisinin de bulunduğu gemilerin limandan çıkışını, hayli renkli olarak tafsil eder. Ona göre şehir düştükten sonra kapağı gemilere atan Latinler ve gemi kaptanları, Cenova podestasından çıkış izni istemişler, o ise durumu II. Mehmed’e bildirmek için elçi göndereceğini ve biraz beklenmesi gerektiğini söylemiş; ancak onun kendilerini oyaladığını düşünen Venedikliler gemilerine binip zinciri keserek Sütunlar mevkiine doğru açılmış, öğleye kadar diğer gemilerin çıkmasını beklemişlerdi. Osmanlı donanması daha sonra Haliç’e girecek ve ancak öğleye doğru limanı kontrol altına alabilecektir.

Şehre giren Osmanlı kuvvetlerine içeride zaman zaman direniş gösteren sivil gruplar da oldu. Bazı siviller evlerinin damlarına çıkıp içeri giren askerlere taş, kiremit, tutuşturulmuş tahta parçaları atıyordu. Askerler direnenleri kılıçtan geçirdi, ama çoğunu esir olarak almayı tercih etti; bu kargaşa ortamında bazıları kiliselere girerek tahribatta da bulundu; fakat bu yağmalamalar akşama doğru kontrolün sağlanmasıyla durdu ve her şey yatıştı. Artık “Fatih” unvanını kazanan II. Mehmed, o gün öğleden sonra şehre girdi ve durumu görerek hemen gerekli tedbirlerin alınmasını istedi. Askerin disiplin altına alınması için her tarafa çavuşlar yolladı. Osmanlı kayıpları konusunda bazı çağdaş kaynaklarda 60.000 rakamına varan abartılı sayılar bulunur. Kritobulos 500 kayıptan bahsederse de bu sayının 5.000 dolayında olduğu tahmin edilebilir.¹⁴¹ Bizanslıların kayıplarının da asker ve sivil olarak 4.000 dolayında olduğu yine Kritobulos tarafından belirtilir. Bazı kaynaklarda her iki taraftan ölenlerin sayısı 3.000’er kişi olarak gösterilmiştir.¹⁴²

¹⁴¹ Kritovulos Tarihi, s. 245.

¹⁴² Pertusi, İstanbul’un Fethi, c. 3, s. 20 (Bologna şehri kroniği).

Bizans ve Latin kaynaklarının hemen hepsinde ve onlardan istifadeyle yazılmış modern araştırmalarda ve popüler kitaplarda Türk askerlerinin şehre girdiklerinde büyük bir katliam yaptıkları anlatılır. Bunlar içinde Dukas’ın anlatımı modern müellifleri de etkilemiş görünür.¹⁴³ Nitekim Babinger ondaki bilgileri aynen aktarmıştır, ayrıca Pseudo-Sfrancis’in anlatımını da gerçeğe yakın bulmuştur.¹⁴⁴ Genel olarak İstanbul’un düşüşü sonrasındaki ortam, neredeyse bütün Batılı modern yazarlarca söz konusu kaynakların etkisiyle son derece elim ve romantik bir havada aktarılmıştır. O kadar ki savaş tarihiyle ilgili bazı genel kitaplarda dahi bu hava görülür. Bunlardan birinde Latinlerin 1204’teki istilası sonucu şehirde yapılanlar “fütursuzca yağma ve talan edildiği” ifadesiyle geçitirilirken, aynı yerde Türklerin fethi kısmında “oluk oluk kan aktığı” gibi bir metafor benimsenmiştir.¹⁴⁵

Aslında askerlere şehir kılıç gücüyle alındığı için üç gün yağmalama hakkı verildiği açıktır. Askerlerin çoğu şehre daldıklarında yağmalama hareketine giriştiler, karşı koyanları öldürdüler, ama pek çok kimseyi ileride paraya döndürme ümidiyle esir olarak aldılar. Nitekim Dukas bile Türklerin 2.000 kişiyi kılıçtan geçirdiklerini, paraya düşkün olan bu askerlerin ileride fidye almak veya satmak üzere esir almayı daha çok tercih ettiklerini yazmaktan kendini alamaz.¹⁴⁶ Şüphesiz ki karışıklık ve yağma ortamında sivil halktan hayatlarını kaybedenler olmuştur, ancak bunların belirtildiği ölçülerde olmadığı, pek çok esirin mevcudiyetinden anlaşılmaktadır. Aynı gün şehre girip sonra çıkan padişahın üç günlük yağmayı kısa kestirttiği ve gönderdiği çavuşlarla durumu kontrol altına aldığı bilinmektedir.¹⁴⁷ Binaların tahribi önlenmiş, daha sonra pek çok esir fidye verilmek suretiyle serbest kalmış, bazılarının fidyelerini bizzat II. Mehmed ödemiştir.¹⁴⁸ Onun amacı İstanbul’u kalabalık ve payitahta yakışır bir şehir hâline koymaktı ve bunun için de insan gücüne ihtiyacı vardı, bunların kimliği de önemli değildi. Bu bakımdan büyük katliam ifadeleri ihtiyatlı karşılanması gereken bir bilgidir. Öte yandan kilise ve manastırların çoğuna dokunulmayışı ve bunların mevcudiyetlerini

¹⁴³ Doukas, *Tarih*, s. 255 vd.

¹⁴⁴ *Fatih Sultan Mehmed*, s. 96.

¹⁴⁵ *Dünya Savaş Tarihi*, c. 1, s. 232.

¹⁴⁶ Doukas, *Tarih*, s. 254-255.

¹⁴⁷ Doukas, *Tarih*, s. 264.

¹⁴⁸ Doukas, II. Mehmed’in parasını vererek esaretten kurtardığı asilzadelerden söz eder (s. 270). Ayrıca bkz. Kritovulos, s. 107; Sfrancis ise oraya buraya saklanmış halka serbestçe evlerine yerleşme izni verildiğini yazar (*Şehir Düştü*, s. 105).

29- Fatih'in şehre girişı (Zonaro)

30, 31, 32, 33- Fetih kutlamaları tarihinde bir ilk: İstanbul'un fethinin 562. yıldönümü en üst düzey resmi katılımıyla kutlandı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Valiliğine ve TC. Cumhurbaşkanlığı tarafından 30 Mayıs 2015'de İstanbul Yenikapı Meydanı'nda düzenlenen, Başbakan, Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanı'nın katılımıyla gerçekleştirilen kutlamalardan kesitler (İBB)

sürdüremeleri de dikkat çekicidir.¹⁴⁹ Bu konu daha sonra Osmanlı uleması arasında derin tartışmalara sebep olmuştur.

Hiçbir korku duymaksızın savaşın ön saflarında askerlerini kumanda etmiş olduğu belirtilen¹⁵⁰ II. Mehmed, o gün öğleden sonra yakın koruması olan 200 solağın eşliğinde şehre girdiğinde, etrafı seyrederek Ayasofya'ya ulaştı. Kritobulos şehrin harap olduğunu gören II. Mehmed'in yağmaya izin verdiğine pişman olduğunu, hatta bu durum karşısında duygulandığını ve gözlerinden yaşlar döküldüğünü bildirir. Böyle bir şehri yağma ederek harabeye çevirdik diyen II. Mehmed, ona göre karşılaştığı yıkıntı ve meydana gelen üzücü olaylardan dolayı çok rahatsız olmuştu.¹⁵¹ Kritobulos'un bu yazdıklarını inandırıcı bulmamak için bir sebep yoktur. Zira Dukas da onun Ayasofya'ya girdiğinde, buradaki bir mermeri kırmaya çalışan askere karşı sert tavrını açık şekilde yazmakta bir beis görmemiştir. Mermeri kırmaya çalışan askere seslenerek bunu niçin yaptığını sormuş, o da din sebebiyle diye karşılık vermiş, bunun üzerine sinirlenen II. Mehmed kılıcıyla ona dokunarak şöyle demişti: "Sizin aldığınız hazineler ve

esirler size artık yeter, şehrin yapıları ise bana aittir."¹⁵²

II. Mehmed, şehrin bu ana kilisesinde fethin bir ritüeli olarak İslamî kaidelere uygun şekilde hemen ezan okutup şükür namazı kılmış; burayı camiye çevirmişti. Bu arada burada toplanmış olan halka ve din adamlarına güvenliklerinin sağlanacağı teminatını vermişti. Sonra herkesin kiliseden çıkıp emniyet içinde evlerine gitmelerini emretmiş, bunun üzerine halk öğleden sonra üç suları kiliseyi boşaltmaya başlamış; meydana yığılan kalabalığı gören padişah kilisede bu kadar insanın toplanmasına çok şaşırılmıştı.¹⁵³ Bu bilgiler daha önce de belirtildiği gibi II. Mehmed'in başkent yapacağı bu büyük şehirle ilgili planlarının ilk önemli yansımasıdır ve doğru olması pekâlâ mümkün olabilir.

II. Mehmed şehirdeki bu kısa turunu, imparator sarayına giderek bitirdi. Bu arada çavuşlar şehre dağılarak orada burada dağılmış olan askerleri toplamakla meşguldüler. Bir yandan da şehrin muhtelif yerlerinde güvenlik tedbiri alınıyor, muhafızlar tayin ediliyordu. II. Mehmed sükûnet sağlandıktan sonra şehri terk edip ordugâhına geri döndü. Ertesi gün esirler arasında yer alan önde gelen aileleri, komutanları, yüksek devlet memurlarını kendi nezareti altına aldı, birçoğunun fidyesini bizzat ödeyerek onları serbest

¹⁴⁹ Bu konuyla ilgili bir yorum için bkz. Runciman, *Kostantiniyye Düştü*, s. 237-239.

¹⁵⁰ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 3, s. 112 (Da Sarzana'nın mektubu).

¹⁵¹ *Kritovoulos Tarihi*, s. 245-246.

¹⁵² Doukas, *Tarih*, s. 264.

¹⁵³ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 262-262; *The Tale of Constantinople*, s. 91-95.

31

32

33

bıraktırdı. Dukas'a göre her şahıs başına 1.000 akçe ödemişti. Sonra Notaras'ı tekrar yanına getirtti ve ona iltifatta bulundu, imparatorun akıbetini sordu, ardından da cesedi arattı. Dukas iki yeniçerinin padişah katına çıkararak imparatoru öldürdükleri iddiasında bulduklarını, o zaman padişahın bunları cesedi bulmakla görevlendirdiğini, iki askerin cesedi bularak kafasını kesip getirdiklerini, o sırada orada bulunan Grandük Notaras'ın bu kesilen başın imparatora ait olduğunu teşhis ettiğini, hatta başka bir kısım esirlerin de yine aynı teşhisten bulduklarını yazar.¹⁵⁴ Onun cesedinin erguvan renkli "pedila"sından (çorap) tanındığına dair bilgiler vardır. Hatta güya daha sonra başı kesilmiş olan vücudunun yine bir kısım Bizanslılar tarafından çoraplarından tanınarak bilinmeyen bir yere gömüldüğünden söz edilir.¹⁵⁵

1 Haziran'da Fatih Sultan Mehmed büyük bir alayla yeniden şehre girer, ilk Cuma namazını camiye çevrilen Ayasofya'da kılar, burada hâkimiyet sembolü olarak adına hutbe okuturken bu şehri yeni imparatorluk merkezi yapmak yolunda neler yapacağını zihninden geçiriyordu. Onun için bu şehir kozmopolit yapısını muhafaza edecek bir nitelik taşıyacaktı, 1204'ten beri çok şey kaybetmiş bu kadim başkenti yeniden eski

¹⁵⁴ Doukas, *Tarih*, s. 265.

¹⁵⁵ Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, c. 1, s. 390.

şaşalı günlerine döndürmek azmindeydi ve bunun için kimlikleri ve dinleri ne olursa olsun insan gücüne ihtiyaç duyuyordu. Hatta o bir bakıma kendisini eski Doğu Roma'nın da varisi gibi görüyordu. Şimdi Bizans yeni sahiplerinin elinde yeniden kalkınabilirdi. Osmanlı tarihçileri bile onu "Roma Kayseri" unvanıyla anmakta bir sakınca görmemişti. Üçüncü Roma bu defa çok farklı bir dinin temsilcilerince başlatılıyordu. Bu yolda II. Mehmed, patriklik makamını bile ihya etti. Bir ölçüde Ortodoksluğun yeni hamisi oldu. O bunu Katolik dünyaya karşı önemli bir manevra olarak da düşünmüş olmalıdır. Birleşme karşıtı olarak tanınan Georgios Skholarios'u buldurup İstanbul'a getirtmesi ve ona II. Gennadios unvanıyla boş kalan Patriklik makamını vermesi bu bakımdan kayda değer bir gelişmedir. Artık İstanbul yeni sahiplerinin dilinde "Konstantiniye" olarak anılıyordu, az sonra da yerli halkın kullandığı "İstanbul" adı giderek benimsendi. İstanbul böylece üç kıtaya yayılan büyük bir imparatorluğun kozmopolit yapısını aksettiren başkenti hâline geldi. İstanbul'un düşüşü, Batı âleminde büyük bir teessür yaratırken doğuda Osmanlıların rakibi olan Müslüman devletlerin idarecilerince pek de büyük bir coşkuyla karşılanmamıştı. Bununla birlikte İslam âleminde halk arasında derin bir sevince yol açtı, Osmanlıların yeri ve önemi bu dünyada ön plana çıktı. Artık II. Mehmed için büyük imparatorluğun İstanbul merkezli olarak yeniden inşası vakti gelmişti.